

TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN KARADENİZ GÜVENLİĞİNDEKİ ROLÜ

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Mail Mert AYDIN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yuliya BİLETİSKA**

**TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN KARADENİZ GÜVENLİĞİNDEKİ
ROLÜ**

Mail Mert AYDIN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yuliya BİLETİSKA**

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Anabilim Dalınız Anabilim Dalında
Programı Seçin
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Kasım 2023**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
GİRİŞ.....	13
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK ve BÖLGESEL GÜVENLİK.....	17
1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik.....	17
1.2. Uluslararası İlişkilerde Bölgesel Güvenlik.....	23
1.3. Güvenlik Topluluğu Teorisi.....	25
1.4. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi.....	27
1.4.1. Standart Kompleksler	29
1.4.2. Merkezi Kompleksler	30
1.4.3. Büyük Güç Kompleksleri	30
1.4.4. Alt Kompleksler	31

2. TÜRKİYE VE UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	33
2.1. Siyasi İlişkiler	36
2.2. Kırım Tatarların İkili İlişkilerinde Önemi	46
2.3. Ekonomik İlişkiler	48
2.4. Askeri İlişkiler.....	53
3. KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ GÜVENLİK SORUNLARI.....	67
3.1. Enerji Güvenliği.....	71
3.2. Silah ve Uyuşturucu Kaçakçılığı	75
3.3. İnsan Kaçakçılığı	77
3.4. Sıcak Çatışmalar (Dondurulmuş Çatışmalar)	78
3.4.1.2008 Güney Osetya Savaşı.....	78
3.4.2.2014 Kırım İşgali ve Yasa Dışı İlhakı.....	81
3.4.3.2020 Karabağ Savaşı.....	83
3.4.4.2022 Rusya-Ukrayna Savaşı.....	86
SONUÇ	91
KAYNAKÇA.....	95
ŞEKİLLER LİSTESİ	110
ÖZGEÇMİŞ	111

TEZ ONAY SAYFASI

Mail Mert AYDIN tarafından hazırlanan “TÜRKİYE-UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN KARADENİZ GÜVENLİĞİNDEKİ ROLÜ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Yuliya BİLETSKA
Tez Danışmanı, Uluslararası Siyaset ABD

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 21/11/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu) **İmzası**

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yuliya BİLETSKA (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. Marziye MEMMEDLİ (KSÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Mail Mert AYDIN

İmza :

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması boyunca bilgisini, zamanını ve emeğini benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Yuliya BİLETSKA'ya, Dr. Öğr. Üyesi Sanem YAMAK ve Doç. Dr. Marziye MEMMEDLİ hocalarıma teşekkür ederim.

Ayrıca hayatım boyunca her konuda arkamda olan ve desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen anne ve babama, aynı zamanda karasız kaldığım zamanlarda bana vakit ayıran ve benimle ilgilenen arkadaşlarım Büşra ERBİL'e teşekkür ederim.

ÖZ

Bu Tezde Karadeniz bölgesi etrafında yer almış iki ülke olan Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasında olan ikili ilişkilerin ve ortaklaşa yürütülen faaliyetlerin yansımaları ve bu ilişkilerin Karadeniz bölgesi için güvenliğin tesisindeki ve bu bölgedeki istikrara katkılarını analiz etmek istenmiştir. Tezde güvenlik kavramına değinilmiştir. Güvenliğe olan farklı bakış açıları açıklanmış ve bölgesel güvenlik konusu hakkında teorik bilgiler verilmiştir. Karadeniz'e komşu olan Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna'nın İkili ilişkileri incelenmiştir. Bu ikili ilişkilere baktığımızda genel olarak Karadeniz bölgesi temelli olup güvenlik ekseninde şekillendiği görülmektedir. Karadeniz bölgesinin tanımı yapılmış, bu bölge içerisindeki başlıca tehdit ve risk unsurları açıklanmıştır. Bu tehdit ve risk unsurlarının detayları verilmiştir.

Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki geçmişten günümüze kadar olan tarihsel ilişkiler askeri, ekonomik ve siyasi olarak ele alınmış ve askeri alanda özellikle Karadeniz bölgesinin güvenliği, Karadeniz'de barış ve istikrarın savunulması konusunda yapılan çalışmalar açıklanmıştır. Karadeniz bölgesinde ikili ilişkilerin güçlenmesi, bölge içerisinde düzen, istikrar ve sürekliliğin sağlanması için kurulan uluslararası örgütler ve imzalanan anlaşmalar ele alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna ikili ilişkilerinin bölge güvenliği için yaptıkları faaliyetler, tatbikatlar ve ortaklaşa yapılan iş birlikleri analiz edilmiştir. Bu yapılan iş birlikleri ve anlaşmalar ile Karadeniz bölgesinde bir denge sağlama ve bölgenin istikrarı için güven ortamının sağlanması için ne yaptıkları incelenmiş ve derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye; Ukrayna; Karadeniz; Güvenlik

ABSTRACT

This thesis aims to analyze the reflections of bilateral relations and joint activities between Ukraine and the Republic of Turkey, two countries located around the Black Sea region, and their contribution to the establishment of security and stability in the Black Sea region. In the thesis, the concept of security is addressed. Different perspectives on security are explained and theoretical information about regional security is given. Bilateral relations of the Republic of Turkey and Ukraine, which are neighbors of the Black Sea, are examined. When we look at these bilateral relations, it is seen that they are generally based on the Black Sea region and shaped on the security axis. The Black Sea region is defined and the main threat and risk factors within this region are explained. Details of these threat and risk factors are given.

The historical relations between Ukraine and the Republic of Turkey from the past to the present have been examined militarily, economically and politically, and in the military field, especially the security of the Black Sea region and the efforts made to defend peace and stability in the Black Sea region have been explained. The international organizations and agreements signed to strengthen bilateral relations in the Black Sea region and to ensure order, stability and continuity in the region were discussed.

The activities, exercises and joint cooperation of the bilateral relations between the Republic of Turkey and Ukraine for the security of the region were analyzed. With these collaborations and agreements, it has been examined and compiled what they have done to provide a balance in the Black Sea region and to ensure an environment of trust for the stability of the region.

Keywords: Turkey; Ukraine; Black Sea; Security

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türkiye-Ukrayna İlişkilerinin Karadeniz Güvenliğindeki Rolü
Tezin Yazarı	Mail Mert AYDIN
Tezin Danışmanı	Dr. Öğretim Üyesi Yuliya BİLETİSKA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	21/11/2023
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	111
Anahtar Kelimeler	Türkiye, Ukrayna, Karadeniz, Güvenlik

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Rule of Turkey-Ukraine Relations in Black Sea Security
Author of the Thesis	Mail Mert AYDIN
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Yuliya BĪLETSKA
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	21/11/2023
Field of the Thesis	Department of Regional Studies
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	111
Keywords	Turkey, Ukraine, Black sea, Security

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BGK	: Bölgesel Güvenlik Kompleksi
BİO	: Barış İçin Ortaklık Girişimi
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz Kuvvetleri İş birliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	: Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BSCF	: Karadeniz'e Sahildar Devletler Sınır/Sahil Güvenlik Teşkilatları İş birliği Forumu
BSNC	: Karadeniz Donanma Komutanları Komitesi
CBSN	: Chiefs of the Black Sea Navies / Karadeniz Donanması Komutanları
Çev.	: Çeviren
FRONTEX	: Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı
GUAM	: Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
İHA	: İnsansız Hava Araçları
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İş birliği Teşkilatı
KÖC	: Kırım Özerk Cumhuriyeti
KUH	: Karadeniz Uyum Harekatı
LNG	: Liquefied Natural Gas / Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MC	: Milletler Cemiyeti
MIUS	: Muharip İnsansız Uçak Sistemi

MİLGEM	: Denizaltı Savunma Harbi ve Keşif Karakol Gemisi
MKEK	: Makine ve Kimya Endüstrisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWIFT	: Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication / Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UNHRC	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
YDSK	: Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu alıőmada Karadeniz havzası etrafında yer alan iki ülke olan Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasında olan ikili ilişkilerin yansımaları ve bu ilişkilerin Karadeniz bölgesi için güvenliğin tesisindeki faydaları ele alınmıştır. Güvenlik kavramına deĐinilmiő, Karadeniz bölgesindeki başlıca tehdit ve risk unsurları açıklanmış, iki ülke arasındaki tarihsel ilişkiler (askeri, ekonomik ve siyasi) ele alınmış ve askeri alanda özellikle Karadeniz bölgesinin güvenliği, Karadeniz’de barış ve istikrarın savunulması konusunda yapılan çalışmalar, bu bölgede ikili ilişkilerin güçlenmesi ve sürekliliği için kurulan örgütler ve imzalanan anlaőmalardan bahsedilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı güvenlik kavramının açıklanması ve Türkiye ile Ukrayna arasındaki ikili ilişkileri ve bu ilişkilerin bölge güvenliği, Karadeniz güvenliği bağlanlarını ortaya koymaktır. Araştırmanın bizlere sunması beklenen yararları, Türkiye’nin Ukrayna’ya yönelik siyasi, ekonomik ve askeri politikaları ve ortaklıkları daha iyi anlaőılması ve Ukrayna’ya yönelik olan tutumların askeri, politik ve teknik açıdan güçlü bir Şekilde geliştirilmesini sağlamaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tezin hazırlanması sürecinde detaylı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. İki lke arası diplomatik ilişkileri, ekonomik ilişkileri, askeri ilişkileri, özellikle güvenlik kavramını Karadeniz bölgesi üzerinde oluőturulan güvenlik, savunma ve bölgedeki istikrarın tesisi için yapılmış anlaőmaları ve kurulan örgütleri konu almış kitaplar, makaleler, internet kaynakları ve raporlar incelenmiştir. İki lke arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri anlamlandırma konusunda yapılan ikili anlaşmalar, uluslararası örgüt faaliyetleri, yayınlanan belge analizler, medyada gerçekleőtiren olaylar, kaynak taramaları ve raporlar incelenmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu alıŐmada Türkiye Cumhuriyeti ile Ukrayna arasında gelişen ikili ilişkilerin (siyasi, ekonomik ve askeri) Karadeniz bölgesindeki güvenliğin ve istikrarın sağlamada etkisinin olup olmadığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu tezin hipotezi, Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ikili ilişkileri ağırlıklı olarak Karadeniz bölgesinde istikrarın ve düzenin sağlanması konusunda etkili olup olmadığının araŐtırılmasıdır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu konuda Türkçe olarak yazılmıŐ akademik kaynakların yetersiz olması sebebiyle zorluk çekilmiştir ve genellikle İngilizce kaynaklar bulunmuŐ veyahut eviri eserler kullanılmıştır.

Özellikle iki ülke arasındaki ilişkilerin Karadeniz bölgesindeki güvenlik ve istikrarın sağlanması konusundaki bu tez çalıŐmasına baŐlanmasından sonra Rusya Federasyonu'nun 24 Şubat 2022 tarihinde saldırmaları ile birlikte bölgedeki tüm güvenlik dengeleri bozuldu, Karadeniz bölgesinde tez metninin de içerisinde detaylı bir Şekilde anlatılacağı üzere bir istikrarsızlık bir kaotik durum meydana gelmiştir. Hatta bu durum ilerleyen zamanlarda sadece Karadeniz bölgesi açısından değil giderek küresel bir boyuta evrilen bir kriz ortamı oluŐurmaktadır. Konunun son derece güncel olması sebebiyle genel çerçevede büyük resmi görmek ve olayların hangi Şekilde geliŐeceĐini ve bunun hangi yöne evrileceğini kestirmek mümkün değildir.

GİRİŞ

Güvenlik kavramı uluslararası ilişkilerde birçok araŐtırmaya konu olmuştur. Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının birçok tanımı mevcuttur. Bu kavram farklı ekollerin farklı bakış açıları ile Şekillenmiştir. John Baylis tarafından kaleme alınan uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı adlı yazıda güvenlik, realist kuramcılara göreyse “gücün varsa güvendesin” Şeklinde açıklanırken idealizme göre ise “evren ile iyi ilişkiler ve iş birliğinde olmak” Şeklinde yani ülkelerin aralarında bağımlılık ile

güvenliğin sağlanabileceği şekilde açıklanmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavram günümüzde farklı alanlarda da kullanılmaya başlamıştır.¹

Türkiye – Ukrayna arasındaki ilişkilerin geçmişine bakıldığında genel olarak sorunsuz ve stabil bir şekilde ilerlediği görünmektedir. Turgut Kerem Tuncel’e göre de Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkiler sorunsuz olarak başlamış ve günümüzde de bu şekilde sürdürülmektedir.² Yevgeniya Gaber’e ise Türkiye ve Ukrayna geçmiş bir tarihe sahip olmuştur. Bu geçmiş tarih içerisindeki gerek düşmanlara karşı ortak hareket edilmiş gerekse ticaret yapılmış bazen ise bölge hakimiyeti konusunda karşı karşıya gelindiğine fakat bu etkileşimler bugünkü ikili ilişkilerin oluşumu için sağlam temeller oluşturduğuna değinmektedir.³ Habibe Özdal ve Viktoriia Demydova’ya göre ise İki ülkenin ikili ilişkilerinin potansiyelinin yüksek fakat yetersiz olduğuna değinmektedirler.⁴ İkili ilişkiler büyük oranda Karadeniz havası çevresinde ve güvenlik ekseninde şekillenmektedir. Bu iki kıyıdaş devlet ortak çıkaralar etrafında olduğu gibi ortak sorunlar etrafında da bir araya gelebilmiştir. Ne yazık ki Karadeniz’de ülkelerin güvenlikleri için birçok tehdit unsurları mevcuttur (uyuşturucu, silah, insan, nükleer madde kaçaklığı, enerji arzının güvenliği vb.). Ama şu an hali hazırda içinde bulunduğumuz ve her bir anına tanıklık ettiğimiz Ukrayna ve Rusya arasında çatışmaların yaşanması, sıcak bir savaşın en bariz örneğidir. Bölgede sıcak bir savaşın varlığı öncelikle çatışan devletlerin ekonomilerini sosyal yapılarına zarar vermek ile kalmaz o bölgeye istikrarsızlık getirmekle birlikte belki de savaşta en çok zarar gören sivil halkın bölgeye dağılması ile insanı bir güvenlik sorunu da ortaya çıkmaktadır.

1922 yılında başlayan ilişkiler Ukrayna’nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne katılması ile iki ülke arasındaki ilişkilerin ekseni Ankara – Kiyiv⁵ hattından Ankara – Moskova hattına taşınmıştır ve Ukrayna 1991’de SSCB’nin dağılması ile

¹ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, (ss. 69-85),

² Turgut Kerem Tuncel, “1991’den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna’da Türkiye Algısı” (Ed.) Ayşegül Aydıngün; İsmail Aydıngün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409), s. 374.

³ Yevheniia Haber, “Crossing The Centennial Threshold: A Long Way To The Ukrainian-Turkish Strategic Alliance”, *Diplomatic Ukraine*, Issue XXII, 2021, (pp. 685-699), p.685.

⁴ Habibe Özdal; Viktoriia Demydova, Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Analiz No: 16, 2011, s.35.

⁵ Burada Türkiye’de yerleşik yazım biçimi yerine, Ukrayince de telaffuzu en iyi yansıtacak şekilde ve Ukrayna devletinin resmi olarak kullandığı şekilde yazılmıştır. Bu yazım şekli Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler adlı kitaptan alınmıştır.

yeniden bağımsız olmasına kadar öyle devam etmiştir. 1991 yılında yeniden tesis edilen ikili ilişkiler ile tekrar yakınlaşma söz konusu olmuştur. Bu dönem içerisinde iki ülkenin dış politikadaki temel tutumları, ekonomik ve bölgesel güvenlik çevresinde var olurken 2015 yılından sonra savunma sanayisinde atılan adımlar ile askeri yönünü de arttırmıştır.

İki ülke arasında bir kara sınırı olmamasına rağmen Karadeniz havzasında deniz sınırı olan bu iki ülke jeopolitik açıdan benzerlikler göstermektedir. Her iki ülkede Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir köprü görevi, Asya'nın Avrupa'ya açılan kapıları şeklinde önemli bir coğrafi konumu mevcuttur. 1991'den sonra komünist sistemden kapitalist sisteme geçiş yapan Ukrayna için bir NATO üyesi olan ve yüzünü batıya dönmüş olan Türkiye'nin deneyim ve tecrübeleri, Ukrayna için değerli olmuştur.

Uluslararası alanda birbirini rakip olarak görmeyen bu iki devlet tam 30 yıldır iyi ilişkiler içerisinde yer almışlardır. Türkiye ve Ukrayna'nın bölgedeki çıkarları uyumaktadır. Türkiye'nin eski Kıyiv büyükelçisi Ahmet Güldere'nin de belirttiği üzere Türkiye ve Ukrayna ilişkileri başladığı yıldan bu yana geçen otuz yıllık bir beraberlik sürecince çok büyük bir yol kat etmiştir.⁶

Günümüzde iş birliğini ve rekabeti yaratan faktörlerin çoğunluğu güvenlik kavramı çevresinde oluşmaktadır ve güvenlik ihtiyacı günümüz dünyasında vazgeçilmez bir unsur olarak yerini almaktadır.

2022 senesi itibari ile Türkiye – Ukrayna ilişkilerinde otuz yılı geride bırakmıştır. Bu süreç içerisinde iki ülke arasında önemli anlaşmalar, iş birlikleri ve uluslararası alanda bir birliktelik sağlanmıştır. Fakat Türkiye'de Ukrayna ile olan ilişkiler açısından detaylı araştırmalar gerektiğinden daha az bir şekilde yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda bu yüksek lisans tezinin hedefi Türkiye Cumhuriyeti ile Ukrayna arasında gelişen ilişkilerin Karadeniz güvenliğini sağlamak konusunda bölgeye kattığı artı değerleri incelemektir.

Türkiye – Ukrayna ikili ilişkilerini güvenlik çerçevesinde incelemeyi hedefleyen bu çalışma 3 bölüm ve sonuç dört ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde, uluslararası ilişkilerde güvenlik ve bölgesel güvenlik kavramları açıklanmaya ve farklı perspektiflerden kavramlara bakışlar değerlendirilecektir.

⁶ Talha Yavuz, "Ukrayna ve Türkiye ilişkilerinin 30. Yılıni kutluyor", *Anadolu Ajansı*, 16 Aralık 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-ve-turkiye-iliskilerinin-30-yilini-kutluyor/2448779>, (Erişim Tarihi: 07.12.2023).

İkinci bölümde, Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin geçmişten günümüze kadar olan tarihsel süreci ele alınıp zaman içerisinde ilişkilerin nasıl gelişim gösterdiği ortaya koyulmak istenmiştir. Burada ele alınacak siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin bölge güvenliğine ne gibi katkılar sağladığı ortaya koymak istenmiştir. Bu iki ülkenin ilişkilerinin bölgesel güvenliğe olan etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Karadeniz havzasında var olan güvenlik sorunları ele alınacaktır. Bu sorunların Karadeniz coğrafyasında yol açtığı sorunlar, bölgeye verdiği zararlar ve iki ülke arasındaki ilişkiye nasıl etki ettiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Sonuç kısmında, genel olarak Türkiye ve Ukrayna'nın ikili ilişkileri, Karadeniz bölgesindeki güvenlik sorunları ve bölgesel güvenlik değerlendirilmiştir.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK ve BÖLGESEL GÜVENLİK

1.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik

Güvenlik kavramı, uluslararası ilişkilerin başlıca kavramlarından birisi olup sıklıkla kullanılmasına rağmen tek ve kesin bir şekilde açıklanamamaktadır. Bu kavram farklı ekoller tarafından farklı anlamlar ile açıklanmaktadır. Güvenlik kavramının etimolojik kaynağı olan (se+cura) kelimesi, dikkatsiz ve endişeden kurtulma veya kaygısız bir psikolojik durumda olma anlamına gelmektedir.⁷ Güvenliğin sözlük anlamına baktığımızda, “*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu*”⁸ olarak karşımıza çıkmaktadır. Meydan Larousse ansiklopedisinde Güvenlik kavramını “*tehlike bulunmaması hali, emin ve rahat olma*”⁹ şeklinde açıklanmıştır. Uluslararası ilişkiler sözlüğüne göre ise, “*Nadir değerlere yönelik tehditlerin yokluğunu ifade eden bir terimdir*”.¹⁰ Güvenliği genel ve en basit haliyle tabir etmek gerekirse; güvenlik ülkelerin, insanların veya toplulukların fiziksel veya zihinsel olarak herhangi bir zarardan korunmasıdır. Bu kavram, bir varlığın veya kişinin hayatını sürdürebilmesi için olası tehditlere yönelik güvende olabilme durumudur. Özet olarak, güvenlik varlığa dayalı tehditlerin veya zararların olmayışıdır.

Güvenliğin tanımlaması yapılırken öncelikle güvensizliğe neden olan sorunlar ele alınarak bu sorunların, tehditlerin olmamasını güvenlik olarak açıklanmak mümkündür. Kısacası tehditler tanımlanmalıdır ki bu tehditlerin ortada olmaması durumu halinde güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tehdit kavramı, Büyük Türkçe sözlüğe göre, “*Korku verme, korkutma*”¹¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Meydan Larousse’a göre ise “*sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, gözdağı*”¹² olarak tehdit kavramı açıklanmıştır.

⁷ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 16.

⁸ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Güncel Türkçe Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 27.01.2022).

⁹ Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, 8.cilt GLA-HER, *Sabah Gazetesi*, 1992, s.266.

¹⁰ Graham Evans ve Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çeviren: H. Ahsen Utku, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul, 2007, s. 251.

¹¹ D. Mehmet Doğan, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, 25. Baskı, Yazar Yayınları, Ankara, 2014, s. 1661.

¹² Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, 19.cilt TAF-UYA, *Sabah Gazetesi*, 1992, s.139.

Güvenliğin çok eski bir tarihi geçmişi vardır. Eski zamanlarda güvenlik algısı iç güvenlik ve dış güvenlik şeklinde iki kola ayrılmaktadır. İç güvenlik olarak, devlet içerisindeki asayişin sağlanması ve dış güvenlik olarak, devletin sınır güvenliği, dışarıdan gelebilecek olan saldırılar şeklinde algılanmaktadır.¹³

McSweeney'e göre güvenlik, tanımlanması zor bir terimdir. Tıpkı barış, onur, adalet gibi tanımlama konusunda dirençli bir kavramdır.¹⁴ Yani bu açıklama doğrultusunda güvenliğe nereden ve ne şekilde baktığımız güvenliğin göreceli ve farklı bakış açılarına göre değişkenlik gösterebilen bir kavram olarak karşımıza çıkmasına sebep olmaktadır.

Öncelikle, güvenlik kavramı ne şekilde kullanılırsa kullanılsın bu kavramdan bahsedebilmek için; varlığın korunması veya varlığın devamlılığının sağlanması açısından bir veya birden fazla içsel ya da dışsal tehdidin var olması veyahut tehdit algısının veya tahminlerinin olması lazımdır.¹⁵

Eski zamanlardan beri genellikle tehditler askeri alanda kendini göstermiştir. Güvenlik kavramı çoğunlukla devletin güvenliği şeklinde algılanmıştır ve bunun çözümü olarak da askeri güce başvurulduğundan güvenlik askeri alan ve savunma kavramları ile özdeşleşmiştir. Çoğunlukla da literatürde askeri alan ile bağdaşan güvenlik kavramının ana eğilim alanı devletlerin karşılaştıkları tehditlerle mücadele etmek için askeri kapasitelerini geliştirmeye yönelmektedirler.¹⁶

Güvenlik kavramının tarihine şöyle bir bakmak gerekiş; 12.yüzyılda İtalya'da yaşamış olan realist akımcılar arasında yer alan politik devlet adamı Niccolò Machiavelli, *Prens* adlı meşhur kitabında, devlet yöneticisi olarak bir prensin güce erişmesi için nasıl politikalar izlemesi gerektiği hakkında bilgilendirmeler yapmaktadır. Niccolò Machiavelli'ye göre, "amaca götüren her yol geçerlidir."¹⁷ Prens inktidarını korumak ve devamlılığı sağlamak açısından güce vurgu yapmaktadır ve bu elde ettiği

¹³ Andaç Karabulut; Filiz Değer, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 2, sayı 2, Ekim 2015, (ss. 69-79), s. 71.

¹⁴ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, p. 13.

¹⁵ Berrin Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2014, s. 34.

¹⁶ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, (ss. 69-85), s. 73.

¹⁷ Niccolò Machiavelli, *Prens*, 2. Baskı, Çev.: Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 10.

güce kendi güvenliği için kullanması üzerine yaptığı tavsiyeler uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir eser olarak yerini almaktadır.

Güvenlik kavramını ilk kullanan isimlerden biriside Thomas Hobbes olmuştur. 1661 yılında yayımlanan Leviathan adlı meşhur kitabında güvenliği en temel ihtiyaç olarak nitelendirmiştir.¹⁸ Doğal hallerinde tüm insanların hayatlarının tehlikede olduğunu ve kimseye güvenemeyeceklerini söylemektedir. Bu ortamdan kurtuluşun egemen devletin kurulması ile olacağını söyler. Hobbes burada güvenliğin devlet tarafından iç güvenlik olarak tesis edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Güvenlik insan tarihi kadar eski olmasına rağmen uluslararası ilişkilerde akademik olarak güvenlik ikinci Dünya Savaşı sonrasında ele alınmaya başlanmıştır. Güvenlik kavramı uluslararası ilişkilerde ilk olarak Arnold Wolfers tarafından 1952 yılında kullanılmıştır. Wolfers'a göre güvenlik, “*nesnel anlamda edinilmiş değerlere yönelik tehditlerin yokluğunu, öznel anlamda ise bu değerlerin saldırıya uğramasından korkulmamasını ölçer.*”¹⁹ Şeklinde. Öznel (sübjektif) güvenlik olarak burada kastedilen şey, mevcutta var olan değerlere yönelik oluşabilecek herhangi bir saldırı veya bu değerlere yönelik risk potansiyelinden korkulmaması durumudur. Nesnel (objektif) güvenlik olarak ise var olan değerlere yönelik hiçbir tehdidin var olmayışıdır.

David Baldwin ise 1997 yılında yazdığı bir makalesinde güvenliğin tanımının yapılabilmesi açısından, kimin için güvenlik? Hangi değerler için güvenlik? Ne kadar güvenlik? Hangi tehditlerden? Hangi yolla? Ne pahasına? Hangi zaman diliminde? Sorularına verilecek olan yanıtlar ile güvenliğin tanımının yapılması gerektiğini söylemektedir.²⁰

Güvenlik kavramı tanımlamasının yapıldığı zamana bağlı olarak değişik görüşlerin ve farklı ekollerin bakış açılarından baktığımızda kavramın farklı görünmesi mümkündür. Bunlardan bazılarına bakmak gerekirse;

Uluslararası ilişkilerin en köklü kuramlarından birisi olan Realist teori güvenlik kavramından ziyade güç kavramına ağırlık vermektedir. Bu teoriye göre, uluslararası alana anarşi hâkim olmaktadır. Uluslararası sistem içerisinde ana aktörü devlet olarak

¹⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.11.

¹⁹ Arnold Wolfers, “National Securityé as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol: 67, No: 4, 1952, (pp. 481 – 502), p.485.

²⁰ David A. Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, Vol: 23, No: 1, Ocak 1997, (pp. 5 – 26), p.12-17.

ele alır ve devletler arasında bir üstün otoritenin yer olmadığını tanımlamaktadır. Devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda her şeyi yapabileceklerini, devletlerin güvenliklerini sağlamak ve hayatta kalmaları açısından ellerinde bulundurdukları güç oranına bağlamaktadır ve nihai belirleyicinin güç olduğunu ileri sürmektedir. Devletlerin devamlılıklarını sağlama noktasında güce bağımlı olduklarını belirten bu kuram askeri gücün en üst düzeye çıkartılması ile devletlerin güvenliklerini bu sayede sağlayacaklarını ileri sürmektedir.²¹ Realistler ulusal çıkarın önceliğinde güvenlik kavramlarına bakarlar. Yani realistlere göre güç kavramı daha önemlidir. Güç olmaz ise güvenliği sağlamak için gerekli olan şeyden yoksun olunacağı kanısındadırlar.

Bu genel hatlar ile realist teorinin güvenliğe olan bakışının dört temel varsayıma dayandığını söylemek mümkündür. Bunlar; öncelikli olarak uluslararası sistemin başlıca temel aktörü devlettir. Yani uluslararası alanda karar alıcı olarak bir tek devletleri kabul eder ve başka varlıkları bu alanda saymazlar. Devletler anarşik uluslararası sistemde var olmaktadır ve tüm devletler eşit statüdedir yani devletler kendi üzerlerinde hiçbir otoriteyi tanımazlar. Devletler kendi üstlerinde katı süratle bir kural koyucunun varlığını kabul etmemektedirler. Bu sebeptendir ki devletler uluslararası sistemde güvenliklerini sağlama noktasında güçlerini artırma yoluna gitmektedirler. Bu sebeptendir ki güvenlik meseleleri daha çok askeri güvenlik konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.²²

Siyasal realist anlayışa göre, güvenlik kavramı incelenirken askeri güç kavramı üzerinde ayrıca durulmuştur. Bu durumda karşılaşılan sorunun çözümü için askeri gücün kullanımına ihtiyaç varsa bu sorun ayrıca güvenlik sorunu olarak da görünmektedir. Fakat eğer ki sorun askeri olarak bir güç kullanımı olmadan da çözülebilecekse bu sorunu bir askeri sorun değil de siyasi bir sorun olarak görmektedir.²³ Bu kapsamda siyasi realist kurama göre askeri güç ve güvenlik arasında yoğun bir ilişki mevcuttur ve güvenlik ile ilgili problemleri askeri güç kullanımı ile giderilebileceğini savunmaktadır.

²¹ Övgü Kalkan Küçüksoğak, “Güvenlik Kavramlarının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, cilt: 4, sayı: 14, 2012, (ss. 202 – 208), 203.

²² Güvenlik Portalı, “Ders 2 – Realist Güvenlik Çalışmaları”, <https://trguvenlikportali.com/ders-2-realizm/>. (Erişim Tarihi: 05.02.2022).

²³ Oktay F. Tanrısever, “Güvenlik”, (Der.) Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, (ss. 107-123), s.110.

Realizm varsayımları üzerine kurulan neo-realist kuram güvenlik kavramı üzerinde en çok duran uluslararası ilişkiler teorilerinden biridir. Neo-realizm, realizm de olduğu gibi uluslararası alanın anarşik yapısını kabul etmektedir. Yine realizm ile aynı olarak uluslararası alanda devleti temel aktör olarak ele almaktadır. Neo-realizm, realizmden gücün kullanımı noktasında bir ayrıma gitmektedir. Neo-realizme göre güvenlik kavramı, güç kavramından önde gelmektedir çünkü güç güvenlik için çalışmaktadır. Realizm gibi gücü bir amaç olarak görmemekte, gücü devletin sistem içerisinde hayatta kalabilme, güvenliğini sağlayacak ve ulusal çıkarları için kullanabileceği bir araç olarak görmektedir. Burada sahip olunan güç sistem içerisinde karşılaşılan tehditler için her an kullanılacak bir silah şeklinde kendisini göstermektedir. Güç, güvenliğin sağlanması için bir araç konumundadır. Eğer ki güçten yoksun iseniz güvenliğinizi sağlayamazsınız ve tehditler varoluşunuzu yönelik sorun çıkarttığı anda bu tehditleri ortadan kaldıracak gücünüz yoksa güvenliğiniz tehlike altındadır. Bu sebeple neo-realizm de güç devletlerinin güvenliği için hayati derecede bir öneme sahiptir.

Çoğulcu yaklaşıma göre, klasik realizm yaklaşımına tepki göstermekte olup bu görüşün ortaya çıkışında realizmin öne sürdüğü güvenlik kavramsallaştırmasının yetersiz oluşu önemli derecede etkili olmuştur. Çoğulcu yaklaşım yeni tehditlerin baş gösterdiğini ve askeri tedbirlerin bunlar karşısında tek başına etkili olamayacağını belirtmektedir. Ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri karşısında güvenliğin tesisi sağlamak açısından uluslararası/bölgesel bir örgütün kurulması gerektiğini ve diğer devletler ile iş birliği içerisinde yer alınmasını belirtmektedirler. Çoğulcu yaklaşım siyasal realistlerin “*sınırlı kaynakların sınırsız amaçlar arasında paylaşıldığı bir dünyada güvenlik dâhil herhangi bir amacın tamamen gerçekleşmesinin söz konusu olamayacağını göz ardı etmeleri gelmektedir.*”²⁴ Şeklinde bir yanılığın içerisinde olduklarını eleştirmektedirler.

Güvenlik konusuna bir de idealizm açıdan bakmak gerekirse, Uluslararası güvenliğin sağlanması noktasında iş birliği kavramını öne çıkarttığı görülmektedir. İdealizm, realist kuramda olduğu gibi devletlerin birbirine rakip olmak yerine iş birliği yapabilecekleri aktörler olarak görmektedir. İdealizme göre tehditlerin ortadan kalkması

²⁴ Oktay F. Tanrısever, “Güvenlik”, (Der.) Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, (ss. 107-123), s.111.

ve güvenliğin sağlanabilmesi açısından iş birliği oluşturulması ve beraber hareket edilmesi gerektiğini söylemektedir. Devletlerin ortak bir politikada bulunması, karşılıklı olarak ortak çıkarlarının olması ve birbirlerine karşılıklı olarak bağımlılık içerisinde yer almaları, devletleri çatışma ortamından ziyade uzlaşya iten etmenler olarak görülür. Karşılıklı olarak yapılan iş birliği ve ortak çıkar çerçevesinde devletler birbirlerini rakip olarak görmezler ve iş birliği ile iki tarafında kazandığı bir ortam oluşmaktadır. İdealizmi, realizmin bir eleştirisi olarak veya realizmin karşıtı olarak da nitelendirmek yanlış olmaz.

Birinci dünya savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri başkanı Woodrow Wilson, 14 prensip ile uluslararası güvenlik ve iş birliği, serbest ticaret, uluslararası hukuk, bireyin özgürlüğü gibi konuları tesis etmeye çalışmıştır. Devletlerarası bir örgütün kurulması (Milletler Cemiyeti) ve barışın devamlılığının sağlanması amaçlanmıştır. Wilson'a göre, Milletler Cemiyeti kolektif güvenlik ilkeleri çerçevesinde savaşların yaşanmayacağı barışçıl bir dünya düzeni kurulmasında etkin bir rol oynayacaktı.²⁵ Bu Cemiyet devletleri ortak iş birliği çerçevesinde birleştirecek ve uluslararası alanda bir düzen tayin edeceği kanısı ile kurulmuştur ve idealizm genel olarak bu çerçevede şekillenmiştir. Ama ikinci dünya savaşının başlaması ile birlikte bu görüşün uğraşların meyvesini verememiştir.

İdealistler, realistlerin güvenlik için güç vurgusuna yaptıkları önemin devletleri savaşa teşvik ettiği konusunda ağır eleştiriler getirmişlerdir. İdealist düşünürler, olaylara realist düşünürler gibi kötümser bir perspektiften bakmazlar. İdealizm iyimser bir yaklaşım ile ülkelerin doğalarında düşmanlık etmenin olmadığı aksine ülkelerin birbiri ile iyi bir şekilde geçinme eğiliminde olduklarını söyler.

Güvenliğin kapsamının geliştirilmesinde Kopenhag okulunun önce gelen isimlerinden olan Barry Buzan 1983 yılında yayımlanmış olduğu "People, States and Fear" (halklar devletler ve korku) adlı eserinde güvenliğin daha derinlemesine araştırılması gerektiğini ve halihazırdaki güvenlik çalışmalarının yüzeysel olduğunu belirtmiştir.²⁶ Barry Buzan güvenlik kavramına "bölge" ve "bölgesel güvenlik" kavramlarını literatüre yeni bir perspektif olarak dahil etmiştir.

²⁵ Atilla Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", (Der.) Atilla Eralp, İçinde: *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, (ss. 57-88), s.63.

²⁶ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for the National Security Problem in International Relations in Post Cold War Era*, Wheatsheaf Books LTD, Brighton, 1983, p. 6-9.

Uluslararası ilişkilerde güvenliğin tanımlanmasında karşımıza temel olarak iki tane soru çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, “kimin için güvenlik?” ve ikincisi, “neye karşı güvenlik?” sorusudur. İlk soruya verilen cevap bize güvenliğin öznesini vermektedir yani kimin güvenliği tehdit altında. İkinci soruya verilen cevap ise bize güvenliğin nesnesini yani neyin veya kim güvenlik için bir tehdit oluşturduğu cevabını vermektedir.²⁷

1.2. Uluslararası İlişkilerde Bölgesel Güvenlik

Bölge kavramı zaman içerisinde değişime uğramıştır. Zamanla aldığı anlamlara ve kullanıldığı bilim dalına göre değişiklik göstermesi nedeniyle kavram hakkında tam ve kesin bir tanım yapmak olası değildir. Barry Buzan’a göre Bölge düzeyi, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik arasında bir konumda düşülmesi gerektiğini söylemektedir.²⁸ Bölgesel güvenlik kompleksinin oluşumu ve işleyişi uluslararası sistemde var olan birimler (devletler) arasındaki dostluk ve düşmanlık ilişkisi ile ilişkilidir.²⁹

Barry Buzan’a göre bölge kavramının belirgin bir tarifinin olmamasına karşın bölge kavramından bahsedebilmek için ortak noktaların olması ve güvenlik konusunda önceliklerin onay görmesi lazımdır.³⁰

Birçok uluslararası veya bölgesel kurumların oluşmasında devletlerin güvenlikleri için endişe duymaları önemli bir etken olmuştur ve bu kurumlar iş birliği ve güvenlik özüne elverişli olarak devletleri bölge içi ve bölge dışı tehditlerden korumayı amaçlamıştır.³¹ Barry Buzan’a göre ise, global çapta tüm ülkeler güvenlik konusunda birbirine bağımlıdırlar.³²

²⁷ Güvenlik Portalı, “Ders 1 – Güvenlik Kavramı”, <https://trguvenlikportali.com/ders-1-guvenlik-kavrami/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

²⁸ Selma Bardakçı, “Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde Asean Örneği”, *TUİÇ Akademi*, Yayın Tarihi: 4 Şubat 2011, <https://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

²⁹ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.40.

³⁰ Aybüke Erturhan, “Bölgesel Güvenlik Unsuru”, *Stratejik Ortak*, Yayın Tarihi: 10.07.2021, <https://stratejikortak.com/2021/07/bolgesel-guvenlik-unsuru.html>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

³¹ Fikret Birdişi, “Bölgesel Güvenlik”, (Ed.) Oktay Bingöl; Ali Bilgin Varlık, İçinde: *Güvenlik Çalışmaları (Cilt-1) Kuramsal Yaklaşımlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2020, (ss. 335-355), s.338.

³² Aybüke Erturhan, “Bölgesel Güvenlik Unsuru”, *Stratejik Ortak*, Yayın Tarihi: 10.07.2021, <https://stratejikortak.com/2021/07/bolgesel-guvenlik-unsuru.html>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Bölgeler birden fazla sayıda ülkeyi içeren jeopolitik ve sosyopolitik bir tanımlamadır. Ancak coğrafi yakınlığı olan komşu devletler bölgeyi oluşturabilir. Bölge kavramının oluşabilmesi için birçok ülkenin coğrafi açıdan birbirlerine yakın komşu ülkeler olması ile oluşur.

Bölgesel güvenlik konusuna artan alaka neticesinde uluslararası ve bölgesel örgütlerin ortaya çıkması artmıştır. Bilhassa 1991 yılından sonra Sovyetler Birliğinin çöküşü ardından Soğuş Savaşın sonlanması ile birlikte ortaya çıkan yeni devletler, otorite boşluğu ve bir kargaşa ortamı bölgesel ve uluslararası örgütlerin önemini arttırmıştır.

Bölgesel güvenliğin oluşumu devletler arasında ortak tehditler, dost ve düşman algısı ve yakın bir coğrafyada var olmaları ile şekillenmektedir. Bölgesel güvenliğin var olması üzerinde korku ve şüphenin etkileri vardır.³³

Bölgesel ve uluslararası alan içerisinde güvenlik endişeleri ve güvenliğin konusu birbirleri ile bağlantılı olsa da değişiklik göstermektedir. Bölge içerisindeki değişimler devletlerin ulusal olarak algıları üzerinde etki edebilmekte ve bunları değişime uğratabilmektedir.

Barry Buzan ve Koppenhag Okulu bölge kavramının tanımında, Karl Deutsch'un öne atmış olduğu güvenlik topluluğu (*security community*) teorisinden faydalanmışlardır. Buzan'a göre bu kavramının (coğrafi olarak yakınlık haricinde) tanımlanmasının yapılabilmesi için ortak unsurlarının bulunması, güvenlik konusunda öncelikli tercihlerinin ve dinamiklerinin uyuşması gerekmektedir. Bu öğeler var olduğu takdirde devletler arasında bir bağımlılık ve bağlayıcılık olmaktadır.³⁴

Güvenlik kompleksi konusunda, coğrafi konum oldukça önemlidir anca bu yakınlık muhakkak olacak diye bir kriter söz konusu olmamıştır. Öncelikle bu kompleks içerisinde yer alacak devletlerin güvenlik ihtiyaçlarının birbirleri ile örtüşmesi gerekmektedir. Bu bölgesel güvenlik kompleksini incelemek açısından ülkeler arasında bir ilişkiden söz edilmelidir bu ilişki dostane ilişkiler olabileceği gibi düşmanca

³³ Selma Bardakçı, "Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde Asean Örneği", *TUIÇ Akademi*, Yayın Tarihi: 4 Şubat 2011, <https://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

³⁴ Selma Bardakçı, "Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde Asean Örneği", *TUIÇ Akademi*, Yayın Tarihi: 4 Şubat 2011, <https://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

ilişkilerde olabilir. Devletler bölgede ortak bir tehdit algılayacaklar veyahut başka birini/bir şeyi düşman olarak göreceklendir. “*Uluslararası arenada bazen devletler arasında ortak tehdit, ortak düşman algısı olmasa da tarihsel çatışmalar devletlerin güvenlik kompleksi oluşturmalarına neden olmaktadır.*”³⁵

Bölgesel güvenlik alanında yapılan çalışmalardan iki tanesi öne çıkmaktadır. Bunlar Karl Deutsch tarafından geliştirilen “güvenlik topluluğu teorisi” öteki ise Barry Buzan tarafından geliştirilen bölgesel güvenlik kompleksi teorisidir.

1.3. Güvenlik Topluluğu Teorisi

İkinci dünya savaşı sonrasında Karl Deutsch bölgesel güvenlik alanında ve güvenlik toplulukları üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Barışın uluslararası sistemde ne kadar süre daimî olarak kalacağı hakkında araştırmalar yapmıştır. Karl Deutsch’a göre devletler arasındaki iletişim ve etkileşim devletler arasında “biz” öngörüsünü ortaya çıkarmakta ve biz olgusunu benimseyen devletler arasında savaş çıkma olasılığı en aza inmektedir.³⁶

Güvenlik topluluğu teorisi Soğuk Savaş döneminde Karl Deutsch tarafından bu dönemde var olan ve rekabet içerisinde olan iki kutuplu sistemde olası bir sıcak savaşın çözüm olamayacağı anlayışı içerisinde uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırılmıştır. Güvenlik topluluğu Karl Deutsch’a göre,

Entegrasyonun, bir grubun üyeleri arasında 'uzun' bir süre boyunca 'makul' kesinlikte barışçıl değişimi sağlayacak kadar güçlü ve yaygın, resmi veya gayri resmi kurum veya uygulamaların eşlik ettiği bir topluluk duygusunun kazanılması olarak tanımlandığı, bütünleşmiş bir grup olarak kabul edilir.³⁷

Şeklinde nitelendirmektedir.

Yukarıdakiler çerçevesinde Karl Deutsch, İkinci Dünya Savaşının sonrasında savaşın bir çözüm olmadığını, ülkelerin barış içinde bir arada yaşayabilmeleri için ortak bir “biz” kavramı etrafında toplanmalı ve güvenin sağlandığı bir yapı inşa etme fikrini

³⁵ Selma Bardakçı, “Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde Asean Örneği”, *TUIÇ Akademi*, Yayın Tarihi: 4 Şubat 2011, <https://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

³⁶ Güvenlik Portalı, “Ders-8 Güvenlik Portalı”, <https://trguvenlikportali.com/ders-8-guvenlik-topluluklari/>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

³⁷ Karl W. Deutsch, *Political Community at the International Level*, Doubleday Company, New York, 1954, p. 33.

ortaya atmıştır. Güvenliğin temel planda olduğu bu yapı “güvenlik topluluğu” şeklinde anılmaktadır. Bu yapı içerisinde devletler ortak çıkarlar doğrultusunda güven ve iyi iletişim ile savaştan kaçınacakları varsayılmıştır.

Deutsch’a göre iki çeşit güvenlik topluluğu bulunmaktadır. Bunlardan ilki birleşmiş (*amalgamated*) güvenlik topluluğu bir diğeri ise çoğulcu (*pluralistic*) güvenlik topluluğudur. Burada birleşmiş (*amalgamated*) den kast edilen daha önce bağımsız bir şekilde var olan iki veya daha fazla devletin birleşmenin ardından bir çeşit ortak devlet/hükümet olmaları, resmi olarak tek ve daha büyük bir birim şeklinde hareket etmesinden bahsetmektedir. Bunun en güzel örneğini Amerika Birleşmiş Milletlerinde görebiliriz. Önceden bağımsız olan birçok birim resmi olarak birleşip daha büyük bir devlet haline gelmiştir. Çoğulcu (*pluralistic*) güvenlik topluluğunda ise ayrı olan devletler yasal olarak bağımsızlıklarını korumaktadırlar. Burada iki ayrı devlet birleşmeden bir güvenlik topluluğu oluşturmaktadır. Buna örnek olarak ABD ve Kanada arasında yer alan topluluk verilebilir.³⁸

Deutsch’un bu tanımlarına istinaden güvenlik topluluğunun başarısı için bu üyeler arasında bir dizi koşul gereklidir; üyeler arasında iyi bir iletişimin olması çok önemlidir. Ortak faydalar etrafında bir araya gelmesi, bir uzlaşma içerisinde ticari faaliyetlerin yürütülmesi, Ortak değerlerin oluşturulması çevresinde oluştuğunu söylemek mümkündür. Elbette bu koşulların hiçbiri tek başına yeterli olmayacaktır fakat hepsi bir arada olduğunda da yeterli olacaktır diye kesin bir ibareden bahsetmek doğru olmaz.

Devletlerin birbiri ile uyumlu/ortak çıkarları vardır ve bu çıkarları savunmak için devletler bir örgüt çatısı altında bir araya gelebilirler. Karşılıklı olarak kazanımlar elde etmeye yönelik atılan adımlar devletlerin tercih ettikleri bir yoldur. Bu gibi faaliyetler devletlerin bölgesel alanda güvenlik yaratması veya güvenliğe katkı sağlayacak eylemleri olur.

³⁸ Deutsch Karl W., “European Union Readings on the Theory and Practice of European Integration”, (Ed.) Brent F Nelsen; Alexander Stubb, İçinde: *Political Community and the North Atlantic Area*, Lynne Rienner Publishers, Londra, 2003, (pp. 121-143). p. 124.

1.4. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Bölgesel güvenlik kompleksi kavramı, güvenlik çalışmaları alanında ve Kopenhag Okulunun öne çıkan isimlerden olan Barry Buzan ve Ole Wæver tarafından ortak olarak oluşturulmuştur.

Buzan bir güvenlik kompleksinin orijinal tanımı şu şekilde yapmaktadır: “*Birincil güvenlik endişeleri ve ulusal güvenlikleri makul bir biçimde birbirinden ayrı düşünülemez kadar birbirine yeterince yakın ve bağlantılı bir grup devlet.*”³⁹ Şeklinde tanımlama yapmaktadır. Yani bir bölgede aralarında coğrafi yakınlık olan ülkeler arasındaki ortak güvenlik meselesi kendini gösteren güvenlik ilişkisi türüdür ve bu ilişkinin oluşumunda coğrafi yakınlık faktörünün önemli bir etkisi vardır. Bu teori güvenliği geniş olarak ele almaktan ziyade daha küçük ve spesifik alanda ele alıp incelemektedir.

Genel çerçeveye baktığımızda bölgesel güvenlik kompleksi, devletleri ortak çıkar ve ortak güvenlik kaygıları etrafında bir araya getirip bir güvenlik kompleksi oluşturmalarına, kazan-kazan politikası prensibine uygun olarak iş birliği içerisinde olmaları halidir. Bu bölgesel çapta iş birliğinin altında yatan ana etmenlerden biri tehditlerin ve tehlikelerin uzak coğrafyalardan gelmektense, yakın coğrafyalardan geleceğine inanılmaktadır. Güvenlik ve tehditlerin yakın coğrafya ile ilgili olması dolayısıyla birbirine komşu olan yakın ülkeler, kendilerine coğrafi açıdan uzak olan ülkelere bağımlılıkları aynı değildir. Savaş sanatı eseri ile tanıdığımız Çinli komutan ve filozof olan Sun Tzu’nun da dediği gibi “*Dostlarını kendine yakın tut, düşmanlarını daha da yakın*”⁴⁰ sözü bu durum için özet niteliğindedir. Bu yüzden coğrafi olarak birbirine yakın olan devletler güvenlik noktasında bölgesel kompleksler oluşturmaktadırlar.

Barry Buzan ve Ole Wæver’in yazmış olduğu “Regions and Powers” adlı kitapta bölgesel güvenlik kompleksinin dört temel değişken yapısı olduğundan bahsetmektedir. Bunlar sırası ile; kompleksi diğer komşu ülkelerden ayıran sınır, kompleksin iki veya daha fazla özerk yapıdan oluşması anlamına genel anarşik yapı, bu birimler arasındaki

³⁹ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers the Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.44.

⁴⁰ Meşhur Sözler, “Sun Tzu Sözleri”, <https://www.meshursozler.com/meshur-sozleri/761-sun-tzu-sozleri.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

güç dağılımını kapsayan kutupluluk ve son olarak bu birimler arasındaki dostluk-düşmanlık ilişkisini içeren sosyal yapı şeklinde açıklanmıştır.⁴¹

Barry Buzan'ın açıklamalarına bakıldığında bölgesel güvenliğin gelişiminde iki unsurun tesirli olduğu görülmektedir. Bu unsurlar, küreselleşme ve dekolonizasyondur:

Küreselleşme ekonomik ve politik açıdan güçlü merkez ülkelerin çeper ülkeleri etkilemesine olanak tanıyarak çeper ülkelerde küreselleşmeye yönelik bir tepki geliştirilmesine, dekolonizasyon ise bağımsızlığını yeni elde etmiş olan birbirine komşu ülkelerde karşılıklı olarak eşitsiz ilişkiler ve başta sınır sorunlarına dayalı olmak üzere yeni tehdit algılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴²

Bölgesel güvenlik kompleksinin oluşumu bir taraftan uluslararası alanda anarşik yapı ve diğer bir taraftan yerel olarak coğrafi baskılar arasındaki etkileşimlerden kaynaklanmaktadır.⁴³

Sınırlı bir coğrafi bölge içerisinde yer alan güvenlik konusunda birbirine bağımlı olan iki veya daha fazla devletlerin oluşturduğu ilişki şekli bölgesel güvenlik kompleksleri olarak belirlenmektedir. Bu tarz komplekslerin tanımlanmasında devletlerin bölge içerisindeki güç dağılımı ve dost-düşman ilişkileri belirleyici etmenler olmuşlardır.⁴⁴

Bölgesel güvenlik topluluğunda, devletler başta coğrafi olarak komşularından ve buldukları bölge içerisinde bir tehdit algıladıklarına ve müttefiklerini bölge dışından edinme yoluna gitmektedir. Yani güvenliği geniş ve birbirine uzak olan farklı bölgeler arasındaki mücadele yerine o bölge içerisindeki alt sistemlerde yaşanacak etkileşimlere göre nitelendirmiştir.⁴⁵

⁴¹ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.53.

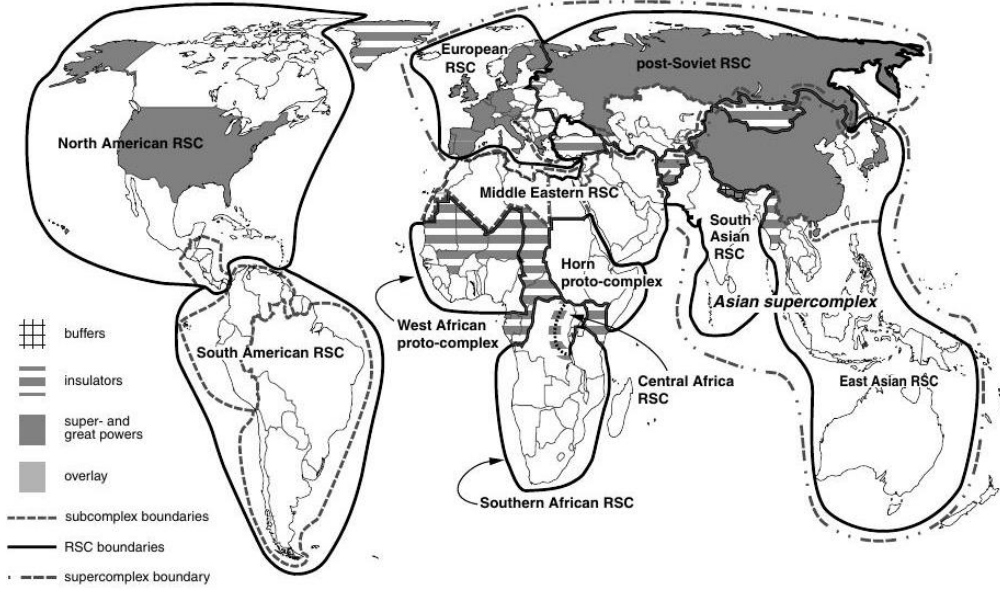
⁴² Fikret Birdişli, "Bölgesel Güvenlik", (Ed.) Oktay Bingol; Ali Bilgin Varlık, İçinde: *Güvenlik Çalışmaları (Cilt-1) Kuramsal Yaklaşımlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2020, (ss.335-355), s.343.

⁴³ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers the Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.45.

⁴⁴ Göknül Erbaş Doğan, "Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, 2020, (ss.167-181), s. 172.

⁴⁵ Fikret Birdişli, "Bölgesel Güvenlik", (Ed.) Oktay Bingol; Ali Bilgin Varlık, İçinde: *Güvenlik Çalışmaları (Cilt-1) Kuramsal Yaklaşımlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2020, (ss. 335-355), s.344.

Barry Buzan ve Ole Wæver kompleksleri şu şekilde tasnif etmektedirler:

Şekil 1: Soğuk savaş sonrası bölgesel güvenlik modelleri ⁴⁶

1.4.1. Standart Kompleksler

Genellikle çatışma veya savaş sonrasında oluşan standart kompleksler anarşik bir yapıya sahiptirler. Standart komplekslerde iki veya daha fazla aktör arasında bölgedeki siyasi ve askeri konular belirlenmektedir. Standart bölgesel güvenlik komplekslerinde kutupluluk tek olabileceği gibi çok kutuplu bir yapıda sergileyebilir. Bu kutupluluk tamamen bölgesel güçler tarafından tanımlanmaktadır. Buna örnek olarak Körfez bölgesinde İran ve Suudi Arabistan veya Güney Asya bölgesinde Pakistan ve Hindistan verilebilir. Standart güvenlik komplekslerinde tek kutupluluk durumunda bölge içerisinde bir tek bölgesel güç bulunmaktadır. Bunun en güzel örneği ise, Afrika'da komşularına oranla daha büyük olan Güney Afrika'dır. Çok kutupluluk halinde iki veyahut daha fazla sayıda bölgesel güç bölge içerisinde var olabilmektedir ama standart güvenlik kompleksi içerisinde küresel bir güç barındırmazlar. Standart güvenlik kompleksinin güvenlik politikasının temel unsuru, bölge içerisinde yer alan bölgesel güçler arasındaki ilişkidir.⁴⁷

⁴⁶ "Map 2. Patterns of regional security post-Cold War", Cambridge University Press, <https://www.cambridge.org/core/books/abs/regions-and-powers/patterns-of-regional-security-postcold-war/285B5E11DBD91E09E6D81B7CB20306C1>, (Erişim Tarihi: 08.06.2023).

⁴⁷ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.55.

1.4.2. Merkezi Kompleksler

Merkezi güvenlik komplekslerden üç farklı şekilde (potansiyel olarak dört tane) bahsedilmektedir. Bunlardan ilk iki tanesi kompleksin tek kutuplu olduğu durumlar içindir. Lakin buradaki güç, bölgesel güçten ziyade büyük güç ya da süper güç şeklindedir. Bunlar içerisinde ilk hali, büyük bir gücün ana konumda yer aldığı durumdur. Buna örnek olarak Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) daki Rusya Federasyonu güzel bir örnek teşkil etmektedir. İkinci olarak, bölge içerisinde küresel bir gücün ana konumda olduğu durum yer almaktadır. Buna örnek ise Amerika Kıtasındaki ABD örnek olarak verilmektedir. Merkezi bir bölgesel güvenlik kompleksinin üçüncü hali, tek bir güç yerine bölge içerisinde bütünleşmiş bir kurumsal yapı şeklindedir. Bu durumun en güzel örneği Avrupa Birliği'dir. Bölgede son derece gelişmiş bir güvenlik topluluğu olarak var olan AB küresel çapta da etkin bir aktör konumundadır.⁴⁸Bu merkezi güvenlik kompleksinde farklı alternatifleri birbirleri ile bağdaştıran etken, bölge içerisinde güvenlik etkenlerinin içerisinde bulunduğu merkezden idare edilme düşüncesidir.

1.4.3. Büyük Güç Kompleksleri

Büyük güç kompleksleri hem standart hem de merkezi komplekslerden özellikler taşımaktadır. Fakat her ne kadar iki taraftan özellikler barındırsa da bu iki tarafa da ait olmayan özellikleri vardır. Büyük güç kompleksleri içerisinde birden fazla küresel ölçekte büyük güçler barındırmaktadırlar. Bu nedenle de bu bölgesel kompleks kendi içerisinde yani o bölgede kutuplaşmaya yol açabilir hatta diğer bölgeleri etkileyebileceklerinin yanı sıra global çapta güç dengesindeki dengeleri etkileyebilir.⁴⁹

Bölgesel güvenlik komplekslerinde büyük güç kompleksleri bünyesinde birden fazla küresel çapta büyük güçler barındırabilmektedirler. Büyük güç kompleksi iki nedenden ötürü standart güvenlik kompleksinden ayrı olarak ele alınmaktadır. İlki, standart bir bölgesel güvenlik kompleksinden beklenilmeyecek şekilde küresel boyutta

⁴⁸ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.55-59.

⁴⁹ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.59.

dengeleri etkileyebilmektedir. İkinci olarak, olay içinde büyük güçler yer aldığından dolayı bölge içerisindeki komşular ile daha derin etkileşim olması mümkündür.

Büyük güç güvenlik kompleksi küresel ve bölgesel düzeyin mezezi konumundadır. Hibrit bir yapı da sergiliyor diyebileceğimiz büyük güç bölgesel güvenlik kompleksi, bazı yönler açısından dost-düşman ilişkisi olsun, kutupluluk veyahut sınırlar olsun standart bölgesel güvenlik kompleksi ile denk olarak analiz edilebilir. Fakat büyük güç güvenlik kompleksi sahip olduğu dinamikler gereğince global ölçekte güçleri içerisinde barındırdığından dolayı küresel çapta güvenlik dinamiklerini etkilemektedir.⁵⁰

İki veya daha fazla sayıda büyük gücün bir BGK'yi paylaştığı hallerde, bahsi geçen bölgesel güvenlik kompleksinin iç dinamikleri, dostluk veyahut düşmanlık ilişkisi içerisinde var olması fark etmeksizin küresel çaplı güvenlik dinamikleri üzerinde mühim bir etkisi olacaktır.⁵¹Bu komplekse en iyi örneklerden birisi içerisinde Japonya ve Çin'i barındıran Güneydoğu Asya olmaktadır.

1.4.4. Alt Kompleksler

Asıl olarak alt kompleksler, bölgesel güvenlik kompleksleri ile neredeyse denk bir tanımlaya sahiptirler. Sadece aralarında fark bir alt kompleksin kendisinden daha büyük olan bir bölgesel güvenlik kompleksine gömülü olması durumudur.⁵² Yani bir bölgesel kompleks içerisindeki daha küçük bir alanda kendine gösteren bir yapı olarak algılayabiliriz:

...Birden fazla kültürel sistemlerin etkisi altında olan bölgelerde yer alan ülkeler aynı güvenlik sorunlarına farklı tepkiler vermekte ya da güvenlik sorunlarının dinamikleri farklı kültürel sistemlere sahip ülkeler için farklı işlemektedir.⁵³

Bu da bize aynı her bölgenin güvenlik tehditlerine aynı bakmadığını, yani standart bir kalıbın her zaman olmadığını göstermektedir. Bu yüzden alt kompleksler

⁵⁰ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.59.

⁵¹ Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.59.

⁵² Barry Buzan; Ole Wæver, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003, p.51.

⁵³ Fikret Birdişli, "Bölgesel Güvenlik", (Ed.) Oktay Bingöl; Ali Bilgin Varlık, İçinde: *Güvenlik Çalışmaları (Cilt-1) Kuramsal Yaklaşımlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2020, (ss. 335-355), s.347.

böylesi güvenlik kompleksi alanında yer alan farklı yaklaşımdaki ülkelerin durumlarını açıklamak için kullanılmaktadır.

2. TÜRKİYE VE UKRAYNA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna arasındaki ikili ilişkiler, SSCB dağıldıktan sonra, Ukrayna'nın 24 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Türkiye'nin 16 Aralık 1991 yılında Ukrayna'yı tanınması ve 3 Şubat 1992 yılında diplomatik ilişkilerin tesisi ile resmi olarak başlamıştır.⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti devleti Ukrayna'yı ilk tanıyan devletler birisi olmuştur. Genel hatlarıyla bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkiler otuz yıllık bir süre zarfında şekillendiği görünse de bundan daha eski tarihlere dayanmaktadır.

1917 yılında Rus İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında bağımsızlık kazanan Ukrayna 1922'de Bolşeviklere karşı dayanamayıp Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bir parçası haline gelmiştir. Bu dönem arasında Ukrayna ve Osmanlı İmparatorluğu arasında (anlaşmaya taraf başka ülkelerde vardır) yapılan Brest Litovsk anlaşması ile 1918 yılının Şubat ayı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu, Ukrayna'yı bağımsız bir devlet olarak tanımıştır.⁵⁵

Bu dönemde Türkiye tarafından Ukrayna'ya Ahmet Muhtar Bey büyükelçi ve Ahmet Ferit Bey'de konsolos olarak atanmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Olaxander Lotockyi Ukrayna'nın Türkiye büyükelçisi olarak görev yapmıştır (Mart 1920'ye kadar). Ayrıca bu dönemde Taksim caddesinde Ukrayna büyükelçiliği bulunmaktadır.⁵⁶

Türkiye – Ukrayna ikili ilişkileri Mustafa Kemal Atatürk döneminde atılan adımlar ile yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. 2 Ocak 1922 tarihinde Ankara'da “Türkiye-Ukrayna Kardeşlik ve Dostluk Anlaşması” imzalanmıştır. Yapılan bu anlaşmanın ön sözünde yer alan “*milletlerin kardeşliği prensibi çerçevesinde Karadeniz'de yakın komşuluk münasebetlerini ve ortak çıkarlara bağlı dostluk ilişkilerini geliştirmek*” cümlesi ile yapılan bu anlaşmanın gerekçesi tasvir edilmiştir.⁵⁷

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Ukrayna Siyasi İlişkileri”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).

⁵⁵ Marziye Memmedli; Hilal Akgüller, “Brest Litovsk Barış Antlaşması'nın Siyasi Sonuçları (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)”, *Belgi Dergisi*, Sayı 20, 2020, (ss. 2713-2734), s.2721.

⁵⁶ Igor Tchernikov, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Ukrayna İlişkileri (1918-1938)”, çev.: Berna Türkdoğan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 19, sayı 55, 2003, s. 319.

⁵⁷ Aygün Attar, “Türkiye-Ukrayna Dostluk Antlaşması”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-ukrayna-dostluk-antlasmasi/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

Atatürk Türkiye ve Ukrayna'nın coğrafi konumlarının iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine olumlu katkı sağladığından bahseder. *“Ukrayna ve Türkiye'nin iki komşu ülke olduğunu söylemek mümkündür. Kuzeye dikkatli bakın. Orada deniz var. Fakat, eğer bir an denizin olmadığını düşünürseniz Türkiye ve Ukrayna'nın birbirine daha yakın ülkeler olduğunu görürsünüz...”*⁵⁸ şeklinde açıklaması mevcuttur.

1922 yılından sonra iç savaşı kazanan Bolşevikler diğer ülkeleri de bünyesine katarak (Ukrayna, Belarus, Kafkaslar ve Orta Asya) SSCB'yi kurmuşlardır. SSCB'nin bir parçası haline gelen Ukrayna ile olan ilişkiler zaman içerisinde değişmeye başlamıştır. Yani Ankara – Kiyiv hattından yapılan ikili ilişkilerin yerini, Ankara – Moskova almıştır. Buda ikili ilişkilerin artık Türkiye-Rusya şeklinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Asıl üzerinde duracağımız ilişkiler 1991 yılı itibari ile Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'nden ayrılması ile başlamaktadır. Türkiye'nin Ukrayna'yı tanımasından sonraki süreçte karşılıklı olarak gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler ve ikili anlaşmalar sayesinde iki ülke arasındaki ilişkiler şekillenmeye başlamıştır.

Türk araştırmacılar arasında Turgut Kerem Tuncel, Mitat Çelikpala, İsmail Aydıngün ve Ayşegül Aydıngün Ukrayna-Türkiye ilişkileri konusuna aktif olarak dahil olmuşlardır. Bu konu hakkındaki araştırmacılar genel olarak iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihsel olarak tesis edilmesi, Karadeniz güvenliğinin sağlanması noktasında kurulan örgütlenme ve yapılanmalar ve devletlerin dış politikadaki çıkarlarına değinmişlerdir.

İsmail Aydıngün, genel olarak 1991 yılında Sovyetler Birliğinin yıkılması sonrası bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın ulus ve devlet inşası konularına değinmektedir. Tarihsel süreç içerisinde ulus devlet inşası için atılan adımlar, uygulanan dil politikaları, milli kimlik oluşumu vs. gibi konular üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

Ayşegül Aydıngün'ün Ukrayna üzerine araştırma ve yazılarına baktığımızda, Sovyetler Birliği sonrası milliyetçilik, kırım tatarları, toplum inşa süreci konuları üzerinde çalışmalar yapmış, Rusya ile Ukrayna arasındaki krizden esinlenerek savaşın sosyolojik açıdan tahliline ilişkin çalışmalar yapmıştır.

⁵⁸ Igor Tchernikov, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Ukrayna İlişkileri (1918-1938)”, çev.: Berna Türkdoğan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 19, sayı 55, Mart 2003, s. 319.

Mitat Çelikpala, Soğuk savaş sonrası dönemde Ukrayna'da dahil olmak üzere birçok Avrasya ülkesinin dış politikasını, komşuluk ilişkilerini incelemiştir. Bununla ilişkili olarak bölgesel enerji güvenliği, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali konularında görüş bildiren çalışmalar yapmıştır.

Turgut Kerem Tuncel'in yazısında Türkiye ve Ukrayna'nın iki ilişkilerinin Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandıktan sonra günümüze kadar sorunsuz ilerlediğine değinmektedir. Karadeniz coğrafyasının iki aktörü olan bu devletler karşılıklı çıkar ve iş birliği çerçevesinde var olduğunu söylemektedir. İki ülke ilişkilerinin dönemsel olarak ele almakta ve Avro Atlantik olarak iki ülke ilişkilerini incelemektedir.

Ukraynalı araştırmacılar arasında Maryna Vorotnyuk, Yevgeniya Gaber, Evgeniya Solovikh, Al-Azawi Haider Adil Kadim ile Bohdan Serhiichuk ve Volodymyr Serhiichuk, Ukrayna-Türkiye ilişkileri konusuna aktif olarak dahil olmuşlardır. Akademisyenler makalelerinde diplomatik ilişkilerin kurulması, uluslararası örgütlere ve hükümetlere (BM, NATO, AB) ortak katılım ve Karadeniz bölgesinde stratejik ortaklık gibi siyasi işbirliğinin kilit yönlerine odaklanmaktadır.

Maryna Vorotnyuk'un analizi Ukrayna ve Türkiye arasındaki ortak çıkarları, jeopolitik önemi ve işbirliği potansiyelini vurgulamaktadır. Aynı zamanda her iki ülkenin ortaklıklarında ulaşmayı hedefledikleri kendi çıkar ve amaçlarındaki farklılıkları da kabul etmektedir. Vorotnyuk, hem Ukrayna hem de Türkiye'nin stratejik ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir çıkarı paylaştığının altını çizmektedir. Her iki ülkenin ulusal çıkarları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgede ortaya çıkan yeni jeopolitik durum içinde optimal bir güç dengesi kurma arayışında birleşmektedir. Bununla birlikte, yazar daha çok Türkiye'nin Ukrayna ile ilişkilerindeki hedeflerine odaklanmaktadır.

Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin gelişiminin birçok yönünü ortaya koyan bir çalışma, B. Serhiychuk ve V. Serhiychuk'un "On the Edge of Two Worlds. XVI. Yüzyılın Ortası - XXI. Yüzyılın Başlarında Ukrayna-Türkiye İlişkileri"dir. Araştırmacılar, Zaporozhian Sich'in kurucusu Prens Dmytro Vyshnevetskyi'nin Osmanlı Babıali'sini ziyaretinden başlayarak 16. yüzyılın ortalarından itibaren Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin gelişimini analiz ediyor, Ukrayna Halk Cumhuriyeti döneminde devletler

arasındaki ilişkilerin gelişimine dair bazı gerçekleri sunuyor ve modern Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin oluşumunun izini sürüyor⁵⁹.

Al-Azawi Haider Adil Kadim, Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki siyasi etkileşimin incelenmesine büyük önem vermiştir. Akademisyen tezinde, Rusya'nın NATO bloğunun Doğu'ya doğru genişlemesine karşı bir tampon bölge olarak uyguladığı ayrılıkçı bir model olan tanınmayan Transdinyester Moldova Cumhuriyeti ile daha fazla gerginlik yaşanmasını önlemek için bir dizi önlemi hayata geçirmeyi amaçlayan Türkiye Cumhuriyeti, AB ve Ukrayna arasında bir güvenlik ortaklığının uygulanmasının önemine odaklanmaktadır⁶⁰.

Genel olarak baktığımızda bu iki Karadeniz ülkesi birbirlerine benzer ortak özellikler barındırmaktadırlar. Coğrafi açıdan bakıldığında Türkiye, üç kıtının (Afrika, Asya ve Avrupa) kesişim konumunda olup Asya ve Ortadoğu'yu Avrupa'ya bağlayan bir geçiş ülkesi, köprü konumunda yer almaktadır. Keza Ukrayna'da Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir geçiş ülkesi konumunda yer almaktadır. Bu konumları gereği enerji taşımacılığı, ticaret rotaları veya tedarik zincirlerinin bu ülkeler üzerinden geçmesi oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu benzerlikler doğrultusunda bu iki ülke birbirine rakip olmaktan ziyade iş birliği ve uyum içerisinde bölgede var olma yolunda ilerlemektedir.

2.1. Siyasi İlişkiler

Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna, diğer cumhuriyetler yanı sıra 1991 tarihinde, bağımsızlığını ilan etmiştir. Türkiye Ukrayna'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeler arasındadır ve ikili arasında diplomatik ilişkiler 1992'de hayat bulmaya başlamıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcı yukarıda da belirtildiği üzere 3 Şubat 1992 yılında imzalanan diplomatik ilişkilerin tesisi anlaşması ile başlamıştır. Bu anlaşma ile iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik, kültürel, askeri, eğitim gibi birçok alanda ilişkilerin tesisi sağlanmıştır.⁶¹ Bu anlaşmanın sonucunda, Türkiye

⁵⁹Богдан Сергійчук; Володимир Сергійчук, *На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI – на початку XXI ст.* Сергійчук М.І., Київ: ПП, 2011.

⁶⁰ Хайдер Аділ Кадім Аль-Азаві, “Еволюція регіональної політики Турецької Республіки = Evolution of Turkey's regional policy”, *КНУ ім. Т. Шевченка ; ЧНУ ім. Петра Могили*. Київ, 2017.

⁶¹ Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, “Ukrayna-Türkiye Siyasi İlişkileri”, Yayın Tarihi: 02.11.2020, <https://istanbul.mfa.gov.ua/tr/partnership/ukrayna-turkiye-siyasi-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

Büyükelçiliği 3 Nisan 1992 tarihinde Kiyiv'de, Ukrayna Büyükelçiliği ise 3 Ocak 1993 tarihinde Ankara'da açılmıştır.⁶²

Ukrayna gerek stratejik konumu gerekse doğal kaynakları ve ticaret potansiyeli ile Türkiye için önemli bir ülke olmuştur. Ukrayna doğu Avrupa'nın ve Karadeniz'in önemli ülkelerinden birisidir ve bölge güvenliği açısından önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, bu konuda Ukrayna'ya önem vermektedir ve Ukrayna'da aynı şekilde Türkiye için bölgede önemli bir konuma sahip olduğunu bilmekle beraber var olan ilişkilerini daha ileri safhalara çıkartma girişimindedirler.

Ukraynalı araştırmacı Marina Vorotnyuk'un belirttiğine göre, Ukrayna ve Türkiye çeşitli kültürlerin ve jeopolitik alanların kesişiminde bulunmaktadırlar. Türkiye, Ukrayna'nın perspektifinden bakıldığında, iki ülkenin Baltık, Karadeniz ve Akdeniz denizleri arasında iş birliği köprüleri olma potansiyeline sahip olduğuna inanmaktadır. Ankara'da genellikle vurgulanan nokta, ortak özellikler ve hedeflere ek olarak coğrafi yakınlık ve tarih sayesinde, her iki ülkenin Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar uzanan istikrarlı ve güvenli bir ortamı oluşturmak için çabalarını birleştirmesi gerektiğidir.⁶³

Ukrayna-Türkiye ilişkileri konusunu inceleyen tüm araştırmacılar hem Ukrayna'nın hem de Türkiye'nin stratejik ilişkiler geliştirmeye ilgi duyduklarını belirtmişlerdir. Türkiye ve Ukrayna'nın ulusal çıkarları, SSCB'nin dağılmasından sonra bölgedeki yeni jeopolitik durumda optimal bir güç dengesinin şekillendirilmesinde önemli ölçüde örtüşmektedir.⁶⁴ Ahmet Davutoğlu da yeni aktörlerin Karadeniz'in kuzeyindeki merkezi güç olan Rusya ile yaşadığı çelişkilerin Türkiye-Ukrayna ve Türkiye-Gürcistan ilişkilerine ivme kazandırdığını belirtmiştir.⁶⁵ Ancak araştırmacılar yine de Türkiye ve Ukrayna'nın ortaklıklarında izledikleri hedeflerin her ülke için biraz farklı olduğunu vurgulamaktadırlar.

⁶² Evgeniya Solovikh, "Ukraine-Turkey: political and economic aspects of development and prospects." *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, No: 8, 2018, (pp. 80-87), p. 81.

⁶³ Maryna Vorotnyuk, "Role of Ukraine in Turkey's Foreign Policy. Turkey's Attitude Towards the Community of Democratic Choice", İçinde: *Українсько-турецькі відносини: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної конференції, Одеса, 26 травня 2006, 2006*, (pp.22-26), p. 23

⁶⁴ Evgeniya Solovikh, "Ukraine-Turkey: political and economic aspects of development and prospects." *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, No: 8, 2018, (pp. 80-87), p. 82.

⁶⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001, s.320.

Türkiye, Ukrayna ile ilişkilerine Karadeniz bölgesindeki güç dengesinin korunmasıyla bağlantılı çok daha geniş bir güvenlik yapısı açısından bakmaktadır.⁶⁶ Her ne kadar Türkiye'nin Ukrayna ile aktif iş birliğini bölgedeki Rus etkisine karşı bir araç olarak kullandığı yönünde bir algı olsa da araştırmacılar Türkiye ve Ukrayna arasındaki işbirliğinin Rus yayılmasına karşı durumsal işbirliğinden çok daha derin temelleri olduğu konusunda hemfikirdir.⁶⁷ Bu görüşlere göre, merkezi bir konuma sahip olan Ukrayna'nın güvenliği, Ukrayna halkı için olduğu kadar Türkiye için de önemlidir. Ukrayna'nın Karadeniz bölgesinde etkili bir güç olması ve varlığının Rusya'nın Karadeniz'e açılmasını engellemesi nedeniyle Türkiye için önemli bir ortak olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Maryna Vorotnyuk belirlediğine göre, demokratik, istikrarlı, Batı yönelimli Ukrayna, Rusya'nın yayılcı emellerine karşı ve Karadeniz bölgesi ile Kafkasya'da güvenliğin sağlanması için Türkiye'nin güvenilir bir müttefiki olacaktır.⁶⁸

Araştırmacı Nikolayenko, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmede Ukrayna için kilit bir devlet olduğunu belirtmektedir. Ukrayna'nın Türkiye ile yakınlaşması, ekonomilerin tamamlayıcılığı ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) formatındaki işbirliğinden de kaynaklanmaktadır.⁶⁹

Araştırmacılar Türkiye ve Ukrayna'nın ikili ilişkilerini yukarıda bahsettiğimiz üzere değerlendirirken Tarihsel açıdan baktığımızda Türkiye ve Ukrayna ikili ilişkileri şu şekilde ilerlemiştir;

18-20 Temmuz 2003 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdet Sezer, Ukrayna'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ahmet Nejdet Sezer'in

⁶⁶ Maryna Vorotnyuk, "Role of Ukraine in Turkey's Foreign Policy. Turkey's Attitude Towards the Community of Democratic Choice", İçinde: *Українсько-турецькі відносини: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної конференції, Одеса, 26 травня 2006*, 2006, (pp. 22-26), p. 23.

Наталія Ніколаєнко; Лілія Макаренко (2022), "Міжнародні відносини та політичні процеси в країнах чорноморського регіону в контексті російсько-української війни." *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, Vol: 2, No: 13,(pp.5-16), p. 13.

⁶⁷ Н. І. Крук, "Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини." *Актуальні проблеми політики*, No: 50, 2013, (pp.103-110), p. 105.

⁶⁸ Maryna Vorotnyuk, "Role of Ukraine in Turkey's Foreign Policy. Turkey's Attitude Towards the Community of Democratic Choice", İçinde: *Українсько-турецькі відносини: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної конференції, Одеса, 26 травня 2006*, 2006, (pp.22-26), p.23.

⁶⁹ Наталія Ніколаєнко; Лілія Макаренко (2022), "Міжнародні відносини та політичні процеси в країнах чорноморського регіону в контексті російсько-української війни." *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, Vol: 2, No: 13,(pp.5-16), p. 10.

gerçekleştirdiği bu ziyaret sonrasında Ukrayna, Türkiye tarafından “öncelikli ülke” olarak tanımlanmıştır.⁷⁰

1-3 Nisan 2004 yılında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Ukrayna’ya bir ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret sırasında “Geliştirilmiş Ortak Eylem Planı” imzalanmıştır. Bu plan kapsamında Karadeniz bölgesinde güvenliğin ve istikrarın kuvvetlendirilmesi, terör ile mücadele, ikili ekonomik ilişkilerin artırılması gibi birçok alanı içinde bulunduran anlaşma imzalanmıştır.⁷¹

2007 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna Bakanlar Kurulu arasında “Türkiye Ukrayna savunma sanayi iş birliği anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında iki ülke savunma sanayi alanında karşılıklı fayda sağlayacak şekilde bilimsel ve teknik açıdan çalışmalar yürütmek ve iki ülke içinde gerekli olan savunma amaçlı yedek parça, savunma malzemesi, alet gibi konularda ortaklaşa üretim araştırma ve geliştirme faaliyetlerini içermektedir.⁷²

Araştırmacı Evgeniya Solovikh'in belirttiğine göre, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından geçen ilk on yılda, Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkiler durumsallık, belirli bir gerilim ve neredeyse hiç politik diyalog olmaksızın karakterize ediliyordu. Ukrayna'nın ilan ettiği girişimlerin ilerlemesi konusundaki pasif tutumu, ülke içindeki iktidar organlarının eylemlerinin uyumsuzluğu, dış politikada vektörlerin periyodik değişimi, ekonominin çöküşü, etkili bölgesel oyuncu Rusya ile periyodik çatışmalar ve bölgesel kalkınma konularında zayıf katılım, Ukrayna'nın zayıf ve öngörülemeyen bir ülke imajını oluşturdu ve Türkiye'nin diğer Sovyet sonrası ülkelerle iş birliğine yönelmesine destek sağladı.⁷³

2010 yılından itibaren Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde kademeli bir restore süreci gerçekleşmektedir. Bu dönemde kurulan politik diyalog hem çift taraflı hem de bölgesel

⁷⁰ Turgut Kerem Tuncel, “1991’den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna’da Türkiye Algısı” (Ed.) Ayşegül Aydıngün; İsmail Aydıngün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409), s.376.

⁷¹ Habibe Özdal; Viktoriia Demydova, Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Analiz No: 16, 2011, s.27-28.

⁷² Resmi Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşması”, Yayın Tarihi: 07.09.2008, Sayı: 26990, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080907-2.htm>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).

⁷³ Evgeniya Solovikh, "Ukraine-Turkey: political and economic aspects of development and prospects." *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, No: 8, 2018, (pp. 80-87) p. 82.

iş birliğinin yeni bir gelişim formatının tasarlanması ihtiyacının farkına varılmasına katkı sağlamaktadır. Bu ihtiyaç, yeni pazarların arayışı ve coğrafi ile sektörel boyutlarda etki alanlarının genişletilmesi gerekliliği tarafından belirlenmiştir. Bu süre zarfında, Türkiye'nin dış politika öncelikleri arasında Ukrayna'nın da anılması, bu restore sürecinin bir belirtisi olarak kayda geçmiştir. “...işgal sürecinde de Türkiye Kırım dahil Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygıyı vurgularken Rus işgaline de güçlü bir şekilde karşı çıkmış; Ukrayna ile başta savunma sanayii olmak üzere çeşitli alanlarda iş birliğini geliştirmiştir.”⁷⁴

Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın 7-8 Haziran 2010 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği çalışma ziyareti sırasında taraflar, ilişkilerin stratejik ortaklık düzeyine çıkarılması konusunda prensip anlaşmasına varmış ve Ukrayna ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey'in kurulmasına yönelik Deklarasyon metni üzerinde mutabık kalmışlardır. 25 Ocak 2011 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ukrayna'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı resmen tesis eden ve bunun uygulanmasına yönelik mekanizmayı tanımlayan Ortak Deklarasyon imzalanmıştır.⁷⁵ Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey, Türkiye ve Ukrayna arasındaki en üst düzey danışma organı olup faaliyetleri arasında serbest ticaret bölgesinin oluşturulması, ulaşım koridorlarının geliştirilmesi ve Karadeniz bölgesinde güvenliğin sağlanması bulunmaktadır. Bu mekanizmaya iki ülkenin cumhurbaşkanları başkanlık etmektedir. Ukrayna ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanları'nın eş başkanlığını yaptığı Stratejik Planlama Grubu, Ukrayna-Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey toplantıları için bir hazırlık unsuru olarak görev yapmaktadır. Ayrıca, Mart 2012'de Kıyiv'de, Karadeniz bölgesinde güvenlik politikası alanında iki ülke arasındaki iş birliğine ilişkin Türk-Ukrayna istişarelerine ev sahipliği yapmış ve Türk temsilciler, Ukrayna ile NATO arasındaki diyalogun geliştirilmesini teşvik etme arzularını dile getirmişlerdir. Bununla birlikte Türkiye ve Ukrayna karşılıklı olarak vize muafiyet anlaşması imzalamışlardır ve iki ülkenin başkanlarının yaptıkları ortak basın açıklamasında savunma sanayi, enerji ve ulaştırma

⁷⁴ Ferhat Pirinççi, “Türkiye'nin Ukrayna Politikası: Dengeli Aktivizm”, *Kriter Dergisi*, 2022, <https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/turkiyenin-ukrayna-politikasi-dengeli-aktivizm>, (Erişim Tarihi: 09.01.2024).

⁷⁵ Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, “Ukrayna-Türkiye Siyasi İlişkileri”, Yayın Tarihi: 02.11.2020, <https://istanbul.mfa.gov.ua/tr/partnership/ukrayna-turkiye-siyasi-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).

gibi potansiyeli yüksek alanlarda iş birliğinin geliştirilmesi konusunda mutabık olduklarını bildirmişlerdir.⁷⁶

Turgut Kerem Tuncel'e göre, Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin 2016 yılına kadar sorunsuz bir şekilde ilerlemiş fakat bu iki ülkeden beklenen potansiyellerine ulaşamamışlardır. Ayrıca Tuncel 2016 yılı sonrası ise iki ülkenin de sürekli bahsetmiş olduğu "stratejik ortaklık" düzeyine çıkılmadığını fakat ikili ilişkilerde bariz bir ivmelenmenin yaşandığından bahsetmektedir.⁷⁷

Son yıllarda, iş birliğinin güçlendirilmesi, Savunma ve Dışişleri Bakanları düzeyinde düzenli toplantılar olan "quadriga" formatının başlatılmasıyla kanıtlanmıştır. Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskıy'ın 16 Ekim 2020 tarihinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği çalışma ziyaretinin ardından Ukrayna ve Türkiye Dışişleri ve Savunma Bakanlarının katılımıyla Quadriga (2+2) adı verilen yeni bir siyasi ve güvenlik istişare formatı oluşturulması konusunda anlaşmaya varıldı. Yeni formatın açılış toplantısı 18 Aralık 2020 tarihinde Kıyiv'de gerçekleştirildi. Her yıl düzenlenmesi planlanan Quadriga'nın amacı, siyasi ve bölgesel güvenlik alanındaki en acil konuları görüşmek, ortak eylemleri koordine etmek ve siyasi, güvenlik, ekonomi ve savunma sanayi sektörlerinde yeni projeler geliştirmektir⁷⁸. Aralık ayında gerçekleştirilen quadriga toplantısının ilk ortak bildirisinde tarafların deniz kuvvetleri arasında eğitim ve öğretim, çok uluslu tatbikatlar ve Karadeniz seyrüsefer gibi konularda ortaklaşa karar aldıklarını bildirmektedir.⁷⁹

Karadeniz havzasında meydana gelmiş veya gelebilecek olaylar Türkiye Cumhuriyeti için önemli bir konudur. Karadeniz kısmi olarak kapalı sayılabilecek altı ülkeyi kapsayan bir denizdir. Genel olarak bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkiler ağırlıklı olarak güvenlik ve savunma ekseninde gelişme göstermiştir. İki ülke arasında askeri iş birlik ve güvenlik alanında ortak savunmaya yönelik isteği karşılıklı

⁷⁶ Hürriyet, "Ukrayna ile vizeler kalktı", Yayın Tarihi: 22.12.2011, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ukrayna-ile-vizeler-kalkti-19524148>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).

⁷⁷ Turgut Kerem Tuncel, "1991'den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna'da Türkiye Algısı" (Ed.) Ayşegül Aydınğün; İsmail Aydınğün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409), s.368.

⁷⁸ Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, "Ukraine and Turkey Hold Political and Security Consultations in the Quadriga Format at the Level of National Coordinators", Yayın Tarihi: 24.03.2021, <https://mfa.gov.ua/en/news/ukraine-and-turkey-held-political-and-security-consultations-quadriga-format-level-national-coordinators>, (Erişim Tarihi: 04.01.2024).

⁷⁹ Yevhennia Haber, "Crossing The Centennial Threshold: A Long Way To The Ukrainian-Turkish Strategic Alliance", Diplomatic Ukraine, Issue XXII, 2021, (pp.685-699), p.690.

olarak benimsendiği görülmektedir. Karadeniz havzası genelinde savunma birliğinin oluşmasının sebepleri yukarıda açıklanmakla birlikte bölge içerisindeki RF'nin düzen ve istikrar bozan davranışlarına karşın bölge içerisinde iş birliğinin geliştirilmesi istenmiştir.

Türkiye ve Ukrayna ikili ilişkilerinin sınırlı kaldığı söylenebilir. Türkiye burada bölge içerisinde bir denge politikası izleyerek işlerin daha kötü bir hal almasını veya farklı bir çatışmayı engellemek için batılı ülkelere farklı bir tutum sergilemiştir. Ancak bu durum 2015 yılında Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak krizine kadar olduğunu söyleyebiliriz. 24 Kasım 2015 tarihinde Rus savaş uçağı (SU-24) Türk hava sahasını ihlal etmesi nedeniyle düşürülmüştü. Buna karşılık ise Rusya başta ekonomik olmak üzere Türkiye'ye birçok yaptırım uygulama konusunda karar almıştır.⁸⁰

2014 yılında Rusya Federasyonu'nun Kırım yarımadasını işgali ile Karadeniz'de istikrar ve güven ortamı bozulmuştur. Burada Türkiye Cumhuriyeti, *“Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü güçlü bir şekilde desteklemekte olup, mevcut fiili durum Türkiye açısından hiçbir hukuki geçerlilik taşımamaktadır.”*⁸¹ve bunu her fırsatta dile getirmiştir.

2014'te Kırım'ın ilhakından sonra BM Genel Kurulu, Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü teyit eden, Kırım'da düzenlenen sözde referandumu tanımayan, durumun barışçıl yollarla çözülmesi çağrısında bulunan ve yarımadayı Rusya'nın bir parçası olarak tanımayan bir kararı kabul etti. Oylama sırasında Türkiye delegasyonu, BM Genel Kurulu'nun 27.03.2014 tarihli "Ukrayna'nın toprak bütünlüğü" kararını ve 19.12.2016, 19.12.2017, 22.12.2018, 18.12.2019, 16.12.2020, 16.12.2021, 15.12.2022 tarihli "Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinde (Ukrayna) insan hakları durumu"⁸², ve 17.12.2018, 09.12.2019, 07.12.2020 ve 09.12.2021 tarihli "Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol şehrinin (Ukrayna) yanı sıra Karadeniz ve Azak Denizi'nin bazı kısımlarının askerileştirilmesi sorunu" başlıklı kararları desteklemiştir.

⁸⁰ NTV, “Uçak krizi sonrası Türk-Rus ilişkilerinde neler yaşandı?”, Yayın Tarihi: 09.08.2016, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ucak-krizi-sonrasi-turk-rus-iliskilerinde-neler-yasandi.nqUpARHsWOSizw9Jx9LgZQ>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).

⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “No: 63, 16 Mart 2016, Kırım’da 2014 Yılında Düzenlenen Referandum Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_63_16-mart-2016_kirim_da-2014-yilinda-duzenlenen-referandum-hk_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).

⁸² United Nations, “Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly”, <https://digitallibrary.un.org/record/1469977?ln=en>, (Erişim Tarihi 04.01.2024).

Kırım'ın yasadışı ilhakının tanınmaması, Türkiye'nin Kırım Platformu'na katılımıyla da kanıtlanmaktadır⁸³. Kırım Platformu, Ukrayna tarafından başlatılan ve temel amacı Kırım'ın işgalden kurtarılarak barışçıl bir şekilde Ukrayna'ya iade edilmesi olan yeni bir uluslararası danışma ve koordinasyon formatıdır. Bu amaçla Kırım Platformu, Kırım'ın işgaline karşı uluslararası tepkinin etkinliğini artırmayı, artan güvenlik tehditlerine yanıt vermeyi, Kremlin üzerindeki uluslararası baskıyı artırmayı, daha fazla insan hakları ihlalini önlemeyi ve işgal rejiminin mağdurlarını korumayı amaçlamaktadır⁸⁴.

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'yı geniş çaplı işgalinin ardından Türkiye, silahlı saldırıyı kınayarak Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü destekleme yönündeki önceki politikasını sürdürmüştür⁸⁵. Türkiye ayrıca, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini kınayan 02.03.2022 tarihli "Ukrayna'ya karşı saldırganlık", 07.04.2022 tarihli "Rusya Federasyonu'nun BM İnsan Hakları Konseyi üyeliğinin askıya alınması" ve Ukrayna'nın Rus işgal altındaki topraklarındaki sözde referandumlarını kınayan ve Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia ve Kherson bölgelerini ilhak etme girişimini tanımayan 12.10.2022 tarihli "Ukrayna'nın toprak bütünlüğü: Birleşmiş Milletler Şartı ilkelerinin korunması" başlıklı BM Genel Kurul kararlarını desteklemiştir. Rusya'nın Ukrayna'yı geniş çaplı işgalinin ardından Türkiye, Ukrayna'daki savaşı sona erdirmek ve krizi diyalog ve müzakereler yoluyla çözmek için aktif diplomatik çabalar sarf etmiştir. Özellikle, 10 Mart 2022 tarihinde Dışişleri Bakanları Lavrov ve Kuleba Antalya'da bir araya gelmiş⁸⁶ ve 29 Mart 2022 tarihinde Ukrayna ve Rusya heyetleri, savaşı sona erdirmeye konusunda ilerleme kaydetmek amacıyla İstanbul'da görüşmeler gerçekleştirmişlerdir⁸⁷.

⁸³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Sayın Bakanımızın Kırım Platformu Kuruluş Zirvesi'ne katılımı, 23 Ağustos 2021", <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-uluslararası-kirim-platformu-kurulus-zirvesi-ne-katilimi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

⁸⁴ Crimea Platform, "About Platform", <https://crimea-platform.org/en/about/>, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "No: 62, 24 Şubat 2022, Rusya Federasyonu Tarafından Ukrayna'ya Yönelik Başlatılan Askeri Operasyon Hk.", <https://www.mfa.gov.tr/no-62-rusya-federasyonu-tarafından-ukrayna-ya-yonelik-baslatilan-askeri-operasyon-hk.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışişleri Bakanları Toplantısı, 10 Mart 2022", <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

⁸⁷ Euronews, "İstanbul'da Rusya-Ukrayna müzakeresi sona erdi: Türkiye dahil 8 garantör ülke isteği", Yayın Tarihi: 29.03.2022, <https://tr.euronews.com/2022/03/29/istanbul-da-rusya-ukrayna-muzakeresi-erdogan-somut-sonuc-al-nma-donemi-geldi>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

Herhangi bir belge imzalanmadı ancak Ukrayna tarafı, Ukrayna için güvenlik garantilerine ilişkin bir anlaşma için kendi formatını önermiştir.⁸⁸ Ukrayna Türkiye'yi de kendi güvenliğinin garantörü olarak görmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise ülkesinin Ukrayna'nın güvenliğinin garantörlerinden biri olabileceğini söyledi ve arabuluculuk yapmaya, barışçıl bir çözümü kolaylaştırmak için hem Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy hem de Rusya Devlet Başkanı Putin ile görüşmeye ve aralarında doğrudan bir toplantıya ulaşmaya hazır olduğunu sözlerine ekledi.

Rusya-Ukrayna savaşı bağlamında Türkiye ile Ukrayna arasındaki diğer önemli iş birliği biçimlerine gelince, Türkiye Ukrayna'ya silah temin etmeye devam etmektedir (Bayraktar TB2 İHA'ları, Kirpi zırhlı araçları) ve bu konu ilerleyen alt bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Ayrıca Montrö Sözleşmesi'ne göre Karadeniz boğazlarının kapalı olması, Rus komutanlığının diğer üslerden gemileri yeniden konuşlandırarak Karadeniz'deki deniz gruplaşmasını güçlendirmesini engellemektedir. Türkiye'nin arabuluculuğu 22 Temmuz 2022'de Ukrayna'nın tahıl ihracatının önündeki engelin kaldırılmasında kilit bir rol oynadı.⁸⁹ İhracatın yeniden başlaması sadece küresel gıda krizinin çözülmesine yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda Ukrayna bütçesine de döviz geliri sağladı. 18 Ağustos 2022'de Ukrayna ve Türkiye cumhurbaşkanları ile BM Genel Sekreteri Lviv'de bir araya gelmişlerdir.⁹⁰ Toplantıda Ukrayna-Rusya savaşının diplomatik yollarla sona erdirilmesi için atılabilecek olası adımlar görüşüldü. Ayrıca Eylül ayında, Türkiye'nin arabuluculuğunda Rusya ve Ukrayna arasında bir esir değişimi gerçekleşti ve Azov askerleri de dahil olmak üzere Mariupol savunucularının Rus esaretinden geri dönmesine izin verilmiştir⁹¹.

⁸⁸ BBC News Türkçe, "Rusya-Ukrayna heyetleri İstanbul'da görüştü, Ukrayna Türkiye'nin garantör ülkeler arasında olmasını istedi", Yayın Tarihi: 29.03.2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60912025>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

⁸⁹ Senem Görür; Okan Yücel, "Tahıl koridoru anlaşması İstanbul'da imzalandı: Rusya ve Ukrayna heyetleri aynı masada yer almadı", *Medyascope*, Yayın Tarihi: 22.07.2022, <https://medyascope.tv/2022/07/22/rusya-ve-ukrayna-heyetleri-ayni-masada-tahil-koridoru-anlasmasi-istanbulda-imzalandi/>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Ukrayna'da", 18.08.2022, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ukraynada-18-08-2022>, (Erişim tarihi 05.10.2023).

⁹¹ Savunmatr, "Türkiye'deki 5 Azov komutanı Ukrayna'ya döndü", Yayın Tarihi: 08.07.2023, <https://www.savunmatr.com/turkiyedeki-5-azov-komutani-ukraynaya-dondu>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

Öte taraftan Rusya ve Ukrayna ile güçlü bir siyasi ve ekonomik bağı olan ayrıca bir NATO ülkesi olan Türkiye, Kırım ilhakı sırasında kendini batı ülkelerinden farklı bir konumda tutmuştur ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlara genel olarak katılmamıştır.

Türkiye, Ukrayna'nın ortağı olarak kalırken ve aynı zamanda Rusya ile ilişkilerini sürdürürken, bu iki ülke arasında arabuluculuk yapmak için statüsünü kullanmaya çalışmaktadır. Ukrayna Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsü tarafından hazırlanan analitik bir raporun yazarlarına göre Türkiye, bölgesel planlarını engelleyen çatışmanın sona erdirilmesine yardımcı olacak bir müzakere sürecini organize etmek için kilit bir arabuluculuk rolü üstlenmeye çalışmaktadır. Ayrıca yazarlara göre, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik devam eden saldırganlığı karşısında Türk-Rus ilişkilerinin korunması Batı'da giderek daha fazla eleştirildiğinden, savaşın aktif aşamasının devam etmesi Türkiye'yi zor bir duruma sokmaktadır. Yüksek profilli dış politika zaferleri elde etmek Türkiye'nin uluslararası arenada ağırlığını göstermesini sağlayacaktır. Ukrayna'nın Karadeniz limanlarındaki blokajın kaldırılmasına yönelik "tahıl anlaşmasının" sonuçlandırılması Türkiye'de önemli bir başarı olarak görülmekte ve müzakere sürecinin daha da geliştirilmesi için bir temel olarak görülmektedir. Araştırmacılara göre, Ukrayna'nın Rusya'nın saldırganlığı karşısında yenilgiye uğramasının, Rusya'nın güçlenmesine ve dolayısıyla Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde zayıflamasına yol açacağı için Türkiye'nin çıkarlarına uygun olmadığı da düşünülmektedir. Her ne kadar Türkiye'nin Rusya'ya karşı savaşta Ukrayna'nın askeri müttefiki olarak görülmesi zor olsa da Türkiye, Rus saldırganlığına ilişkin diplomatik süreçte önemli bir rol oynayabilir⁹².

Bu süreçte Türkiye her zaman Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesine dikkat çekmiş ve arabuluculuk faaliyetleri için gereken adımları atmıştır. Özellikle Rusya ile yaşanan krizlerde iki ülkenin ortak bir şekilde hareket etmesi bu iki ülkenin birbirleriyle olan ilişkilerini stratejik ortaklık boyutuna getirmiştir. Bağımsızlığının ilanından sonra Batı ile Rusya arasında bir çekişme niteliği taşıyan Ukrayna siyasal karar mekanizmasında Batı ile Rusya arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılmış ve iç siyasetinde istikrarlı bir politika izleyememiştir ve zaman

⁹² Н. Гавриленко, А. Бобровицький, “Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти” Центр зовнішньо-політичних досліджень, Київ, НІСД, 2022 http://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf, (Erişim Tarihi: 05.11.2023).

zaman ülkede siyasal bir gerilim hâkim olmuştur. Fakat bağımsızlığından beri her iki kutup içinde bir yer edinmemiştir.

Ukrayna yukarıda bahsettiğimiz üzere transit bir geçiş yolu iken kendisi de stratejik ortaklık yürüttüğü Türkiye'yi Orta Doğu ve Akdeniz'e açılan bir kapı olarak görmektedir. Bu nedenle güney merkezli dış politikalarına ulaşmak için Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye ise Ukrayna'yı, Rusya'nın Karadeniz'e çıkışını önleyen ve Kırım Tatarlarının bulunduğu ülke olarak değerlendirmektedir. Türkiye ve Ukrayna, Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü (KEİ) içinde yakın bir iş birliği yürütmektedirler. Ukrayna'nın Batı yanlı politikası Türkiye bölgesinde Rusya'nın yayılmacı girişimlerine karşı duran Karadeniz ve Kafkaslarda istikrarın sağlanmasına yönelik iyi bir müttefik olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle Ukrayna'nın sergilediği dış politikalar Türkiye'nin bölgesel hareketlerini etkileyecektir. Ek olarak; Karadeniz'in güvenliği açısından Ukrayna, Türkiye için son derece önemlidir.⁹³

Bu sırada Ukrayna ile olan ilişkiler hiç olmadığı kadar bir gelişim sürecine girmiştir. Bu süreçte bölge güvenliğine dair yapılan iş birlikleri, ortak çalışmalar ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

2.2. Kırım Tatarların İkili İlişkilerinde Önemi

Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkilerde Kırım Tatarlarının ayrı bir yeri olmuştur. Türkiye, Sovyetler birliğinin dağılmasından bu yana hem Türkiye'deki hem de Kırım yarımadasındaki Kırım Tatarlarına her daim desteğini sunmuştur.⁹⁴ Bu açıdan Türkiye-Ukrayna ilişkilerinde, Kırım Tatarları konusu kendisine önemli bir yer edinmiştir.

Ukrayna-Türkiye ilişkilerinde ayrı mesele olan Kırım Tatarları sorunudur. Geleneksel olarak Türkiye kendisini tüm Türk halklarının koruyucusu olarak konumlandırmakta ve Ukrayna'nın güneyinde yaşayan Kırım Tatarları, Ahıska Türkleri ve Gagavuzları akraba toplulukları olarak görmüştür. Kanbolat'ın vurguladığı gibi,

⁹³ Maryana Kuzma, "1990'dan Günümüze Türkiye-Ukrayna İlişkileri", *Kocaeli Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi)*, Kocaeli, 2018, s.68.

⁹⁴ Fethi Kurtiy Şahin, "A Bridge Between Ukraine And Turkey: Crimean Tatar Diaspora", *25 Years Of Turkey-Ukraine Diplomatic Relations: Regional Developments And Prospects For Enhanced Cooperation*, AVİM Conferance Book, 2022, (ss. 62-72), s.65.

2000'li yıllarda Türk yetkililer resmi söylemlerinde Kırım Tatarlarından iki ülke arasında bir "dostluk köprüsü" olarak bahsetmeye başlamışlardır. 2014 yılına gelindiğinde Türkiye, Kırım Tatar gençlerine yönelik kültürel ve eğitim programlarına, insani yardımlara ve dini yapıların restorasyonuna büyük destek sağlamıştır. Türk yetkililer ayrıca Kırım Tatar Milli Meclisi'ni de desteklemiştir. Örneğin, Kırım Tatar lideri Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu, Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı olarak Türkiye'ye bir dizi ziyaret gerçekleştirmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından "Cumhuriyet Nişanı" ile ödüllendirilmiştir.⁹⁵

2014'ten sonra Türkiye, Kırım'ın ilhakını ve Kırım Tatar hareketi aktivistlerine yönelik siyasi baskıları kınadı ve Kırım Tatarlarının kaderi ve korunması Ankara ile Kiyiv arasındaki insani iş birliğinin odak noktası haline gelmiştir.⁹⁶ Aynı zamanda, Türk yetkililer Rusya ile olan ilişkileri bozmamak adına Kırım Tatarları meselesini siyasileştirmemiş ve insani boyuta odaklanarak Kırım'da yerlerinden edilen Tatarların sosyal sorunlarını çözmelerine yardımcı olmuştur. Türkiye her fırsatta her platformda Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün yanında olduğunu bildirmektedir. Fakat Kırım'ın yasadışı olarak ilhak edilmesinde ötürü diğer ülkelerin Rusya'ya uyguladıkları yaptırımlara karşın Türkiye bu konuda çekimser davranmaktadır.⁹⁷

2014-2021 yılları arasında Türkiye, Kırım Tatarlarının kaderi ve sorunlarıyla ilgili birçok endişe beyanında bulunmuştur. Aynı zamanda Ukraynalı araştırmacı olan Viktor Paşkova göre, Ankara, birçok siyasi açıklama yapmakla birlikte, yarımadadaki Kırım Tatarlarını korumak için Rusya üzerindeki baskıyı artıracak herhangi bir pratik adım atmamıştır. Genel olarak Kırım Tatar meselesinin Türk dış politikasının temel öncelikleri arasında yer almaması, Ankara'nın bu alanda kayda değer adımlar atmamasını açıklamaktadır. Öte yandan, 2014'ten bu yana Ukrayna-Türkiye ilişkilerinin

⁹⁵ Burak Çalışkan, "Kırım Raporu: Jeopolitik Rekabette Düğüm Noktası", *İnsamer*, Yayın Tarihi: 06.01.2020, https://insamer.com/tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum-noktasi_2586.html, (Erişim Tarihi: 12.12.2023).

⁹⁶ Віктор Пашков, "Стратегічне партнерство України та Туреччини на сучасному етапі: від символізму до прагматичної співпраці." *Україна в умовах трансформації міжнародної системи. VIII Міжнародна наукова конференція 9 травня 2022 року*, 2022. (pp. 85-93), p. 92.

⁹⁷ Turgut Kerem Tuncel, "1991'den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna'da Türkiye Algısı" (Ed.) Ayşegül Aydingün; İsmail Aydingün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409), s.389.

gündemine sağlam bir şekilde yerleşmiş durumda ve Türkiye'nin bazı taktiksel sorunları çözmesine yardımcı olmaktadır.⁹⁸

Nisan 2021'de Ukrayna'nın Geçici Olarak İşgal Edilen Toprakların Yeniden Entegrasyonundan Sorumlu Başbakan Yardımcısı Oleksiy Reznikov ve Türkiye Kentsel Gelişim Bakanı Murat Kurum, hükümetler arasında Kırım Tatarları ve ayrıcalıklı kategorilerdeki Ukrayna vatandaşları için konut inşasında iş birliğine ilişkin bir Çerçeve Anlaşması imzaladı. Anlaşmaya göre, Türk hükümeti 200'ü Mıkolayiv'de, 200'ü Herson'da ve 100'ü Kıyiv'de olmak üzere 500 dairenin inşasını finanse edecek.⁹⁹

Genel olarak baktığımızda yüzyıllar boyunca Rus boyunduruğuna maruz kalmış, ardından da Komünist rejim altında yaşamak zorunda kalan Tatar halkı açısından zorlu bir süreç olmuştur. Lakin aradan geçen yüzyıllar bu tarihi ve manevi bağlara zarar verememiştir Tatar halkı Türk kimliği ile Türkiye için büyük önem arz etmektedir yine bu açıdan Ukrayna ile Türkiye ikili ilişkilerinde önemli bir rol oynamaktadır.

2.3. Ekonomik İlişkiler

1991 yılında SSCB'den ayrılan ve tekrardan bağımsızlığını kazanan Ukrayna için ekonomik koşullar hiç de iç açıcı bir durumda değildi. Zira soğuk savaş sonucu dağılmış ve ekonomisi çökmüş olan Sovyetler Birliğinden kalan eski teknoloji ve sanayiye dayalı bir ekonomi devralmıştır. Bu sebeple bağımsızlıktan kısa bir süre sonra Ukrayna, ekonomik krizler ve enflasyonla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti ile Ukrayna arasındaki ekonomik ilişkilerin ana başlangıç noktası olarak, imza tarihi 4 Mayıs 1992 olup 20 Nisan 1994 tarihinde yürürlüğe giren Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasını referans alabiliriz.¹⁰⁰ Bununla birlikte yine iki taraf arasında 27 Kasım 1996 tarihinde imzalan "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması" ve "Gümrük Konularında Karşılıklı İdari Yardım Ve İşbirliği Anlaşması", 9 Ekim 2017 tarihinde yeniden imzalanan "Çifte Vergilendirmeyi Önleme

⁹⁸ Віктор Пашков, "Стратегічне партнерство України та Туреччини на сучасному етапі: від символізму до прагматичної співпраці." *Україна в умовах трансформації міжнародної системи. VIII Міжнародна наукова конференція 9 травня 2022 року*, 2022. (pp.85-93), p. 92.

⁹⁹ President of Ukraine, "A number of bilateral documents were signed during Volodymyr Zelenskyy's working visit to Turkey", Yayın Tarihi: 10.04.2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/u-mezhah-robochogo-vizitu-volodimira-zelenskogo-do-turechchi-67921>, (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

¹⁰⁰ T.C. Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Ukrayna'nın 2019 Yılı Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri (Eylül 2020 Raporu), s.40.

Anlaşması (Yenilenen Metin)” Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticaretin alt yapısı oluşturan temel anlaşmalar olmuştur.¹⁰¹ Bu ekonomik ana çerçeveyi belirleyen anlaşmalar haricinde Türkiye Ukrayna arasında imzalanmış olan birçok ekonomi temelli anlaşmalar bulunmaktadır. 1991 yılı Ukrayna’nın bağımsızlığından 2014 yılı Kırım yarımadasının yasa dışı ilhakına kadar ki süreç içerisinde Türkiye ve Ukrayna ilişkileri ağırlıklı olarak ekonomik alanda ilerlemiştir.

Soğuk savaş dönemi boyunca Karadeniz’de üstünlüğü elinde bulunduran SSCB ve Varşova Paketi’nin dağılması ile bölgede ortaya yeni devletler çıkmıştır. Dengelerin değiştiği bu ortamda bölge güvenliği ve istikrarın korunması adına 1992 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen zirvede, Türkiye’nin öncülüğünde kurulan bölgesel bir örgüt niteliği olan Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (Black Sea Economic Cooperation) bünyesinde Türkiye, Ukrayna ve 11 ülke (Karadeniz havzası ülkelerin ve geniş Karadeniz havzası ülkeleri) daha barındırmaktadır.¹⁰²

KEİ her ne kadar ekonomik temeller üzerinde olsa da, Karadeniz bölgesinde istikrar, barış, iyi komşuluk ilişkileri ve bölge ülkeleri için ekonomik refahın artırımına yönelik politikaları ile örgüt içerisindeki devletler ile uyum ve etkileşimin artmasını amaç edinen bir örgüt olmuştur.¹⁰³ Zamanında sosyalist ekonomi sistemi içerisinde yer alıp serbest piyasa ekonomisine yeni geçiş yapan devletler olması ve bu serbest piyasa ekonomine geçiş sürecinde KEİ örgütü ülkeler arası iş birliğini hızlandırmış ve olumlu katkılar sunmuştur. Böylelikle Ukrayna ve Türkiye çok uluslu bölgesel bir örgütün aktörleri olmuşlardır.

KEİ her ne kadar Karadeniz bölgesi içerisinde ekonomik ilişkilerin gelişmesi, bölgesel istikrarın sağlanmasına katkı sağlamaya çalışsa da bölge içerisindeki ülkelerin birbirleri ile olan sorunları, gerginlikleri veya çatışmaları sebebiyle tam olarak potansiyelini gösterememektedir.

¹⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, “İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller”, Yayın Tarihi: 23.10.2020, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ukrayna/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller>, (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

¹⁰² T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)”, Yayın Tarihi: 07.03.2022, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/keit/icerik/36>, (Erişim Tarihi: 01.07.2023).

¹⁰³ Habibe Özdal; Viktoriia Demydova, Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Analiz No: 16, 2011, s.29.

Tetiana Zosymenko'ya göre Ukrayna'nın Karadeniz bölgesine yönelik ekonomi politikası, Rusya'nın müdahalesi sonrasında KEİ'ne (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) katılımını bir kenara bırakılıp, ağırlıklı olarak ikili ilişkilerle şekillenmektedir. Ukrayna'nın mevcut ulusal güvenlik stratejisi Karadeniz'deki kaynakların etkin bir şekilde kullanılması Ukrayna'nın dış politikasının ana yönlerinden biri olarak tanımlansa da KEİ modelinden ayrı olarak bahsedilmemektedir.¹⁰⁴

İki ülke ilişkilerinde ticaret açısından baktığımızda, sanayi kadar tarım sektöründe de ihracata yatkınlık vardır. Sanayi de iş ortaklığının büyümesi ile tarım alanında üretilen ürünlerin karşılıklı ihraç edilmesine yönelik anlaşmalar her iki ülkenin de çıkarına olacağı düşünülmektedir. Genel olarak ikili ilişkilerde ihraç edilen başlıca ürünler şu şekildedir; mekanik cihazlar, makineler, elektrikli makineler, demir-çelik ve kazanlar yer almaktadır. Aynı şekilde ithalat kalemlerine bakıldığında; yağlı tohumlar, meyveler, hububat ve demir-çelik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁵

Ukrayna, Türkiye'nin ekonomik ve dış ticaret alanındaki başlıca ticaret ortakları arasında yer almaktadır. 2021 verilerine bakıldığında iki ülke arasında arasındaki ticaret hacmi 7,4 milyar USD üzerine çıkmıştır. Bu rakam 2020 yılında Türkiye ve Ukrayna arasında olan ticaret hacminden %52,5'luk bir artış göstermiştir ve Ukrayna mallarının Türkiye'ye olan %70 oranında artış göstermiştir, aynı şekilde Türk menşeli mallarında Ukrayna tarafından ithali %34,8 oranında artmıştır.¹⁰⁶

Ukrayna'dan Türkiye'ye yapılan ihracatta başı çeken ürünler olan metaller ve metal ürünlerin gelmektedir, ihracat paylarına bakıldığı zaman 2017 senesinde %45,6 olan pay, 2021 senesi için %49,9 seviyesine yükselmiştir. 2017 senesinden 2021 senesine baktığımızda ağırlıklı olarak maden içeren ihracat payı %4,8'den, %6,5'e çıkmıştır. Tarımsal hammaddeler ve gıda ürünleri (başlıca tahıllar- buğday, mısır, arpa- yağlı tohumlar- soya fasulyesi, ayçiçeği tohumu- gıda endüstrisi kalıntıları ve atıkları) Ukrayna'nın Türkiye'ye olan ihracatındaki payı ise 2017'de %36,9'dan 2021'de %35,3'e

¹⁰⁴ Tetiana Zosymenko, "Ukraine and Turkey Economic cooperation: Prospective Challenges or Challenging Prospects?", *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı 4, 2021, (pp.22-29), p.56.

¹⁰⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Ukrayna'nın Ekonomisi", <https://www.mfa.gov.tr/ukrayna-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 02.05.2023).

¹⁰⁶ Н. Гавриленко, А. Бобровицький, "Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти" *Центр зовнішньо-політичних досліджень*, Київ, НІСД, 2022, http://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf, (Erişim Tarihi: 05.11.2023).

düşüş gösterdi. Bu düşüşe rağmen değer bazında bir artış gözlemlenmiştir.¹⁰⁷ Ukrayna'nın dış ihracatında en önemli ürünün çelik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dünya üzerinde çelik borsasının hareketlenmeleri ülke içindeki ihracat oranlarını etkilemektedir.

22 Aralık 2011 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Ukrayna Bakanlar kurulu arasında imzalanmış olan “Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Usullere Dair Anlaşma” ile Türk ve Ukraynalı vatandaşları yapacakları kısa süreli seyahatleri için bir vizeye gerek kalmamıştır.¹⁰⁸ İki ülke arasında daha sonradan yapılan vize muafiyet anlaşması ile her iki ülkenin de vatandaşları yeni nesil çipli kimlik kartları veya pasaportları ile 90 günü aşmayan seyahatler için ne vize ne de pasaporta ihtiyaç duymaktadırlar. Bu vize muafiyet anlaşması ile getirilen kolaylık ile karşılıklı olarak turist akışları daha üst seviyelere çıkmıştır. “2019 yılında Ukrayna, Türkiye’ye gelen turist sayısı açısından ilk 10 ülke arasında yer almıştı. 2019’da 1,5 milyonu aşkın Ukraynalı turist Türkiye’yi ziyaret etmişti. 2018’deki verilere göre bu rakam %12 oranında artış göstermişti.”¹⁰⁹ Bu hareket ile insanları seyahat etmeleri kolaylaştırılmış turistik geziler için gelen her iki ülkenin vatandaşları seyahat ettikleri ülkelerin ekonomilerine katkı sağlamışlardır. Bunun yanında iki ülke arasında turizmin canlanması ise iki ülke içinde fayda sağlamaktadır. 2012 yılında vize serbestisi ile birlikte THY’nin Ukrayna’ya düzenlediği uçak seferleri bu doğrultuda atılmış adımlardan birkaçıdır.

3 Şubat 2020 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenskiy’nin de katılımı ile Kyiv’de gerçekleştirilen Ukrayna – Türkiye İş Forumunda iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik faaliyetlerin var olan seviyenin üzerine taşınması için adımların atılması gerektiği söylenmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Ukrayna, bizim için dost bir ülke olmanın ötesinde stratejik ortaktır. Türkiye ve Ukrayna coğrafi konumları ve ekonomileri

¹⁰⁷ Н. Гавриленко, А. Бобровицький, “Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти” Центр зовнішньо-політичних досліджень, Київ, НІСД, 2022, http://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf, (Erişim Tarihi: 05.11.2023).

¹⁰⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Ukrayna Vatandaşların Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Usullere Dair Anlaşma”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-vatandaslarin-karsilikli-seyahatlerine-iliskin-usullere-dair-anlasma.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

¹⁰⁹ Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, “Turizm Alanında İşbirliği”, Yayın Tarihi: 02.11.2020, <https://istanbul.mfa.gov.ua/tr/partnership/turizm-alaninda-isbirligi>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

itibarıyla birbirlerini rakip değil, değerli birer ortak gören ülkelerdir.”¹¹⁰ Şeklinde açıklamada bulunmuştur.

İyi siyasi ilişkilerin de bir neticesi olarak Ukrayna ve Türkiye arasındaki ticaret de gün geçtikçe derinleşmiştir. 3 Şubat 2022 tarihinde Türkiye ve Ukrayna arasında imzalanan “Serbest Ticaret Anlaşması” asıl olarak 2011 yılının aralık ayında başlamış olup 27 Ocak 2022 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde kesinlik kazanılmış ve 3 Şubat tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Ukrayna ziyareti esnasında imzalanmıştır.¹¹¹ 2022 yılında imzalanan STA da bunun bariz bir göstergesi olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 10.YDSK kapsamında Ukrayna ziyaretinde yapılan sekiz anlaşma T.C. Cumhurbaşkanlığı resmi Twitter hesabından paylaşılmıştır.¹¹² Başta serbest ticaret anlaşması gelmekle birlikte ortak gümrük komitesinin tesisi, T.C. hazine ve maliye bakanlığı gelir dairesi başkanlığı ile Ukrayna devlet vergi servisi arası teknik iş birliği gibi anlaşmaların yanı sıra Yüksek teknoloji ve havacılık/ uzay sanayisinde iş birliğine dair anlaşmalarda imzalanmıştır.

2023 Türkiye İstatistik Kurumu ülkelere göre ihracat raporunda, 2022 yılı genelinde Türkiye, Ukrayna’ya 3,06 milyar dolarlık ihracat yapmış ve Ukrayna’dan ise 4,45 milyar dolarlık ihracat yapmıştır.¹¹³ Böylelikle 2022 yılı için toplam dış ticaret hacmi 7,51 milyar dolar seviyesinde olmuştur.

Türk şirketlerinin Ukrayna’da yer alan yatırımlarına baktığımızda ağırlıklı olarak gıda, tekstil, inşaat ve inşaat malzemelerine yöneliktir. Yine aynı şekilde Ukrayna gıda tekstil ürünleri ithal etmiştir. İki ülke arasında karşılıklı yatırım ve ihracatın çoğalması ile birlikte 2022’de ikili ticaret hacmini kolaylaştıracak ve artıracak Serbest Ticaret

¹¹⁰ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türkiye ile Ukrayna Arasındaki Ticaret Hacmi Hedefi: 10 Milyar Dolar”, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-ukrayna-arasindaki-ticaret-hacmi-hedefi-10-milyar-dolar>, (Erişim Tarihi: 03.07.2023).

¹¹¹ Ayşe Böcüoğlu Bodur, “Türkiye-Ukrayna Serbest Ticaret Anlaşması iş insanlarına yeni iş birliği kapıları açacak”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 12.02.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ukrayna-serbest-ticaret-anlasmasi-is-insanlarina-yeni-is-birligi-kapilari-acacak/2500650>, (Erişim Tarihi: 24.06.2023).

¹¹² Twitter, “T.C. Cumhurbaşkanlığı”, Yayın Tarihi: 03.02.2022, <https://twitter.com/tcbestepe/status/1489284297920032777>, (Erişim Tarihi: 24.06.2023).

¹¹³ TÜİK, “Dış Ticaret İstatistikleri”, Yayın Tarihi: 28.04.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Mart-2023-49623>, (Erişim tarihi: 02.05.2023).

Anlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında gerçekleşen bu ticari ilişkiler her geçen sene daha da gelişmiştir.

Denys Moskalyk'a göre Türkiye ve Ukrayna arasında gerçekleşen gerek STA gerekse savunma sanayiinde yapılan iş birlikleri ile iki ülke arasındaki ilişkilerin farklı bir noktaya evrildiğini belirtmektedir. Bu evrilen ilişkilerin komşuluk ve ortaklık ilişkilerinin üstünde olduğunu söyleyen Denys Moskalyk bu ilişkinin bir ittifak olarak nitelendirilmesi için henüz çok daha erken olduğunu söylemektedir.¹¹⁴

1991'den 2014 yılına kadar Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler ağırlıklı olarak ekonomik alanda gelişmiştir fakat son 10 yıl süresince savunma sanayide ikili iş birliği olarak atılan adımlar oldukça yüksek ses getirmiştir. Bu adımlar ise bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

2.4. Askeri İlişkiler

1991 yılında, "*Türkiye ve Ukrayna arasındaki güvenlik ve askeri iş birliği iki ülke savunma bakanlıklarınca 14 Temmuz 1993'te imzalanan memorandum ile başlamıştır.*"¹¹⁵ İmzalanan bu anlaşma sonrasında 27 Temmuz 1994 tarihinde Ankara imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel iş birliği Anlaşması" 4 Aralık 1994 günü resmî gazetede onaylanmıştır. Bu anlaşma ile birlikte her iki tarafın askeri eğitimi, askeri teknik ve bilimsel alanda personelle teknik bilgilerin mübadelesi, savunma sanayii iş birliği ve lojistik alanlarda iş birliğinin sağlanması ve tesisi amaçlanmıştır.¹¹⁶ Bu anlaşma ile beraber Türkiye Cumhuriyeti ve Ukrayna arasında askeri ilişkilerin temeli atılmış oldu. Buna göre, anlaşma doğrultusunda Türkiye ve Ukrayna karşılıklı olarak askeri alanda eğitimden askeri teknolojinin geliştirilmesine, lojistikten savunma sanayii alt yapısına

¹¹⁴ Denys Moskalyk, "Turkish-Ukrainian Strategic Partnership in the Field of Military Industrial Complex at the Modern Stage" *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı 4, 2021, (pp.22-29), p.26.

¹¹⁵ Mitat Çelikpala, "Son Yirmi Yılda Türkiye'nin Azerbaycan,, Gürcistan ve Ukrayna'ya Yönelik Dış Politikası ve Bu Ülkelerdeki Faliyetleri", (Ed.) İsmail Aydıngün; Çiğdem Balım, İçinde: *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar – Türkiye ile İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012, (ss. 309-401), s.378.

¹¹⁶ Resmî Gazete, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması", Yayın Tarihi: 04.12.1994, Sayı:22131, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22131.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023).

kadar birçok alanda ilerde yapılacak anlaşmalara bir çerçeve anlaşma niteliği taşımaktadır.

2003 senesinde Türk dış politikasında “öncelikli ülke” olan Ukrayna, bundan böyle dış politikada öncelik takınılacak ülkeler bir tanesi olmuştur. Tabii başta Karadeniz güvenliği ve enerji transferi konusunda bölgedeki önemli ülkelerden birisi olsa da Kırım yarımadasında yaşayan Kırım Tatar Türkleri ile olan bağımız dolayısıyla ayrı bir önem teşkil etmektedir.

1994 yılında kurulan askeri iş birliği 2000’lerin başında da faaliyetlerine devam etmiştir fakat faaliyet alanı olarak büyük bir etki gösterememiştir. Buna istinaden 17 Ocak 2007 tarihinde Ukrayna Bakanlar Kurulu ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 1994 tarihinde imzalanan “Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması” kararları esasına dayalı olarak “Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşması” imzalanmıştır.¹¹⁷

İkili askeri ilişkiler sadece iki ülke arasında sınırlı kalmamıştır bunların haricinde iki ülkenin de üyeleri oldukları bölgesel ve çok uluslu örgütlerde de bu faaliyetler devam ettirilmiştir.

20-21 Ekim 1998 tarihlerinde Ankara, Türk Amiral Salim Dervişoğlu'nun başkanlığında Karadeniz'de bir "yedek" deniz gücü kurulmasına ilişkin çok taraflı uzman istişarelerinin ilk turuna ev sahipliği yapmıştır. Dördü Türkiye'de, ikisi Romanya'da ve birer tanesi de Bulgaristan, Gürcistan, Rusya ve Ukrayna'da olmak üzere toplam on istişare toplantısı gerçekleştirilmiştir. Türkiye ve Ukrayna temsilcileri BLACKSEAFOR'un kuruluşunu Karadeniz'de bölgesel iş birliğinin sürdürülmesi, karşılıklı güven ve istikrarın güçlendirilmesi çabalarına pratik bir katkı olarak değerlendirmiştir.

1998 yılında Bulgaristan Varna'da düzenlenen ikinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları (CBSN) toplantısında Türkiye tarafından Karadeniz bölgesindeki iş birliği ve istikrarın artırılması amacıyla bir görev grubu kurma fikri ortaya atılmıştır. 2 Nisan 2001 yılında Karadeniz'de barışın ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Türkiye öncülüğünde Karadeniz Deniz Kuvvetleri İş birliği

¹¹⁷ Resmi Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşması”, Yayın Tarihi: 07.09.2008, Sayı: 26990, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080907-2.htm>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Görev Grubu kısa adıyla BLACKSEAFOR kurulmuştur. Bu örgütün üyeleri tüm Karadeniz kıyıdaş devletleri olmuştur (Türkiye, Ukrayna, Rusya, Gürcistan Bulgaristan ve Romanya). Ancak Anlaşmanın tarafların yasama organları tarafından onaylanması süreci biraz gecikmiş (Türkiye Büyük Millet Meclisi 26 Haziran 2001'de, Ukrayna Yüce Radası ise 5 Haziran 2003'te onaylamıştır) ve Anlaşma tüm Karadeniz devletleri için ancak 2 Kasım 2003'te yürürlüğe girmiştir,¹¹⁸ fakat katılımcı devletler münferiden limanlarına erişim izni vermiş ve ortak faaliyetler için donanmalarından birimler tahsis etmişlerdir. BLACKSEAFOR bu bağlamda Karadeniz'de terör, organize suç, kaçakçılık ve kitle imha silahlarının yayılması gibi tehdit ve tehditlere karşı korunması için ülkeler arasında bölgesel iş birliğini ve böylelikle Karadeniz havzasında güvenlik, barış ve istikrarın sağlanmasını amaçlamıştır.¹¹⁹ Örgütün diğer görevlerini de şu şekilde sıralayabiliriz; çevre koruması, bölge içerisinde arama ve kurtarma operasyonları, mayın temizleme gibi birçok görevi üstlenmektedir.¹²⁰

Anlaşmanın VII. maddesinin 4. paragrafı, Karadeniz Grubu'nun, BLACKSEAFOR'un amaç ve hedeflerine uygun olarak, BM veya AGİT yetkisi altındaki operasyonlarda ve diğer uluslararası faaliyetlerde bölge dışında kullanılmasına izin vermektedir. Dolayısıyla, Grubun faaliyetleri herhangi bir ülkeye karşı değildir ve herhangi bir devlete veya devletler grubuna karşı herhangi bir askeri ittifak oluşturma amacı taşımamaktadır (Madde II). Karadeniz Deniz İşbirliği Grubu, hava ve kara kuvvetlerinin doğrudan katılımı olmaksızın, tek bir komuta altında faaliyet gösteren altı Karadeniz ülkesinden (2014 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri saldırısının başlamasından sonra- Rusya'nın katılımı olmaksızın) bir amiral gemisi ve 4-6 gemiden (mutlaka bir fırkateyn veya destroyer, korvet veya devriye botu, mayın tarama gemisi, amfibi veya yardımcı gemiler) oluşmaktadır. Gemiler sadece operasyonel olarak oluşumun komutanına bağlıdır ve ülkelerinin savunma bakanlıklarının kararıyla herhangi bir zamanda geri çekilebilirler.

BLACKSEAFOR'un siyasi yönleri ve Karadeniz Donanma Komutanları Komitesi'nin (BSNC) yol gösterici siyasi ilkeleri, katılımcı devletlerin dışişleri veya

¹¹⁸ Deniz Haber Ajansı, Blackseaför toplantısı Varna'da yapıldı, Yayın Tarihi: 22.05.2009, <https://www.denizhaber.net/blackseafor-toplantisi-varnada-yapildi-haber-19101.htm>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024)

¹¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "BLACKSEAFOR", <https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa>, (Erişim Tarihi: 01.07.2022).

¹²⁰ Habibe Özdal; Viktoriia Demydova, Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Analiz No: 16, 201, s.29.

savunma bakanlıkları başkanlarının yıllık toplantılarında ele alınmaktadır. Bu toplantılar aynı zamanda grubun bir sonraki yıl için faaliyet programını onaylama ve yeni devletlerin üyeliğine oybirliğiyle karar verme yetkisine sahiptir. Gerekirse bakanlar, belirli konularda çalışmak üzere geçici olarak kendilerine bağlı dışişleri ve savunma bakanlıklarından üst düzey uzmanlardan oluşan gruplar kurabilirler. En üst düzeydeki askeri istişareler Genelkurmay Başkanları veya onların temsilcileri tarafından yürütülür (Madde VI). Tarafların BLACKSEAFOR'a tahsis edilen gemilerinin tam komutasını ellerinde tutmaları da dikkat çekicidir. Buna göre, diğer Tarafların bilgilendirilmesi şartıyla, ulusal ihtiyaçlar için gemiler herhangi bir zamanda Grup'tan çekilebilir (Madde VIII).¹²¹

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararlarıyla uyumlu olarak Türkiye tarafından 1 Mart 2004 yılında Karadeniz güvenliğine destek vermek amacıyla Karadeniz Uyum Harekâtı (Operation Black Sea Harmony) başlatılmıştır.¹²² Bu hareketin temel amacı Karadeniz havzasında kitle imha silahları ve bununla ilintili maddelerin yayılmasına mâni olmak, terör ile mücadele ve bu gibi faaliyetler için caydırıcı bir güç olarak bölge içerisinde var olmayı amaçlamaktadır. Bu hareketin Ukrayna ve Rusya katılım süreçlerini tamamlamışlardır.¹²³

Al-Azawi Haider Adil Kadim araştırmacısına göre, Ortak Karadeniz Deniz İşbirliği Grubu BLACKSEAFOR ve Black Sea Harmony'nin oluşturulmasında öncü rol oynayan ve bu grupların faaliyete geçmesinin arkasındaki itici güç olan Türkiye ve Ukrayna için bu gruplara katılım aşağıdaki hususlara katkıda bulunmuştur:

- Karadeniz devletleri arasında güveni arttırmak ve güven tesis etmek;
- deniz güçleri olarak uluslararası otoritelerini güçlendirmek;
- Karadeniz bölgesinde uluslararası deniz hukukunun gelişimini olumlu yönde etkilemek;

¹²¹ TBMM, Resmi Gazete, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma, (Resmi Gazete ile yayımı: 26.6.2001 Sayı: 24444), https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc085/kanuntbmmc085/kanuntbmmc08504687.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

¹²² Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:1, sayı:1, 2007, (ss. 195-217), s.213.

¹²³ Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, "Karadeniz Uyumu Harekâtı", <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/karadeniz-uyumu-harekati>, (Erişim Tarihi: 01.07.2022).

- Karadeniz filolarının bir arada yaşama koşullarını iyileştirmek ve denizcilik politikası konularını ele alma çabalarını birleştirmek;

- donanmaların kendi savaş eğitimlerini geliştirme ve denizde barışı koruma, insani yardım ve arama-kurtarma operasyonlarına katılma kabiliyetlerini arttırmak¹²⁴.

Bu örgütlerin haricinde tam olarak bir üye statüsünde olmasa da Ukrayna, NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) nün 1994 yılında “Barış için Ortaklık” programında dahil olmasıyla birlikte NATO ile ilişkisini başlatmıştır ve iş birliğini ilerletmek için 2009 yılından itibaren Yıllık Ulusal Program dahilinde Ukrayna’nın entegrasyonu denetlenmektedir.¹²⁵ İlerleyen safhalarda NATO’nun yapmış olduğu tatbikatlarda da Ukrayna yerini almıştır. Bu tatbikatlarla ortak ülkeler askeri açıdan yeteneklerini geliştirmeyi, askeri kuvvetlerinin modernizasyonunu sağlamayı, ortaklaşa çalışma kabiliyetleri kazanmakla birlikte istikrarın sağlanması gibi hedeflerle hareket etmektedirler. 1994 yılından beri Türkiye ile Ukrayna arasında yapılan askeri alanda iş birliği ve savunma sanayiinde iş birliği konusunda yapılan anlaşmalar ve iş birliklerine rağmen ilişkiler hala sınırlıydı.

Kırım ilhakı sonrası Türkiye – Ukrayna ilişkileri, Rusya’nın Kırım’ı yasadışı sonrasında Türkiye – Ukrayna ilişkiler özellikle askeri ilişkiler bir gelişim safhasına girmiştir.

Türkiye açısından Kırım yarımadasının yasadışı ilhakı önem arz etmektedir. Türkiye’nin Kırım ile olan tarihsel bağının yanı sıra bu bölgede yaşayan Türk ve Müslüman halk ve bu halkın hakları Türkiye’nin bu soruna ilgisiz olmasını imkânsız hale getirmektedir. Türkiye Karadeniz bölgesinde yaşanan bu olaya karşı çıkmıştır ve bu ilhakı tanımamaktadır. Fakat bunu yaparken batılı ülkelerin aksine cezalandırıcı bir tutum sergilemek yerine uzlaşmacı, arabulucu bir şekilde davranmaya özen göstermiştir. Bölge içerisinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri kadar Türkiye-Rusya ilişkileri de önem arz etmektedir. Karadeniz bölgesinde Rusya’nın güvenebileceği bir ülkenin varlığı çatışma ortamında, Rusya’nın kararlılığını azaltabilir.¹²⁶ Bu kapsamda Türkiye-Rusya

¹²⁴ Хайдер Аділ Кадім Аль-Азаві, “Еволюція регіональної політики Турецької Республіки = Evolution of Turkey’s regional policy”, *КНУ ім. Т. Шевченка ; ЧНУ ім. Петра Могили*. Київ, 2017, p.128.

¹²⁵ North Atlantic Treaty Organization, “Relations with Ukraine”, Yayın Tarihi: 28.07.2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm, (Erişim Tarihi: 06.08.2023).

¹²⁶ Pınar Akgül, “Karadeniz’in Bölgesel Güvenlik Kompleksi Olarak İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, (ss. 550 – 569), s.562.

ilişkilerine baktığımız da diğer ülkeler gibi Rusya'ya karşı çatışmacı bir tavırdan ziyade uzlaşma ve diyalog yolunu izleyen Türkiye'nin bölge içerisindeki bu tutumu sayesinde Karadeniz bölgesinde bir nevi güç dengesi yarattığını söyleyebiliriz bu bakımdan Türkiye Karadeniz bölgesinin mihenk taşıdır.

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile birlikte iki ülkenin ilişkileri daha da derinleşti ve askeri teçhizat bakımından ortak üretim gerçekleştirme konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Ukrayna ve Türkiye hükümetleri arasında askeri alanda daha da aktif bağlantılar, 2015 yılında Ukrayna "Ukroboronprom" heyetinin ortak işbirliğini görüşmek üzere Ankara'yı ziyaret etmesiyle başladı. Ziyaret sonucunda Türkiye, Ukrayna'ya askeri mühimmat için yaklaşık 1 milyon dolar sağladı.¹²⁷

Kırım yarımadasının ilhak edilmesinden sonraki süreçte Türkiye ve Ukrayna askeri alanda ilişkilerini önceki yıllara nazaran daha da derinleştirme fırsatını yakalamışlardır. Bu kapsamda insansız hava aracı, uçak motoru, askeri teçhizatlar, radar ve navigasyon sistemleri üretimi gibi farklı konuları kapsayan savunma sanayinde anlaşmalar gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye ve Ukrayna'nın ilişkilerindeki dönüşüm noktası 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus SU-24 model bir savaş uçağının düşürülmesi ile başladığını söylemek mümkündür. Uçak krizi ile gerilen Türkiye – Rusya ikili ilişkilerine istinaden Ukrayna bu konuda Türkiye'nin yanında yer almıştır. Ukrayna Tarım Politikası ve Gıda Bakanı Oleksiy Pavlenko, "*Rusya'nın Türkiye'ye yönelik başlattığı ticari kısıtlamalardan dolayı ihtiyaç doğması halinde, gereken gıda ürünlerini ihraç etmeye hazırız.*" şeklinde yaptığı açıklamada Türkiye destek verilmiştir ve ilişkilerin daha da yakınlaşacağına sinyalleri verilmiştir.¹²⁸

9 Mart 2016 tarihinde yapılan Türkiye Ukrayna YDSK, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Ukrayna Devlet Başkanı Petro Porosenko'nun önderliğinde gerçekleşmiştir.¹²⁹ Bu toplantı sonrasında Ukrayna Devlet Başkanı Porosenko'nun TRT

¹²⁷ TUID, "Ekonomi, politika, turizm, iş dünyası... işte 2016'da Ukrayna – Türkiye ilişkileri", Yayın Tarihi: 27.12.2016, <https://tuid.org.ua/ekonomi-politika-turizm-is-dunyasi-iste-2016da-ukrayna-turkiye-iliskileri>. (Erişim Tarihi: 06.07.2023).

¹²⁸ Kadir Sancak, "Türkiye Ukrayna İlişkilerinde Yumuşak Güç", *Yeni Şafak*, Yayın Tarihi: 03.01.2016, <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/turkiye-ukrayna-iliskilerinde-yumusak-guc-2381225>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

¹²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Ukrayna", Yayın Tarihi: 09.03.2016, <https://www.tccb.gov.tr/konuk/356/40104/ukrayna>, (Erişim Tarihi: 17.07.2023).

World'e vermiş olduğu bir söyleşide “*Türkiye ve Ukrayna ilişkileri hiç bu seviyeye ulaşmadı. Türkiye ile stratejik ortağız.*” İfadesini dile getirmiştir.¹³⁰

Kırım ilhakından sonra Rusya Federasyonu ile iplerin kopma noktasına gelen Ukrayna, 2016 yılının şubat ayında Türkiye ile silah ve askeri araç üretimi mevzusunda bir anlaşma imzalamıştır ve iki ülkenin deniz kuvvetleri 7 Mart'ta Marmara denizinde 10 Mart'ta ise Karadeniz'de bir araya gelerek ortaklaşa bir tatbikat gerçekleştirmişlerdir.¹³¹ “*2016 yılında ortak radar üretimi üzerine anlaşmalar imzalayan taraflar, zırhlı araç, füze, insansız hava aracı gibi askerî alanda ortak üretim konusunda da mutabakata vardı.*”¹³² Türkiye savunma sanayi alanındaki son gelişmelerini NATO'ya bağlı kalarak gerçekleştirmede kendi içinde üretim yapmaya başlayan Türkiye'nin Ukrayna ile ortak üretim yapmak üzere iş birliği içine girmesi her iki ülke içinde gelişimin habercisi olacaktır. Bu iş birliklerinin başarıyla çoğalması ikili arasında stratejik ortaklığa kadar varacağı konuşulmaktadır.

Bölgesel güvenlik açısından ise iki ülkenin bu konuda attığı ilk adım 1994'de, öncelikle askeri personelin eğitim ve öğretimi, askerî teknoloji alışverişi, lojistik ve savunma sanayii fuarlarına karşılıklı katılıma yönelik iş birliği olarak nitelendirilecek anlaşmalar imzalanmıştır. 2004 yılında Turuncu Devrim'den sonraki süreçte Geliştirilmiş Ortak Eylem Planı'nın hazırlanmıştır. Bu ilişkilerle, her iki ülke arasında, bölgesel güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi, suç ve teröre karşı ortak mücadele ve ticari ikili iş birliği kurumsal bir boyuta taşınmıştır. 2007 yılına gelindiğinde iki ülke arasında daha önce 1994'te imzalanan anlaşmanın devamı niteliğinde hem askeri hem de savunma sanayi alanında bir ikili iş birliği anlaşmasına imza atılmıştır.

9 Nisan 2021 tarihinde Ukrayna Silahlı Kuvvetlerine ait olan bir silahlı insansız hava aracı olan Bayraktar TB2 kritik bir göreve damga vurmuştur. Ukrayna'nın Doğu topraklarında görev yapan TB2 keşif ve gözetleme vazifesini yerine getirmiştir. Bahse konu olan keşif görevinde, Ukrayna'nın doğu sınırında yer alan yerler için Rus yanlısı

¹³⁰ TRT Haber, “Porosenko'dan Türkiye ile stratejik ortaklık vurgusu”, Yayın Tarihi: 11.03.2016, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/porosenkodan-turkiye-ile-stratejik-ortaklik-vurgusu-238876.html>, (Erişim Tarihi: 17.07.2023).

¹³¹ Murat Gürgen, “Ukrayna Deniz Kuvvetleri'yle ortak tatbikat”, *Haber Türk*, Yayın Tarihi: 16.03.2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1210477-ukrayna-deniz-kuvvetleriyle-ortak-tatbikat>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

¹³² Burak Çalışkan, “Stratejik Ortaklık; Türkiye Ukrayna İlişkileri”, *İnsamer*, Yayın Tarihi: 12.09.2017, https://www.insamer.com/tr/stratejik-ortaklik-turkiye-ukrayna-iliskileri_827.html, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

güçlerin tahkimatları hakkında bilgi elde edildiği bilinmektedir. Baykar Bayraktar TB2 silahlı insansız hava aracını etkin bir biçimde kullanan Ukrayna bu SİHA sayesinde uzak mesafeden görüntü elde etmesiyle birlikte görev yaptığı bölge içerisindeki karşı birliklere ait hava savunma sistemleri, zırhlı araçlar ile topçu bataryalarının yerlerini belirlemeye başlamıştır.¹³³

Bu süreçte savunma sanayide en çarpıcı silah insansız hava araçları olmuştur ve Ukrayna ordusunun ihtiyaçları doğrultusunda Aselsan şirketi ile bir anlaşmaya gittiler. Türkiye tarafından ise iletişim alanındaki yazılımlar Ukrayna Savunma bakanlığına devredilmiştir.

Bölgesel güvenlik ve savunma iş birliği esasına dayanan ortak anlaşmalar iki ülke arasında bir güven unsuru oluşturmuş ve ticari ilişkilere de yansımıştır. Fakat ticaret hacminin artırılması için liman kapasitesi ve alt yapı unsurlarının geliştirilmesi şarttır. *Rus uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesinin ardından yaşanan krizde, Ukrayna hükümeti Ankara'ya destek vermişti*¹³⁴. Ukrayna ile Türkiye arasındaki askeri iş birliği 2016 yılının şubat ayında bir askeri araç ve silah üretimi konusunda şubat ayında bir anlaşma imzalamıştı. İki ülkenin deniz kuvvetleri mart ayında Marmara açıklarında bir tatbikat yapmak üzere buluştu ve Karadeniz açıklarında bir tatbikat gerçekleştirdi.

İlerleyen süreçte 2020 yılına gelindiğinde iki ülke NATO ile ortak iş birliği içinde gerçekleşen bir askeri tatbikat daha gerçekleştirdi 2021 yılına gelindiğinde Rusya ile gergin ilişkisini az da olsa yumuşatan Ukrayna Türkiye'nin Akdeniz tatbikatına katılmıştır iki ülkenin periyodik olarak askeri iş birliği içinde olması hem Karadeniz'e kıyısı olan iki ülkenin güvenlik alanında birbirlerine olan güvenin arttırmak da ve diğer alanlarda ki iş birlikleri için ise de yeni kapılar açacağı düşünülmektedir.

2016 yılında... 4 milyon dolar sağladığı Stratejik İşbirliği Anlaşması imzalandı. Böylece imzalanan anlaşma, Ukrayna ordusunun operasyonel yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayan pratik adımlar da dâhil olmak üzere 2020 yılına kadar bir askeri işbirliği planını içeriyordu.¹³⁵

¹³³ Arda Çelik, "Ukrayna'ya ait Bayraktar TB2'den 'kritik görev'", *SavunmaSanayiST*, Yayın Tarihi: 10.04.2021, <https://www.savunmasanayist.com/ukrayna-bayraktar-tb2-kritik-gorev/>, (Erişim Tarihi: 08.01.2024).

¹³⁴ AKRA, "Türkiye ile Ukrayna Ortak Deniz Tatbikatı", Yayın Tarihi: 18.03.2016, <https://akra.media/Haber/HaberDetay/77745/Turkiye-ile-Ukraynadan-ortak-deniz-tatbikati>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

¹³⁵ Burak Çalışkan, "Stratejik Ortaklık; Türkiye Ukrayna İlişkileri", *İnsamer*, Yayın Tarihi: 12.09.2017, https://www.insamer.com/tr/stratejik-ortaklik-turkiye-ukrayna-iliskileri_827.html, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

Bu anlaşma ile iki ülke hem askeri iş birliği içinde olacak hem de 2020 yılı ön görülerek Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği üzerine bir hazırlık aşaması olacaktır.

Türkiye ile Ukrayna arasında savunma sanayii alanındaki iş birliğinin son yıllarda ön plana çıktığını ve endüstriyel iş birliğinin düzeyi ve perspektifleri bakımından olumlu bir şekilde ayırt edildiğini belirtmek gerekir. Türkiye ve Ukrayna hükümetleri arasında 16 Ekim 2020 tarihinde imzalanan ve iki ülke arasında savunma sanayii de dâhil olmak üzere 21'den fazla alanda askeri ve askeri-teknik iş birliği için yeni fırsatlar sunan çerçeve askeri anlaşmanın daha fazla uygulanması da ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacaktır¹³⁶. Bu anlaşmaya göre her iki ülkenin savunma alanında kendini geliştirmesi için ortak tabikatların yapılması ön görülmüştür.

Türk ve Ukraynalı şirketler halihazırda şu alanlarda iş birliği yapıyor: silah ve askeri teçhizat için geniş bir yelpazede yedek parça ve bileşen tedariki; helikopter revizyonu, uzmanların eğitimi ve mesleki gelişimi; Türk yapımı savaş modüllerinin güdümlü füzelerle donatılması; turboprop motor üretimi ve tedariki ve aktif savunma sistemleri üretimi. Ukrayna sanayisi Aselsan, Roketsan, Havelsan, MKEK, Delta Savunma, Baykar Makina ve diğerleri gibi Türk şirketleriyle aktif olarak çalışmaktadır.

Türkiye ve Ukrayna arasında birçok iş birliği anlaşmasına varılmıştır ama bunlardan en önemlisi Türkiye'nin sektörde yerini aldığı insansız hava araçları üzerine yapılan anlaşmalardır. İnsansız hava araçlarının üretimi için de ortak girişim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Türk şirketi Baykar Makina, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Kafkasya'daki askeri çatışmalarda başarıyla kullanılan ürünleriyle tanınıyor. Bayraktar Akıncı İHA projesinde Ukrayna devlet kuruluşu olan Ivchenko-Progress'in motorlarını kullanıyor.¹³⁷ Başlangıçta Aselsan bünyesinde başlayan üretim ilerleyen süreçte yazılımsal teknolojiler Ukrayna Savunma Bakanlığı'na devredilmiştir.

2020'de Ukrayna, Ukrayna ve Türkiye tarafından ortak üretilecek 48 Bayraktar TB-2 savaş uçağı daha almak istediğini açıkladı. "Pantsir avcısı" lakaplı Bayraktar TB-2'nin Suriye'de, Libya'da ve Ermeni birliklerine hizmet veren Rus yapımı "Pantsir S-1" hava savunma sistemlerine karşı mücadelede inanılmaz derecede etkili olmuştur.¹³⁸

¹³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Askeri Çerçeve Anlaşması", [https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/Ukrayna%20%C3%87er%C3%A7eve%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1\(1\).pdf](https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/Ukrayna%20%C3%87er%C3%A7eve%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1(1).pdf), (Erişim Tarihi: 20.10.2023).

¹³⁷ Denys Moskalyk, "Turkish-Ukrainian Strategic Partnership in the Field of Military Industrial Complex at the Modern Stage", *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı 4, Nisan 2021, No 8, (pp.22-29), p.26.

¹³⁸ Ali Cura, "Bayraktar İHA Ukrayna'ya teslim edildi", *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 08.03.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bayraktar-ih-ukraynaya-teslim-edildi/1411967>, (Erişim Tarihi: 21.10.2023).

2020 sonlarına doğru Ukrayna ordusu için saldırı uçağı üretimi için bir anlaşma imzalandı anlaşmaya göre, Ukrayna Türkiye’den insansız hava araçları alacaktır.

Aynı zamanda, Kasım 2021'de Baykar Makina ve Zaporizhzhia merkezli Motor Sich, MS-500 motorunu Akıncı ağır İHA'sına entegre etme konusunda anlaşdı ve ilgili bir anlaşma imzaladı¹³⁹. Şirket ayrıca MIUS (Muharip İnsansız Uçak Sistemi) gelişmiş insansız savaş uçağı için art yakıclı bir grup AI-322F çift devreli turbojet motor satın almak üzere Ivchenko-Progress ile bir anlaşma imzaladı.¹⁴⁰

Stratejik hamleler için ön görülen Akıncı kompleksinin geliştirilme sürecine ön ayak olarak aynı zamana 2020 tarihinde Karadeniz Kalkanı adında bir grup kuruldu. Sadece hava savunma sistemlerinde değil deniz kuvveti olarak da ortak araç geliştiren iki ülke gemi inşasına yönelik anlaşmalar imzaladı.

Genel olarak baktığımızda iki ülkenin oluşturduğu ortak iş birliği 2014 yılından bu yana askeri iş birliği olarak devam etmektedir aynı zamanda 2016 yılında imzalanan anlaşmalar neticesinde ticaret ve ekonomiye dayalı iş birliği konusunda anlaşmalara imza atılmıştır. İki ülke arasında stratejik ortaklığın oluşmasında en önemli etken şüphesiz askeri iş birliği olmuştur. 2021 yılının Nisan ayında gerçekleşen iki ülkenin devlet başkanlarının da katılım sağladığı toplantı da Karadeniz güvenliği konusunda iş birliğinin genişletilmesi konusunda ortak mutabakata varılmıştır. Aynı zamanda savunma sanayi alanında iki ülkenin gelişim seyrine bakıldığında savunma sanayide görülen gelişmenin iki ülke içinde oldukça önemli olduğu tasdiklenmiştir. İki ülke tarafından gerçekleştirilen bu askeri ilişkilerin ve askeri aslandaki ortak iş birliğinin ana amacının vatanların savunması olduğunu ve diğer ülkelere karşı bir saldırı veya savaş maksadı gütmediklerini bildirmişlerdir. Ukraynalı güvenlik uzmanı olan Yevgeniya Gaber’e göre; Türkiye-Ukrayna arasında gelişmekte olan bu savunma sanayi ve askeri alanda yapılan ortaklıklar ve iş birliği her iki ülkenin de karşılaşabilecekleri dış saldırılara karşı dirençlerini arttıracaktır. Ayrıca bu iş birliği ve ortaklık Karadeniz bölgesinde güven ve istikrar ortamının tekrardan oluşturulmasında etkili bir rol üstlenecektir.¹⁴¹

¹³⁹ Savunmasanayist, “Ukrayna’dan AKINCI’ya 30 Adet Yeni Motor”, Yayın Tarihi: 7.11.2021, <https://www.savunmasanayist.com/ukraynadan-akinciya-30-adet-yeni-motor/>, (Erişim Tarihi: 21.10.2023).

¹⁴⁰ Defense Express, “MIUS Project Kizilelma by Bayraktar with Ukrainian Engine Presented in Turkey”, Yayın Tarihi: 28.03.2022, https://en.defence-ua.com/industries/mius_project_kizilelma_by_bayraktar_with_ukrainian_engine_presented_in_turkey-2392.html, (Erişim Tarihi: 21.10.2023).

¹⁴¹ Yevheniia Haber, “Crossing The Centennial Threshold: A Long Way To The Ukrainian-Turkish Strategic Alliance”, *Diplomatic Ukraine*, Issue XXII, 2021, (pp- 685-699), p. 698.

Son dönemlerde hiç şüphesi Türkiye'nin Ukrayna'ya ihraç ettiği oldukça popüler olan Bayraktar TB2 SİHA'ları askeri alanda iş birliği ve geliştirilen teknolojik silahların sembolü konumunda yer almaktadır. Bayraktar tarafından Üretilen TB2 SİHA, Ukrayna – Rusya savaşında önemli bir yeri olmuştur. Öyle ki Rusya-Ukrayna savaşında bayraktarın önemini göstermek için Taras Borovak savaşın ilk haftasında Bayraktar SİHA'ları için şarkı yazmıştır ve çok popüler olması üzerine şarkıya yeni bir klip çekilmiştir ve Ukrayna ordusu bunu paylaşmıştır.¹⁴²Sosyal medyada da oldukça popüler olan bu konu hakkında, 14 Aralık 2022 tarihinde Selçuk bayraktarın Kızılçelma adlı SİHA videosunu retweet yapan Ukrayna'nın Ankara büyükelçisi Vasyl Bodnar “Ukrayna motorlu SİHA Kızılçelma şimdiden havalandı.” Notu ekleyerek resmi Twitter hesabından paylaştı.¹⁴³ Bu paylaşım ile iki ülkenin savunma sanayiine savunma sanayinde karşılıklı olarak etkileşimlerinin güzel bir yansımasını görmekteyiz.

Son dönemlerde, Türkiye ile Ukrayna'nın askeri ve savunma sanayi alanındaki iş birlikleri öne çıkmış durumdadır. Bu alandaki iş birlikleri diğer alanlardan farklı olarak, karşılıklı çıkarları, finansman imkanlarını, deneyimlerin paylaşılmasını ve karşılıklı yarar sağlayan koşullarda yüksek teknoloji kullanımını bir araya getirmektedir. Endüstriyel iş birliğinin seviyesi ve gelecekteki potansiyeli bu alanda oldukça önemli bir noktada bulunmaktadır.¹⁴⁴

Karşılıklı fayda sağlayan ikili iş birliğinin umut verici bir alanı da Ukrayna'da bir Bayraktar İHA üretim tesisi kurma projesidir. Son haberlere göre, Rusya-Ukrayna savaşı devam etse de Türk tarafı bu projenin uygulanmasından vazgeçmeyecektir.¹⁴⁵

Şubat 2022'de Ukrayna ve Türkiye hükümetleri arasında yüksek teknoloji, havacılık ve uzay alanında iş birliğine ilişkin bir çerçeve anlaşması imzalandığını belirtmek gerekmektedir. Bu anlaşma aynı zamanda Bayraktar insansız hava araçlarının

¹⁴² Haber Global, “Yeni Klibi Tüm Dünya İzledi! Ukrayna'nın Bayraktar Sevgisi Bitmiyor!”, *Youtube*, https://www.youtube.com/watch?v=81vhVtn-bKw&ab_channel=HaberGlobal, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).

¹⁴³ Twitter, Vasyl Bodnar, Yayın Tarihi: 24.12.2022, <https://twitter.com/VasylBodnar/status/1603023003117588480>, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).

¹⁴⁴ Tetiana Zosymenko, “Ukraine and Turkey Economic cooperation: Prospective Challenges or Challenging Prospects?”, *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı:4, 2021, (pp.52-58), p.55.

¹⁴⁵ SavunmasanayiST, “Ukrayna'daki Bayraktar fabrikasının açılış tarihi açıklandı”, Yayın Tarihi: 22.06.2023, <https://www.savunmasanayist.com/ukraynadaki-bayraktar-fabrikasinin-acilis-tarihi-aciklandi/>, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).

geliştirilmesi, üretilmesi ve işletilmesini de öngörmektedir¹⁴⁶. Bu durumda Ukrayna, ülkemizde İHA'ların geliştirilmesi, üretilmesi ve işletilmesi için bir yatırım projesinin uygulanmasını sağlayacak ve Türkiye de İHA üretimi için bir merkez inşa edecektir. Bayraktar, Ukrayna'da sadece bir İHA üretim tesisinin değil, aynı zamanda bir araştırma ve geliştirme merkezi ile bir ileri üretim merkezinin de inşaatına başlamış durumda. Bu merkezler, İHA'ların hem dış hem de iç bileşenlerinin Ukrayna'da üretilmesini sağlayacak kapalı bir döngü oluşturacak.

Türkiye-Ukrayna askeri-teknik iş birliği başka alanlarda da gelişmektedir. Ortak projelere örnek olarak Türk Aselsan ve Ukraynalı şirketler (Luch ve Spetstechnoexport) tarafından geliştirilen Serdar savaş modülünün oluşturulması verilebilir¹⁴⁷. Türk ortaklar modülün elektronik sistemlerini geliştirirken, Ukrayna tarafı da bunun için silahlar (tanksavar sistemleri "Skif") ve bunlar için güdümlü sistemleri tedarik ediyor.

Türkiye ve Ukrayna yetkilileri, MİLGEM ADA Sınıfı Korvet tedariki için bir anlaşma imzaladılar ve bu anlaşmanın üzerinden henüz iki yıl geçmemişken, 2 Ekim 2022 tarihinde Ukrayna Donanması için özel olarak inşa edilen MİLGEM Korveti Herman İvan Mazepa (F-211) denize indirildi. Bilindiği üzere, Ukrayna, Türkiye'den MİLGEM Korvetlerinden bir tanesini kesin olarak ve üç tanesini de opsiyonlu olarak toplamda dört adet sipariş etmiştir.¹⁴⁸

Türkiye ve Ukrayna arasında askeri alanda gerçekleştirilen savunma sanayisinde iş birliğinin temel hedefi orduların modernize edilmesi ve savunma kapasitesinin artırılması olmuştur.¹⁴⁹ Deniz, hava ve kara alanında yapılan çalışmalarının yanı sıra güncel olarak da uzay alanında iki ülke çalışmalar için görüşmektedir. Savunma alanında yapılan bu kadar ortaklık ve iş birliği olması Ukrayna ve Türkiye'nin birbirleri

¹⁴⁶ President of Ukraine, "In the presence of the Presidents of Ukraine and Turkey a number of documents that will significantly increase trade turnover between the two countries were signed", Yayın Tarihi: 03.02.2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/u-prisutnosti-prezidentiv-mizh-ukrayinoyu-j-turechchinoyu-pi-72701>, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).

¹⁴⁷ Kırım Haber Ajansı, "Ukrayna, zırhlı araçlar için ASELSAN'ın modern savaş sistemlerini kullanıyor", Yayın Tarihi: 09.08.2022, <https://www.qha.com.tr/haber-arsivi/ukrayna-zirhli-araclar-icin-aselsan-in-modern-savas-sistemlerini-kullaniyor-429784>, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

¹⁴⁸ SavunmasanayiST, "MİLGEM Hetman İvan Mazepa Korveti Denize İndirildi", Yayın Tarihi: 02.10.2022, <https://www.savunmasanayist.com/milgem-hetman-ivan-mazepa-korveti-denize-indirildi/>, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

¹⁴⁹ Denys Moskalyk, "Turkish-Ukrainian Strategic Partnership in the Field of Military Industrial Complex at the Modern Stage" *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı:4, 2021, (pp.22-29), p.28.

ile çıkar çatışmalarının olmaması bu iki ülkenin ilişkilerinin oldukça ileri seviyeye çıkmasında yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

Ukraynalı uzman Viktor Paşkov'a göre Türkiye, Ukrayna ile askeri işbirliğini güçlendirmek için üç ana hedef görüyor. Birincisi, askeri ürün tedarikini arttırmak ve güçlü bir 'ihracat kapısı' yaratmak. İkincisi, Kiyiv'le iş birliği Batı'yla askeri ve teknik iş birliğinin azalmasını telafi etmeye yardımcı olabilir. Türkiye 2008-2016 yılları arasında geliştirdikleri birçok silah türünde Batılı bileşenler (motorlar, elektronikler) kullanmaktadır. 2017'den sonra Batı ile artan gerilim nedeniyle birçok Fransız, Alman, Amerikan ve Kanadalı şirket Türk şirketleriyle iş birliğini sınırlamıştır. Bu nedenle Türkiye, Ukrayna ile iş birliği yaparak bir dizi önemli projede Batılı bileşenleri değiştirmeyi düşünmektedir. Üçüncü olarak, Türk savunma sanayii için temel teknik kısıtlamalardan biri, seyir ve tanksavar füzeleri, avcı uçakları, helikopterler ve savaş gemileri için türbin motorları sorunudur. Askeri programlarını geliştiren Türkiye'nin bu alanda büyük bir birikimi var ve Batılı ülkeler füze ve türbin teknolojilerini satmayı reddederken henüz kendi geliştirmeleriyle bunu telafi edemediler. Bu bağlamda, Ukrayna bu alanda köklü geleneklere, kapasitelere ve girişimlere sahiptir ve karşılıklı fayda sağlayacak koşullarda yardım etmeye hazırdır.¹⁵⁰

Bölgesel güvenlik kompleksi çerçevesinde bölge içerisinde var olan devletlerin güvenliğe dair endişeleri doğrultusunda ortak güvenliğin sağlanması amacıyla bölgesel örgütlerin kurulduğunu görmekteyiz. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Karadeniz bölgesinde koşulların değişmesiyle birlikte farklı güvenlik sorunları da bölge içerisinde kendisini göstermiştir. Ortaya çıkan yeni devletleri bir araya getirme konusunda Türkiye önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda ekonomik olarak; KEİT, Karadeniz güvenliği ile alakalı olarak; Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH), GUUAM, Barış İçin Ortaklık Girişimi (BİO), Karadeniz'e Sahildar Devletler Sınır/Sahil Güvenlik Teşkilatları İş birliği Forumu (BSCF) ortak sorunlar etrafında devletleri bir araya getirip bir güvenlik kompleksi oluşumu için gerekli adımların atılmasını sağlamaya yönelik örnek verilebilir.¹⁵¹

¹⁵⁰ Віктор Пашков, "Стратегічне партнерство України та Туреччини на сучасному етапі: від символізму до прагматичної співпраці." *Україна в умовах трансформації міжнародної системи. VIII Міжнародна наукова конференція 9 травня 2022 року*, 2022. (pp. 85-93), p. 91.

¹⁵¹ Pınar Akgül, "Karadeniz'in Bölgesel Güvenlik Kompleksi Olarak İncelenmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, (ss. 550 – 569), s.557.

Ukrayna, bölgedeki dengelerin sağlanması için Türkiye'nin önemli bir ülke olduğunu kabul etmektedir. Fakat bölgesel güvenliğin sağlanmasında konusunda Türkiye ve Ukrayna farklı yaklaşımlar benimsemektedirler. Türkiye, Karadeniz bölgesinde güvenliğin sağlanması konusunda Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin katıldığı mekanizmalar ile sorunların çözüm yolunun oluşturulması isterken, Ukrayna, bölge içerisinde Rusya'nın varlığı sebebi ile sadece bölge ülkelerinin kendi aralarında oluşturacakları bir mekanizma veya bölgesel örgütün yeterli olmayacağını, bölge içerisinde NATO'nun askeri varlığının olması gerektiği fikrini ileri sürmektedir.¹⁵²

¹⁵² Turgut Kerem Tuncel, "1991'den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna'da Türkiye Algısı" (Ed.) Ayşegül Aydıngün; İsmail Aydıngün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409), s.390-391.

3. KARADENİZ BÖLGESİNDEKİ GÜVENLİK SORUNLARI

Karadeniz 40°55'K - 47°15'K enlemleri ve 27°28'D - 41°46'D boylamları arasında yer almaktadır.¹⁵³ Karadeniz, Azak denizi hariç 422.000 km² yüzölçümüne sahiptir (Azak dahil 460 km² ye yaklaşmaktadır.)¹⁵⁴ ve Azak Denizi kıyı şeridi hariç olmak üzere yaklaşık olarak 4.340 kilometrelik bir kıyı şeridine sahiptir. Karadeniz'e kıyı olan ülkelerin kıyı şeridi uzunlukları şu şekildedir; Romanya 225 km, Bulgaristan 300 km, Gürcistan 300 km, Rusya Federasyonu 475 km, Türkiye 1400 km ve Ukrayna 1628 kilometre ile en uzun kıyı şeridine sahiptir.¹⁵⁵ Batıda Burgaz limanından doğuya Batum limanı arasındaki uzaklık 1174 km'dir.¹⁵⁶

SSCB'nin dağılması ile birlikte Karadeniz kıyıları yeniden şekillenmeye başlamıştır ve yeni devletler ortaya çıkmıştır. Karadeniz'e kıyısı olan altı tane ülke vardır. Kuzeyde Ukrayna ve Rusya Federasyonu, doğuda Gürcistan, güneyde Türkiye Cumhuriyeti ve batıda Bulgaristan ile Romanya yer almaktadır. Geniş Karadeniz kavramı kapsamında, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler haricinde balkan bölgesi tarafında Arnavutluk, Bosna Hersek, Hırvatistan Makedonya ve Moldova, Kafkasya bölgesinden ise Azerbaycan ve Ermenistan yer almaktadır.¹⁵⁷ Karadeniz yapı gereği kapalı bir iç denizdir. Türk boğazları (İstanbul ve Çanakkale) ile Karadeniz'den diğer denizlere bağlanmak mümkündür. Bu boğazlar yardımı ile Marmara denizi, Ege denizi ardından Akdeniz'e bağlantı kurabilmektedir. Böylelikle Atlantik Okyanusuna bir bağlantı sağlayabilmektedir. Ayrıca Kerç boğazı ile Azak Denizi'ne de ulaşımı vardır.

¹⁵³ Selim Kurt, "Karadeniz Bölgesi'nin Güvenliğine Yönelik Tehditlerin Değişen Doğası:Asimetrik Tehditler ve Bölge Güvenliğine Etkileri", (Ed.) Mehmet Okur; Volkan Aksoy; Yüksel Küçükler; Ahmet Nafiz Ünalmiş, İçinde: *İlkçağlardan Günümüze Jeostratejik ve Jeopolitik Açısından Karadeniz*, (ss.275-300) s.276.

¹⁵⁴ AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt 18, İstanbul 1994, s.134.

¹⁵⁵ The Commission on the Protection of the Black Sea Against Pollution Permanent Secretariat, "Geography", <http://www.blacksea-commission.org/The%20Black%20Sea/Geography/>, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

¹⁵⁶ Charles King, Çev.: Zülal Kılıç, *Karadeniz*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.36.

¹⁵⁷ Hasan Kanbolat, "Karadenizin Değişen Jeopolitiği (Karadeniz'deki Gelişmeler, Temel Sorunlar, Muhtemel Senaryolar ve Ana Aktörler)", (Ed.) İlyas Kamalov; Hasan Kanbolat, İçinde: *Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri*, Veritas, Ankara, 2010, (ss. 24-53), s.25.

Şekil 2: Karadeniz ¹⁵⁸

Karadeniz jeostratejik açıdan önemli bir yere sahip olup tarih içerisinde birçok mücadeleye konu olmuştur. Karadeniz havzası coğrafi konumu itibari ile kendi çevre ülkelerine pek çok fırsat sunarken diğer bir taraftan da birçok tehdit sunmaktadır. Bu tehditlerin en önemlilerinden biriside 1991 sonrasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılması sonrasında Karadeniz çevresinde ortaya çıkan yeni devletler ve devletlerin paylaşılan topraklar konusundaki anlaşmazlıklarından kaynaklanmaktadır. Bu üzerinde bir anlaşmaya varılamayan toprak sorunları ateşkesler ile dondurulsa bile günümüzde bu dondurulmuş çatışmaların buzu çözülmüştür. Yeniden ısınan ve buzlarını eriten bu çatışmalar Karadeniz'in suyunu ısıtmakta, bölgenin tansiyonunun yükselmesine sebebiyet vermektedir.

Bugün Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki eylemleri bölgesel güvenlik açısından en güçlü istikrarsızlaştırıcı faktördür. Bölgedeki güvenlik sorunlarının tamamını ele almak için hem bölge devletlerinin hem de bir bütün olarak uluslararası toplumun ortak çabalarına ihtiyaç vardır.

Rusya'nın içişlerine karışmama ve sınırların dokunulmazlığı ilkelerini aktif olarak göz ardı etmesi nedeniyle Karadeniz bölgesi ve çevresinde bir dizi donmuş ve

¹⁵⁸ World Atlas, Black Sea, <https://www.worldatlas.com/seas/black-sea.html> (Erişim Tarihi: 26.02.2022).

sıcak çatışma ortaya çıkmıştır. Moskova'nın eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde kontrol kurma ve onları kendi siyasi ve ekonomik etki alanına dahil etme arzusu bölgede sürekli güvenlik riskleri yaratmaktadır.

2008 yılında Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasında yaşanan Güney Osetya çatışması, 2014 yılında RF'nin Kırım'ı yasa dışı ilhak etmesi, 2016 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasında dört gün süren Karabağ çatışması (2020 yılında Karabağ'da ikinci bir çatışma daha yaşanmıştır ve bu kez Azerbaycan devletinin askerî ve diplomatik zaferi ile sonuçlanmıştır) ve 24 Şubat 2022'de Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın güney bölgelerini işgal ederek geniş çaplı bir savaş başlaması Karadeniz bölgesine hem de dünya genelinde bir tehdit konumuna ve güvenlik meselesi haline gelmiştir.

Rusya Federasyonu, Ukrayna'ya karşı geniş çaplı bir savaş yürütmekte, limanlarını abluka altına almakta, seyrüsefer özgürlüğünü engellemekte, bölgedeki siyasi rejimleri yıkmakta ve istikrarsızlığı kışkırtmakta, dondurulmuş çatışmaların yoğunlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Askeri operasyonlar çatışma bölgelerinden göç akınlarına neden olmakta ve suç oranını arttırmaktadır. Avrupa'ya giden enerji kaynaklarının güzergahlarını kontrol etmek isteyen Rusya, enerji silahlarını jeopolitik amaçlar için kullanmaya ve enerji savaşlarını kışkırtmaya çalışmaktadır.

Bölgedeki Rus askeri tehdidi önemli ölçüde artmaktadır. Rus işgali altındaki Kırım'a, diğer Ukrayna topraklarına ve potansiyel olarak Avrupa devletlerine yönelik operasyonlar için önemli askeri güçler konuşlandırıldı. Rusya Federasyonu'nun Karadeniz Filosu, denizden fırlatılan stratejik seyir füzeleriyle donanmış savaş gemileri ve denizaltılardan oluşmaktadır. Moskova Kırım'da taktik nükleer savaş başlıklarını taşımak ve depolamak için altyapı inşa ediyor. Rusya'nın, unsurlarının Kırım'da konuşlandırılması planlanan (ya da halihazırda konuşlandırılmış olan) nükleer potansiyelini kullanmaya yönelik sürekli tehditleri gerçek teknik kabiliyetlere dayanmaktadır.

Rusya'nın Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sivastopol'daki askeri potansiyelinin hızla büyümesi, bölgenin yoğun bir şekilde askerileşmesine yol açmış ve NATO ile yeniden karşı karşıya gelme zemininde Karadeniz havzasının bir harekât sahasına dönüşme riskini önemli ölçüde arttırmıştır. Yarımada üzerindeki kontrol, Rusya'nın Balkanlar ve Orta Doğu'daki nüfuzunu arttırmaya yardımcı olmaktadır.

Karadeniz-Ortadoğu bölgesel alanındaki sıcak noktalar birbiriyle bağlantılıdır ve pek çok benzerlikleri vardır. Rusya'nın Kırım'ı işgali, Donbas'daki savaş ve güney Ukrayna'yı istikrarsızlaştırma girişimleri, Moldova ve Karadağ'daki huzursuzluk ve Suriye'deki askeri operasyonlar tek bir sürecin halkaları olarak görülebilir.

Karadeniz havzası sahip olduğu potansiyel sebebi ile stratejik bir öneme sahiptir. Büyüyen bir pazar alanı, enerjinin atardamarının bulunduğu ve soğuk savaşın sona ermesi ile önemi giderek artan bir bölge haline gelmiştir. Fakat bu avantajların yanı sıra bu bölgede sadece toprak kaynaklı çatışmalar bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Karadeniz havzasında uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı, çevre sorunları, uluslararası terörizm ve enerji arzının güvenliği gibi sorunlar bölge güvenliği için birer tehdit unsuru olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Karadeniz bölgesinin güvenliği için bölge üzerinde genel bir şekilde bakış açısının oluşturulması gerekmektedir. Karadeniz havzasının güvenliğini tehdit eden tüm risk ve tehditler ortaya konulmalıdır. Bu tehdit ve risklerin bölgenin güvenliği üzerinde ne gibi etkili olduğu ortaya konulmalıdır.

Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki güvenlik çıkarları şu şekilde belirlenebilir:

- Karadeniz'de söz hakimiyetini güçlü tutmak,
- Lozan anlaşmasının bitmesinden sonra kendi sınırları içinde yer altı kaynaklarının, arayışını etkin bir şekilde yapmak,
- Terörle mücadele,
- Bölgesel güç olarak otoritesini korumak
- Enerji güvenliği,
- Gıda krizlerinin önüne geçmek,¹⁵⁹

Ukraynalı araştırmacı Nikolayenko'ya göre, Ukrayna'nın Karadeniz bölgesindeki temel güvenlik çıkarları şu şekilde belirlenebilir: ilk olarak, Rusya'nın silahlı saldırısına karşı direniş ve Doğu ve Güney bölgelerinin ve Kırım'ın, Rus işgalden kurtulması için uluslararası bir ortaklar koalisyonu oluşturulması; Deniz limanlarının tekrar kullanılması ve deniz yollarının çeşitlendirilmesi, bölgesel ülkelerin büyük pazarlarına erişim sağlaması için uygun ve güvenli ulaşım altyapısının geliştirilmesi,

¹⁵⁹ Mehmet Fatih Ceylan, "Türkiye'nin Karadeniz Politikası Ne Olmalı?", *Fikir Turu*, Yayın Tarihi: 27.09.2023, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/turkiyenin-yeni-karadeniz-politikasi-ne/>, (Erişim Tarihi: 12.12.2023).

ikinci olarak, Ukrayna, Doğu'dan kaynaklanan tehditleri, özellikle çatışmalı bölgelerden (yasadışı göç, uluslararası suç, uyuşturucu ticareti vb.), kendi güvenliği için ortak bölgesel mekanizmaların oluşturulması yoluyla ortadan kaldırmaya ilgi duymaktadır; üçüncü olarak, enerji tedarik kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla Hazar Denizi kaynaklarından yararlanma ve bölgesel ülkelerin pazarlarına erişim sağlamak adına güvenli bölgelerarası ulaşım altyapısını geliştirme çabaları.¹⁶⁰

3.1. Enerji Güvenliği

Doğal bir kaynak olan enerji hammaddesi (özellikle petrol ve doğalgaz) günümüz dünyasının belki de en önemli emtialarından olan bu maddelerin sürekliliğinin sağlanması ile iletimi günümüzün gelişmiş endüstrilerinin kitlesel üretimlerini sürdürmeleri ve bu gelişmişlik düzeylerini korumaları açısından hayatı bir öneme sahiptir. Bu enerji kaynaklarının hem üretici ülke hem tüketici ülke açısından devamlılığının sağlanması noktasında bir sıkıntı yaşanmaması ve bunların güvenliklerinin sağlanması hayati derecede önem teşkil etmektedir.

Gelişen teknoloji ile birlikte günlük hayatımızda giderek daha fazla elektronik alet kullanılmaktadır. Bu elektronik aletler insan hayatını önemli ölçüde kolaylaştırmasına karşın, inşaların günlük hayatta giderek daha fazla enerjiye (elektriğe) ihtiyaç duymasına yol açar. Her geçen gün artan enerji ihtiyacımız hayatımızı devam ettirmemiz açısından önemli bir yere sahiptir. Günlük hayatımızda kullandığımız elektriğin büyük çoğunluğu doğal gaz ve petrolden üretilmektedir. Her ne kadar yeşil bir enerji olarak yenilebilir enerji kaynaklarından da elektrik üretilebilse de bu üretilen enerji, günlük olarak kullandığımız enerjinin yüzdeliğine kıyasla enerji üretimindeki yüzdesi çok alt seviyelerde kalmaktadır.

BP Statistical Review of World Energy 2021 raporuna göre (petrol ve doğal gaz rezerv rakamları) Tartışmasız olarak dünyada en çok enerji üretimin yapıldığı bölge olan Ortadoğu bölgesidir, bu bölgeden sonra yüksek enerji arzına sahip Avrasya bölgesi gelmektedir.¹⁶¹ Bu yüksek enerji üreten bölge ile enerjiye aç olan Avrupa bölgesi

¹⁶⁰ Наталія Ніколаєнко; Лілія Макаренко, "Міжнародні відносини та політичні процеси в країнах чорноморського регіону в контексті російсько-української війни." *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, Vol: 2, No: 13, 2022, (pp. 5-16), p. 10.

¹⁶¹ BP, statistical review of world energy raporu, 2021, (pp.01-69), s.2.

arasında kalan Karadeniz bu konuda jeopolitik açıdan önemli bir stratejik konumdadır.¹⁶² Hazar bölgesinin rezervleri tabii ki Ortadoğu ile kıyaslanamaz fakat enerji talep çeşitliliği açısından gayet önemli bir yeri vardır.

Karadeniz'in sahip olduğu enerji potansiyeli ve Hazar bölgesi ile olan yakınlığı sebebiyle enerji iletimi noktasında Karadeniz bölgesi öne çıkmaktadır. Enerji nakli konusunda Karadeniz ve Türk boğazları etkin bir öneme sahiptir. Yaklaşık olarak boğazlardan yıllık 20.000 gemi ham petrol ve LNG (Liquefied Natural Gas) yani sıvılaştırılmış doğal gaz geçişi olmuştur.¹⁶³ Gemi ile enerji taşımacılığının yanı sıra doğal gaz ve petrol boru hatları ile de Avrupa'ya enerji sağlanmaktadır.

17 Kasım 2005 tarihinde resmi olarak açılmış olan Mavi Akım doğal gaz boru hattı Karadeniz'in altından geçmektedir. Rusya Federasyonu'ndan başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen doğal gaz boru hattı ile BOTAŞ ve Gazexport arasındaki anlaşmaya istinaden yıllık olarak 16 milyar metreküp doğal gaz Rusya tarafından Türkiye'ye sağlanmaktadır.¹⁶⁴

Türk akım gaz boru hattı, Rusya topraklarından başlayıp Karadeniz'i aşır Türkiye'nin Karadeniz kıyılarına kadar gelmektedir. Ardından Türkiye'ye komşu olan ülkelere doğru gitmektedir. İki hattın oluşan Türk akım, her bir borudan yıllık olarak 15,75 milyar metreküp olacak şekilde doğal gaz akışı sağlanmaktadır. Bu sayede hem Türkiye'ye temini hem de Avrupa ülkelerine gaz temini sağlanmış olmaktadır.¹⁶⁵

¹⁶² Sertif Demir, "Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", *Karadeniz Araştırmaları*, sayı:35, 2012, (ss.19-50), s.23.

¹⁶³ Yunus Furuncu, "Enerji Perspektifinden Karadeniz", *Kriter*, <https://kriterdergi.com/dosya-karadenizin-jeopolitigi/enerji-perspektifinden-karadeniz>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).

¹⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Boru Hatları ve Projeleri", <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararası-projeler-genel-mudurlugu-boru-hatlari-ve-projeleri>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

¹⁶⁵ Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Boru Hatları ve Projeleri", <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararası-projeler-genel-mudurlugu-boru-hatlari-ve-projeleri>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

Şekil 3: Doğal gaz boru hatları ve projeleri ¹⁶⁶

Karadeniz’e kıyıdaş olan ülkelerin doğal gaz rezervleri olsa bile dünyada kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin %18,1 kadarı (35 Trilyon metreküp) Rusya Federasyonu’na ait¹⁶⁷ olup kendisi küresel çapta önemli bir enerji üreten aktör konumunda yer almaktadır.

Türkiye’nin son yıllarda açıkladığı ve Karadeniz havzasında doğal gaz rezervi mevcut olsa bile sınırlı üretim sebebiyle yaklaşık olarak üretilebilir rezerv 4,2 milyar metreküptür ve sadece tüketiminin %1’ini karşılayabilmektedir.¹⁶⁸ Türkiye, Haziran 2021 yılında Karadeniz’de (Sakarya sahası) 135 milyar metreküp doğalgaz rezervi ve 2022 yılının Aralık ayında yine Karadeniz’de yerin yaklaşık 3 km altında 58 milyar metre küp yeni bir doğal gaz rezervi keşfettiğini açıklamıştır.¹⁶⁹ Açıklanan son veriler

¹⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Boru Hatları ve Projeleri”, <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararası-projeler-genel-mudurlugu-boru-hatları-ve-projeleri>. (Erişim tarihi: 12.05.2022).

¹⁶⁷ BOTAS, “2018 Sektör Raporu”, https://www.botas.gov.tr/uploads/galeri/347854-2018-faaliyet-raporu_w.pdf, s.10.

¹⁶⁸ BOTAS, “Türkiye’de Doğal Gaz Çıkıyor Mu? Çıkarılan Miktar Ne Kadarlık Tüketimimizi Karşılıyor?”, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/turkiyede-dogal-gaz-cikiyor-mu/253>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

¹⁶⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, “Türkiye Karadeniz’de 58 milyar metreküp doğalgaz keşfetti”, Yayın Tarihi: 27.12.2022, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-karadenizde-58-milyar-metrekup-dogalgaz-gaz-kesfetti, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).

ile birlikte Türkiye'nin toplam doğal gaz rezervleri 710 milyar metre küp seviyesine ulaşmıştır.

Her ne kadar Türkiye Karadeniz'de yeni doğalgaz rezervleri bulsa da bu bölgede doğalgaz rezervleri ve üretim kapasitesi bakımında bölgenin ana aktörü olarak Rusya Federasyonu yer almaktadır.

Rusya Federasyonu enerji konusundaki elde ettiği bu gücü, başta Avrupa, Karadeniz ve geniş Karadeniz bölgesinde bir koz olarak kullanmaktadır. Rusya doğalgaz ihracatına önem vermekle birlikte bunu siyasal bir silah olarak kullanabilme açısından da devlet kontrolünde olmasına önem göstermektedir. Elinde bulundurduğu yumuşak güç de diyebileceğimiz “enerji kozu” Rusya Federasyonu için siyasal ve ekonomik açıdan önemli bir yere sahiptir. Özellikle AB ülkeleri doğal gaz ihtiyaçlarının yüzde 38,1'ini Rusya'dan aldıklarını göz önünde bulundurursak.¹⁷⁰

Özellikle Türkiye ve Avrupa'nın bir bölümü Rus gazına bağımlı durumdadır. RF bu bağımlılık oranını kendisinden gaz ithal eden devletlere karşı bir silah olarak kullanabilme olasılığından dolayı, gaz tedariki konusunda tekel oluşturması açısından Hazar bölgesi ve Orta Asya bölgesindeki dış dünya ya enerji satmaları o kadar mümkün olmayan devletlerden enerji hammaddelerini kendi üzerinden aktarma yaparak, başka alternatif yolların olmasını istemeden bu tekelini devam ettirme niyeti içerisinde.

Selim Kurt'un da yazısında değindiği üzere Gabriel Collins tarafından yazılan “Rusya'nın “Enerji Silahını” Avrupa'da Kullanımı” isimli raporunda 1990-2015 seneleri arasında Rusya tarafından gerçekleştirilen enerji manipülasyonlarına yer vermiştir. “...Rusya'nın gaz hususunda 2001, 2004, 2005 ve 2006 yılında Gürcistan'a, 2006 yılında Moldova'ya ve 1993, 1995, 2005, 2008, 2009, 2014 ve 2015 yıllarında ise Ukrayna'ya karşı manipülasyon gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.”¹⁷¹ Küresel çapta dünyayı saran pandemi ile birlikte petrol fiyatlarında 20\$ların görülmesinin

¹⁷⁰ Euronews, “Avrupa ülkeleri enerjide dışa ne kadar bağımlı, doğal gazı hangi ülkelerden alıyor?”, Yayın Tarihi: 01.03.2022, <https://tr.euronews.com/2022/03/01/avrupa-ulkeleri-enerjide-d-sa-ne-kadar-bag-ml-dogal-gaz-hangi-ulkelerden-al-yor>, (Erişim Tarihi 07.03.2022).

¹⁷¹ Gabriel Collins, “Russia's Use of the 'Energy Weapon' in Europe”, 2017, Aktaran: Selim kurt, “Karadeniz Bölgesi'nin Güvenliğine Yönelik Tehditlerin Değişen Doğası: Asimetrik Tehditler ve Bölge Güvenliğine Etkileri”, (Ed.) Mehmet Okur; Volkan Aksoy; Yüksel Küçükler; Ahmet Nafiz Ünalımış, İçinde: *İlk Çağlardan Günümüze Jeostratejik ve Jeopolitik Açısından Karadeniz*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, (ss. 275-300), s.281.

ardından günümüzde şuan petrol fiyatları 100\$ların üzerinde oluşu¹⁷² ve keza aynı şekilde doğal gaz fiyatlarının da pandemi başında 1.6\$lardan günümüzde 4.7\$lara çıkması¹⁷³ söz konusu olmuştur. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya saldırması ardından Batı dünyasının Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar neticesinde enerji fiyatları her geçen gün daha da artmaktadır. Artan enerji fiyatlarının ise Rusya'ya ekstra bir güç sağladığını söylemek mümkündür.

Tabii buna karşın enerji ithal eden devletler ise enerji güvenliklerini sağlamak için arz çeşitliliği noktasında Rusya petrol ve gazına alternatif değişik yollar aramaktadırlar.

3.2. Silah ve Uyuşturucu Kaçakçılığı

Karadeniz mevcut stratejik konumu dolayısıyla, suç örgütleri için önemli bir geçiş güzergahı olmaktadır. Karadeniz konumu gereği, Doğu Avrupa, Kafkaslar ve kısmen Ortadoğu'nun mühim bir geçiş rotası olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında beliren güvenlik tehditleri, dünya üzerindeki birçok ülkeyi etkilemiştir. Güç dengesi üzerine etkisi olup olmayacağı tartışılırken aynı zamanda dünya üzerindeki güçlü devletler içinde yeni bir rekabet arayışı başlamıştır. Yeni dönemde sadece tehdit unsurları artmamış Karadeniz bölgesindeki birçok ulusun bağımsızlıklarını kazanması ile birlikte güvenlik konusunda fikir farklılıklarına sebep olmuş ve birtakım tedbirleri de beraberinde getirmiştir.

Çevresel faktörler, terör, silah kaçakçılığı, göç nedeniyle ortaya çıkan usulsüzlükler uluslararası arena da uluslararası sorun olarak kabul edilmektedir. Bunların dışında Karadeniz bölgesi için en önemli güvenlik sorunu enerji kaynaklarının üretimi ile alakalıdır. Ancak SSCB'nin dağılması sonrasında parçalı bir yapıya dönüşen Karadeniz bölgesi güvenli bölge olma eğilimini statüsünü diğer bölgelere oranla devam ettirmektedir.

Karadeniz bölgesi stratejik açıdan suç örgütlerinin de sıkça kullandığı bir ulaşım ağı teşkil etmektedir. Stratejik konumu onu diğer bölgeler arasında bir koridor görevi

¹⁷² Investing, "Ham Petrol WTI Vadeli İşlemleri Genel Bakış", <https://tr.investing.com/commodities/crude-oil>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

¹⁷³ Investing, "Dogal Gaz Vadeli İşlemleri Genel Bakış", <https://tr.investing.com/commodities/natural-gas>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

görmesini sağlar bu yüzden de nitelikli bir güzergâh olarak kabul edilir. Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı (AGİK) bu amaç doğrultusunda 1975'te 35 ülkenin toplanarak, Helsinki Nihai Senedi'ni imzalanmıştır. Daha sonra dönüşerek AGİT'e adını alacak ve başlangıçta 35 ülkenin üye olduğu topluluğa 20 üye ülke daha katılacaktır. AGİT en geniş bölgesel güvenlik örgütü olma özelliğine sahiptir. Temelini iş birliğine dayalı güvenlik kavramı oluşturur.¹⁷⁴

Bir başka örgüt olan KEİ'in ekonomik olarak ortaya çıkmıştır ama bölgede çıkabilecek ufak anlaşmazlıklarda arabulucu görev üstlenecek kurumsal kimliğe sahiptir. Nitekim bu iş birliğinden sonra toplanan Yalta Zirvesi'nde bölge ülkelerinin yararına olacak şekilde istikrar ve güveni arttıracığını belirten bir deklarasyona sahiptir.

SSCB dağılmadan önce büyük bir silah üretim kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir. Fakat SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte Ukrayna bünyesinde olan silahlar oldukça fazlaydı. Bu silahların bir kısmının imha edildiği söylenirken bir kısmının ise karaborsa yolluya satıldığı iddialar arasındadır.

1995'te Ukrayna'nın Avrupa Konseyi'ne üye olması ile birlikte NATO ile olan ilişkilerine yön vermeye başlayacaktır. 1997'de 'Ukrayna ve NATO arasında özel iş birliği misakı' imzalandı. Güvenlik alanında iş birliği, nükleer ve kimyasal silahların yayılmamasına ilişkin silahlar üzerinde kontrol gibi birçok konu Misak 'ta yer aldı.¹⁷⁵ NATO'nun son stratejik konsepti 2010'da nükleer ve konvansiyonel caydırıcılık üzerine NATO stratejisi olarak yer almış ve iş birliğine dayalı güvenlik algısından bahsedilmiştir.

2013'te yapılacak olan Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı Zirve Toplantısı'nda Ukrayna Hükûmeti ülkesinin ulusal güvenliğini göz önünde bulundurarak Ortaklık Antlaşması imzalanacaktır.

2004 yılı başından beri devam eden BLACKSEAFOR Siyasal İstişare Grubu ve elde edilen iş birliği, ise örgütsel olarak kıyıdaş ülkeler arasında yasa dışı sorunlar ile mücadele de bölge ülkelerinin ilişkilerini güçlendirmiştir. BLACKSEAFOR'un daha

¹⁷⁴ Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:1, sayı:1, 2007, (ss. 195-217), s.202.

¹⁷⁵ Hatem Cabbarlı, "İki Güç Arasındaki Ukrayna", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Sayı:50, 2016, (ss.95-123), s. 104.

etkili bir örgüte dönüştürülmesi ve BLACKSEAFOR kapsamında gerçekleştirilen sürekli bir harekât sağlanması bölgesel güvenlik açısından önem arz etmektedir.

3.3. İnsan Kaçakçılığı

Bir insan hareketi olan göç, devletlerin izni dışında illegal olarak yapıldığında devletlerin güvenlikleri için birer tehdit unsuruna dönüşmektedir. Zira devletlerin kendi egemenlik hakları dolayısıyla kişilerin kendi topraklarına girmeleri için vize rejimi uygulamaktadırlar (ikili ülke ilişkilerine göre vizesiz seyahatte mümkündür ama zaman sınırlamaları mevcuttur). Buna göre devletler kimin ülkesinde ne kadar konaklayacağına kimin hangi koşul ve şartlarda ülkeye kabul edileceğini ekonomik, sosyal ve siyasi faktörleri de göz önünde bulundurarak karar vermektedirler. Yani devletlerin kontrolü dışında gerçekleşen yasadışı insan hareketlerini devletler birer güvenlik meselesi olarak görmektedirler.

Genel olarak göç hareketleri az gelişmiş ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak, daha refah yaşam standartları, daha iyi iş imkanları, daha iyi insan hakları, aileleri için daha iyi bir yaşam için veyahut savaş/çatışma ya da iç savaş gibi kaotik durumlardan kaçmak gibi nedenlerden dolayı yasadışı göç hareketleri yaşanabilmektedir.

Avrupa sahil güvenlik ve sınır ajansı olan FRONTEX, Avrupa Birliği ülkelerinin sınır güvenliğinin arkasındaki güçtür. Sınır ve sahil güvenliği ile ilgilenen FRONTEX her yıl dünyanın farklı coğrafyalarından AB ülkelerine yaşanan göçler ve çeşitli suçların yer aldığı risk raporu yayınlamaktadır. FRONTEX'in 2021 yılı risk analiz raporuna bakıldığında geniş Karadeniz bölgesi kapsamında üç adet rotanın varlığı görülmektedir. Bunlar Ukrayna üzerinden geçen doğu sınırları rotası, Karadeniz rotası ve Türkiye üzerinden geçen Doğu Akdeniz rotasıdır. 2021 yılı Karadeniz ve bölgesindeki yasadışı göçler, 2020 senesine göre yasadışı sınır geçiş tespitleri genel olarak azalış göstermektedir. 2021 raporuna göre Karadeniz rotasında hiç yasadışı göç faaliyetine rastlanmamasına karşın doğu sınırları rotasında 667, doğu Akdeniz rotasında ise 20,283 yasadışı göçmenlik faaliyetleri tespit edilmiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁶ FRONTEX "Risk Analysis for 2021", Warsaw, 2021, https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_2021.pdf, p.14.

Globalleşen dünya koşulları ile birlikte ülkeler arası hatta kıtalar arası düzensiz yasadışı göçmen hareketleri daha da kolaylaşmaya başlamıştır. Yasadışı olarak gerçekleştirilen bu göç hareketlerinin göçü alan ülke açısından, göçmenlerin suç veya terör örgütü mensupları olabilmesi, fazla sayıda yasadışı göçmenin ülke içerisinde sosyal ve ekonomik açıdan bir sorun yaratması devletler açısından bir güvenlik meselesine dönüşmektedir.¹⁷⁷

Bu göç hareketlerinin asıl ana koridorunun Türkiye'den geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Keza Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim yerinde olan ve doğu sınırlarının uzun yıllardan beri savaş ve istikrarsızlığın yaşandığı Ortadoğu topraklarında yer alması insan kaçakçılığı hareketlerinin başlıca rotaları arasına Türkiye'yi koymaktadır. Ağırlıklı olarak Akdeniz ve Ege'den yasadışı göçler yaşansa da Türkiye ile hemen hemen aynı özellikleri gösteren Avrupa'ya açılan birer köprü olan Ukrayna üzerinden de yasadışı göç faaliyetleri olmaktadır. 2021 raporuna göre Karadeniz rotasında bir yasadışı göç faaliyetine rastlanmamış olması bunun olmadığı veya olmayacağı anlamına da gelmemektedir.

3.4. Sıcak Çatışmalar (Dondurulmuş Çatışmalar)

1991 yılında SSCB'nin dağılması ardından paylaşılan topraklar konusunda özellikle Karadeniz bölgesi ve geniş Karadeniz bölgesi etrafında tam bir uzlaşmaya varılamaması bölge için bir güvenlik ve istikrarsızlık kaynağı olarak var olmaktadır. Bu kapsamda Karadeniz bölgesinde var olan dört tane sıcak çatışmanın örneği verilecektir.

3.4.1.2008 Güney Osetya Savaşı

2008 Güney Osetya Savaşı, 8 Temmuz 2008 de başlamıştır. Beş gün gibi kısa bir süre zarfında savaş sonlanmıştır. Gürcistan ve Güney Osetya arasında gerçekleşen savaşa Rusya Federasyonu ve Abhazya'nın da katılması ile oluşan savaştır.

Rusya ve Gürcistan sınırında yer alan Güney Osetya'nın sorununa tarihsel olarak baktığımızda, sorun Çarlık Rusya'sına kadar dayanmaktadır. 1917'de Rusya'daki iç savaştan faydalanan Gürcistan, Güney Osetya topraklarını da kendi toprağı olacak

¹⁷⁷ Umut Kedikli, "Bir Güvenlik Sorunu Olarak Düzensiz Göçe Bağlı Göçmen Kaçakçılığı", (Ed.) Gökhan Telatar; Umut Kedikli, İçinde: *Uluslararası Göç ve Güvenlik*, Nobel, Ankara, 2019, (ss.85-111) s.103.

şekilde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu kısa bağımsızlık döneminin ardından 1921 yılında savaşı Bolşevikler kazanmış ve kızıl ordunun Kafkas topraklarına girmesi ile 1922 yılında Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Böylelikle Güney Osetya, “özerk bölge” statüsü altında Gürcistan’a bağlı konumda iken Kuzey Osetya ise Rusya’ya bağlı “özerk cumhuriyet” konumunda yer almıştır.¹⁷⁸ SSCB’nin dağılmasına kadar bu durum böyle devam etmiştir.

1989 yılında Sovyetler Birliği’nin çöküşüne doğru yumuşama döneminde Oset ve Gürcü tarafları arasında gerginlikler tekrardan alevlenmiştir. 1989 yılında Gürcistan, SSCB’den ayrılmaya hazırlanırken bu arada Güney Osetya’da Gürcistan’dan ayrılma hazırlıkları yapmaktadır. Güney Osetya’da 1988 senesinde Halk Cephesi kurulmuştur. Bundan bir sene sonra iktidarı eline alan Halk Cephesinin ayrılıkçı yönetimi mevcut olan otonom bölge statüsü yerine otonom cumhuriyet statüsünün olmasını istiyorlardı.¹⁷⁹ Bu talepleri yerine getirmeyen Gürcistan ile Güney Osetya arasında gerilimler başlamıştır.

Gürcistan’da 1991 yılında yapılan seçimler neticesinde devlet başkanı olarak Zviad Gamshakurdia seçilmiştir. “Gürcistan Gürcülerindir.” sloganı büyük bir ideal haline dönüşmesi ile Gürcistan, Güney Osetya’nın “otonom cumhuriyet” isteğini kabul etmek bir yana mevcut özerk statüsünü tamamen kaldırma kararı almıştır.¹⁸⁰ Bu kararı yok sayan Güney Osetya’ya Gürcistan tarafından askeri birlikler gönderilmiş ve çatışmalar meydana gelmiştir.

Daha sonra Güney Osetya’da bağımsızlık referandumu yapılmıştır ancak Gürcistan yapılan bu referandumun geçersiz olduğunu açıklamıştır. Bunun üzerine Gürcistan ve Güney Osetya arasında düşük ölçekli bir çatışma başlamıştır. Bu düşük ölçekli olarak gerçekleştirilen müdahale, Güney Osetya’nın referandum sonucunu bir deklarasyon ile açıklamasının ardından yoğun bir çatışmaya evrilmesine yol açmıştır.¹⁸¹ Gürcistan Ordusu, Güney Osetya’nın başkenti Şinvali’ye girmiş ve birçok yerleşim yeri harap olmuştur. Oluşan bu savaş ortamına Rusya’nın araya girmesi ile birlikte bir

¹⁷⁸ Ahmet Alemdar, “Güney Osetya Savaşı”, *DefenceTurk*, Yayın Tarihi: 25.05.2019, <https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi>, (Erişim Tarihi: 02.04.2022).

¹⁷⁹ Ahmet Alemdar, “Güney Osetya Savaşı”, *DefenceTurk*, Yayın Tarihi: 25.05.2019, <https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi>, (Erişim Tarihi 19.04.2022)

¹⁸⁰ Ahmet Alemdar, “Güney Osetya Savaşı”, *DefenceTurk*, Yayın Tarihi: 25.05.2019, <https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi>, (Erişim Tarihi 19.04.2022)

¹⁸¹ Süleyman Erkan, “Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, cilt 10/13, 2015, (ss.71-92), s.78.

ateşkes sağlanmıştır. Rusya'nın arabuluculuğu ile çatışmaları sonlandıracak olan ateşkes anlaşması 22 Haziran 1992 yılında Rusya'nın Soçi şehrinde, Gürcistan devlet başkanı olan Eduard Şevardnadze ve Rusya Federasyonu devlet başkanı olan Boris Yeltsin arasında imzalanmıştır.¹⁸² Anlaşma sonunda Güney Osetya Gürcistan'a bağlı olduğu kabul görmüştür ancak Güney Osetya kendine has parlamentosu, bayrağı ve hükümeti olan bir yönetime sahip olmuştur.¹⁸³

2008 savaşına giden süreç içerisinde karşımıza 2003 yılında yaşanan Gül Devrimi çıkmaktadır. Gül Devrimi (kadife devrim olarak da adlandırılmaktadır) Gürcistan'da 2003 yılının Kasım ayında yapılan parlamento seçimlerine hile karıştırıldığı sebebiyle muhalefetin seçim sonuçlarını reddetmesinin sonra gerçekleşen halk protestolarıdır. İstifa etmesi istenilen cumhurbaşkanı Şevardnadze tüm baskılara karşın sonuçların geçerli sayılacağını söylemesi üzerine parlamentoyu göstericiler basmıştır. Bunun ardından sıkı yönetim ilan edilmiş ancak başarılı olunamamıştır. En sonunda Kasım 23'de Eduard Şevardnadze, cumhurbaşkanlığından istifa etmiştir.¹⁸⁴

2004 yılında yapılan seçim ile ülkedeki oyların büyük bir çoğunluğunu alarak ülkenin yeni başkanı Miheil Saakaşvili olmuştur. İktidar olan Saakaşvili'nin ana öncelikleri arasında 1993 yılının sonlarında Güney Osetya ve Abhazya'daki yenilgi sonucu geri çekilmek ve savaş sonucu imzalanmış olan ateşkes anlaşması Gürcistan tarafına döndürmek ve Gürcistan toprak bütünlüğünü yeniden tesis etmek olmuştur.¹⁸⁵ Saakaşvili'nin Gürcü halkına seçim vaadi olan iki şey vardı; bunlardan ilk Gürcistan'ı bir NATO ülkesi yapmak ve ikincisi Gürcistan toprak bütünlüğünü tehdit eden Güney Osetya ve Abhazya bölgelerindeki sorunları çözmektir.¹⁸⁶

2006 yılının Kasım ayında Gürcistan'dan ayrılıp bağımsız olmak için Güney Osetya'da bir referandum daha yapılmıştır. Gürcülerin dahil olmadığı bu referandumda sonuç olarak yüzde 99 oranında bağımsızlık isteği çıkmıştır. Gürcistan bu referandumu

¹⁸² Murat Jane, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu'nun Trans-Kafkasya Diplomasininin Analizi (1991-2018)", *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, sayı:1, 2020, (ss.16-38), s.27.

¹⁸³ Tarih Budur, "Rusya Gürcistan Savaşı 2008", <https://tarihbudur.com/2022/01/rusya-gurcistan-savasi-2008/>, (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

¹⁸⁴ BBC Turkish, "Gürcistan'ın 'Gül Devrimi'", Yayın Tarihi: 27.01.2004, https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040127_gurcistan_surec.shtml, (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

¹⁸⁵ Selim Kurt, "Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 7, sayı 1, 2021, (ss.138-161), s.152.

¹⁸⁶ Bilal Karabulut, "Rusya Gürcistan Savaşı", (Der.) Mehmet Seyfettin Erol, İçinde: *Yeni Büyük Oyun Küresel Güç Mücadelesinde Asya'nın Değişen Jeopolitiği*, Barış Kitapevi, Ankara, 2011, (ss.187-206), s.191.

kınamıştır ayrıca AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilâtı), Avrupa Birliği ve ABD tarafından tanınmakla merkezi iktidara desteklerini belirtmişlerdir.¹⁸⁷

3.4.2. 2014 Kırım İşgali ve Yasa Dışı İlhakı

2010 yılında seçim ile başa gelen Viktor Yanukoviç, Ukrayna'nın 4. Cumhurbaşkanı olmuştur. Genel olarak başkanlığı döneminde Rus yanlısı bir tavır sergileyen Yanukoviç batıya karşı daha mesafeli bir tutum sergilemiştir. Bu dönem içerisinde Rusya ve Ukrayna'nın ikili ilişkileri gayet iyi ilerlemektedir.

Kırımın yasa dışı ilhakinin hemen öncesinde, dönemin Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç, indirimli Rus gazı almak için Rusya'nın Karadeniz'de yer alan filosunun 2017'den 2042 yılına kadar Kırım'da Sivastopol deniz üssünün kiralama sürecinin uzatılmasını sağlayacak olan "Harkiv Anlaşması"nı imzalamıştır. Fakat asıl ipleri kopartma noktasına getiren olay, Kasım 2013 yılında AB ile imzalanacak olan Ortaklık Anlaşmasının askıya alınması oldu. Ukrayna yüzünü batıdan doğuya doğru çevirdi ama batı yanlısı olan halk tarafından bu iyi karşılanmadı. Askıya alınan bu anlaşma ile birlikte duruma öfkelenen topluluk bu durumu protesto edilmiş. Bu durum Kyiv'de kolluk güçleri ile halk arasında kanlı bir çatışma ortamı yaratmıştır. Bu durum "Onur Devrimi" veya "Avromeydan" olayı diye anılmaktadır. 2014 yılında yaşanan bu olaylar sonrası Yanukoviç ülkeyi terk etti ve Rusya Federasyonu'na kaçmıştır.¹⁸⁸

26 Şubat 2014 günü Rus birliği partisi ve Kırım Tatar Milli Meclisinin, Kırım Parlamentosu önünde karşı karşıya geldiği büyük mitingler düzenlenmiştir.¹⁸⁹ Bu mitinglerde Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunmasını destekleyen ve Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını istemeyen Kırım Tatarları ile Kırım'ın Rusya'ya bağlanması ve onun bir parçası olmasını isteyen Rus yanlısı grup karşı karşıya gelmiştir. Mitingler sırasında çıkan arbede sebebiyle olay yerinde iki kişi hayatını kaybetmiştir. Bu karışıklık sebebiyle Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp ayrılmayacağına dair alınacak referandum

¹⁸⁷ Ahmet Alemdar, "Güney Osetya Savaşı", *DefenceTurk*, Yayın Tarihi: 25.05.2019, <https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi>, (Erişim Tarihi 20.04.2022).

¹⁸⁸ Yuliya Biletska, "Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet ve Siyaset", (Ed.) Ayşegül Aydıngün; İsmail Aydıngün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişin Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss.49-92), s.67.

¹⁸⁹ Kırımın Sesi Gazetesi, "Kırım'ın Yasadışı İlhakinin Dokuzuncu Yıldönümü", Yayın Tarihi: 26.02.2023, <https://kiriminsesigazetesi.com/kirim-in-yasadisi-ilhakinin-dokuzuncu-yildonumu/>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

kararı da parlamentoda görüşülememiştir. O gece üstlerinde askeri üniforma olan fakat hiçbir askeri işaretin ve rütbenin bulunmadığı “küçük yeşil adamlar” tarafından Kırım parlamentosu ele geçirilmiştir.¹⁹⁰ Böylelikle Kırım’ın işgal süreci de başlamıştır.

6 Mart 2014 tarihinde toplanan Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, silahlı bir grup olan “yeşil adamlar” eşliğinde Kırım’ın Ukrayna’dan ayrılıp Rusya’ya bağlanması konusunda referanduma gidilmesi kararını almıştır. Her ne kadar Kırım tatarları bu referandumu boykot edip parlamentonun kararına karşı çıksalar da Kırım yarımadası 16 Mart tarihinde sözde bir referanduma gitti ve sandıktan Kırım’ın Rusya Federasyonu’na bağlanması yönünde kararın çıktığı açıklandı.¹⁹¹ 27 Mart 2014 tarihinde BM Meclisi’nde Kırım’ın Rusya tarafından uluslararası hukuka aykırı bir şekilde ilhak ettiği, bu sorunun barışçıl yöntemler ile çözülmesi gerektiği ve yapılan bu referandumun geçersiz olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda genel kurulda yapılan oylama sonucunda (100 lehte, 11 aleyhte ve 58 çekimser oy) referandumun geçersiz olduğu kabul edilmiştir.¹⁹²

19 Mart 2014 tarihinde Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Kırım’ın ilhakını ve yeni özerk bölge oluşturulmasını sağlayacak olan yasa tasarısını Rus parlamentosuna takdim etmiştir.¹⁹³ Rusya anayasa mahkemesinin bu yasanın anayasa ile uyumlu olduğunu belirtmesinin ardından yasa mecliste oylandı ve onaylandı.

21 Mart 2014 tarihinde Kremlin sarayında yapılan bir tören ile Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Kırım’ın Rusya’ya bağlanmasını sağlayacak olan kararı imzalamıştır.¹⁹⁴ Böylelikle Rusya, Kırım’ın yasa dışı ilhakını resmileştirmiş oldu.

¹⁹⁰ İsmail Aydınğün; Ceyda Acicbe, “Kırımın İşgali, Yasa Dışı İlhakı ve Değişen Bölgesel Dinamikler”, (Ed.) Ayşegül Aydınğün; İsmail Aydınğün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişin Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 253-293), s. 261.

¹⁹¹ TRT Avaz, “Rusya’nın Kırım’ı yasa dışı ilhakının üzerinden 8 yıl geçti”, Yayın Tarihi: 21.03.2022, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinden-8-yil-gecti/623826e401a30a21e8cefb5a>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

¹⁹² United Nations News, “Backing Ukraine’s territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid”, Yayın Tarihi: 27.03.2014, <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812>, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).

¹⁹³ Anadolu Ajansı, “Rusya’nın Kırım’ı yasa dışı ilhakının üzerinden 8 yıl geçti”, Yayın Tarihi: 21.03.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinden-8-yil-gecti/2541117>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

¹⁹⁴ Kırım Haber Ajansı, “21 Mart 2014: Kremlin’de Kırım’ın işgalini meşru gösterme girişimini içeren karar imzalandı”, Yayın Tarihi: 21.03.2023, <https://www.qha.com.tr/kirim/21-mart-2014-kremlin-de-kirim-in-iskalini-mesru-gosterme-girisimini-iceren-karar-imzalandi-469617>, (Erişim Tarihi 07.06.2023).

Dünyada birçok ülke ve Türkiye Kırım'ın yasa dışı ilhakını tanımadıklarını ve Ukrayna'nın toprak bütünlüklerini desteklediklerini dile getirdiler. 16 Mart 2023 tarihinde Kırım'ın yasa dışı ilhakının dokuzuncu yılında T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde (KÖC) yapılan gayrimeşru bir referandum ile uluslararası hukuka aykırı bir şekilde gerçekleşen bu olayın tanımadığı dile getirilmiştir ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ile egemenliğine verdiğimiz destek teyit edilmiştir. Kırım'ın yerlileri olan Kırım Tatar Türkleri ise Türkiye için öncelikli olduğu da vurgulanmıştır.¹⁹⁵

Tuncel'in 2020 senesinde yazdığı ve Ukraynalı akademisyenler, uzmanlar ve diplomatlarla yaptığı mülakatlarda; 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı yasadışı ilhakı sonrasında Ukrayna, Türkiye'nin Karadeniz'deki konumunu değerlendirmeye başlamış. Rus saldırısı sonrasında Ukrayna, Karadeniz'de güvenliğinin ve savunmasının olmadığına farkına varmış. Bunlar sonucunda Türkiye'nin önemi artmış ve hem ekonomik hem de askeri/savunma sanayii alanındaki ilişkilerin değeri anlaşılmıştır şeklinde açıklamalara yer verilmiştir.¹⁹⁶

2014 yılında Kırım'ın yasadışı ilhakı sonrasında Karadeniz'de bölgesel bir güç olan Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü için yanında olmuştur. Türkiye ve Ukrayna'nın bölge içerisinde güvenlik ve savunma perspektifindeki bu yakınlaşma bölgedeki iki ülkenin ilişkilerinin daha da gelişmesine yol açmıştır. Özellikle askeri ve savunma alanında derinleşen ikili ilişkiler ile Karadeniz'de güvenliklerini sağlama ve bölgede bir güç dengesi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

3.4.3. 2020 Karabağ Savaşı

Karabağ bölgesi 90'li yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması üzerine Azerbaycan ve Ermenistan arasında bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Azerbaycan toprağı olan Karabağ için Ermenistan bu bölge topraklarında hak iddia

¹⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "No: 75, 16 Mart 2023, Kırım'ın Yasadışı İlhakının Dokuzuncu Yıldönümü Hk.", <https://www.mfa.gov.tr/no-75-kirim-in-yasadisi-ilhakinin-dokuzuncu-yildonumu-hk.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

¹⁹⁶ Turgut Kerem Tuncel, "1991'den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna'da Türkiye Algısı" (Ed.) Ayşegül Aydingün; İsmail Aydingün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409), s.384-385.

etmesi ile 1980’li yılların sonlarına doğru alevlenen bu toprak meselesi iki ülke arasında gerilim ve sıcak çatışmalar yaşanmıştır.

Karabağ olayı Azerbaycan’ın kuzeybatısında yer alan Çardaklı’da yaşayan Ermenilerin, Bakü yönetimi altında olmayı reddetmeleri ile başlamıştır.¹⁹⁷ 10 Aralık 1991 tarihinde Dağlık Karabağ meclisi referanduma giderek Azerbaycan’dan ayrılmak istediklerini bildirmişlerdir. Bölge nüfusunun yüzde 20’lik kesimini oluşturan Azerbaycan Türkleri bu kararı boykot etmiştir. 1992 yılının başında Dağlık Karabağ Meclisi bu bağımsızlık kararını ilan etmiştir ancak Ermenistan Cumhuriyetinden başka bu kararı tanıyan ülke olmamıştır.¹⁹⁸

1991 yılında Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan etmesinden kısa bir süre sonra, Ermeniler, “Sözde Karabağ Cumhuriyetini” ilan etmişlerdir ve bölgede çatışmalar güçlenirken Karabağ’ın merkezi olan Hankendi 28 Aralık 1991 tarihinde Ermeniler tarafından işgal edilmiştir.¹⁹⁹ Bu gerilim ortamında 1992 senesinin şubat ayında bölgedeki Ermeniler, burada yaşayan Azerbaycan Türklerine karşı “etnik temizlik” sayılabilecek bir saldırganlıkla saldırıya geçmiştir, bu saldırının ilk durağı Hocalı kasabası olmuştur ve “*New York merkezli, insan hakları izleme örgütü’nün 'en kapsamlı sivil katliam' olarak nitelediği olayda yüzlerce kişi öldürüldü, 7 binlik bölge nüfusunun diğer bölümü ise dağlara kaçıp Azerbaycan’a sığınmak zorunda kaldı.*”²⁰⁰

Bu katliam ardından, 8 Mayıs 1992 tarihinde stratejik bir şehir olan Şuşa, 18 Mayıs 1992 tarihinde Laçın, 2 Ekim 1992 tarihinde Hocavend, 2 Nisan 1993 tarihinde Kelbecer, 7 Temmuz 1993 tarihinde Ağdere, 23 Ağustos 1993 tarihinde Cebrayıl ve Fuzuli’nin bir kısmı, 31 Ağustos 1993 tarihinde Gubadlı ve son olarak 29 Ekim 1993 tarihinde Zengilan Ermeniler tarafından işgale uğramıştır.²⁰¹

¹⁹⁷ Aljazeera Türk, “Öncesi ve sonrasıyla Karabağ Savaşı”, <https://www.aljazeera.com.tr/dosya/oncesi-ve-sonrasiyla-karabag-savasi>, (Erişim Tarihi: 06.07.2023).

¹⁹⁸ BBC News Türkçe, “Dağlık Karabağ neden önemli, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorun ne zaman ve nasıl başladı?”, Yayın Tarihi: 28.09.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, (Erişim Tarihi 06.07.2023).

¹⁹⁹ Ali Cura; Emre Gürkan Abay, “Azerbaycan’ın işgal altındaki toprakları Karabağ”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 29 Eylül 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycanin-iskal-altindaki-topraklari-karabag/1989594>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).

²⁰⁰ Aljazeera Türk, “Öncesi ve sonrasıyla Karabağ Savaşı”, <https://www.aljazeera.com.tr/dosya/oncesi-ve-sonrasiyla-karabag-savasi>, (Erişim Tarihi: 06.07.2023).

²⁰¹ Ali Cura; Emre Gürkan Abay, “Azerbaycan’ın işgal altındaki toprakları Karabağ”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 29 Eylül 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycanin-iskal-altindaki-topraklari-karabag/1989594>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).

1993-1994 yıllarında yaşanan çatışmalar sonucunda AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı) yapısında Minsk grubu kurulmuştur ve sürece dahil olmuştur. “*Minsk Grubu, Ermenistan-Azerbaycan anlaşmazlığı ve Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözülmesini teşvik ve taraflar arasında aracılık etmek amacıyla 24 Mart 1992’de kuruldu.*”²⁰² Grup içerisinde başta ABD ve Rusya olmak üzere Türkiye, Fransa, Almanya, İtalya, İsveç, Belarus ve Çek Cumhuriyetinden oluşmaktadır. Fakat bu Grup burada sorun tam olarak bir çözüme kavuşturulamamıştır. Bu sorun dondurulmuş fakat herhangi bir ilerleme kat edilmemiştir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmaları sona erdirmek amacıyla “Bişkek Protokolü” 81 Mayıs 1994 tarihinde imzalanmıştır.²⁰³ Ne yazık ki 1991-1993 tarihlerin arasında yaşanan çatışma neticesinde imzalanan bu protokol anlaşmazlık yaşanan bölge üzerinde bir anlaşma sağlanması konusunda etkili olamamıştır.

Birinci Karabağ savaşından sonra Ermenistan’ın saldırıları devam etmiştir. Diplomatik ilişkilerin bir çözüm getiremediği bu sorun karşısında zaman zaman askeri güce başvurulmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan arasında sık sık küçük çaplı çatışmalar kendisini göstermiştir. Fakat İkinci Karabağ savaşının fitilini ateşleyen asıl olay, Karabağ’da konuşlanmış olan Ermeni kuvvetlerinin Karabağ ile ilgisi olmayan Azerbaycan topraklarını bombalamaları ve bu saldırı sonrasında birçok sivil vatandaşın hayatını kaybetmesi olmuştur.²⁰⁴ 2.Karabağ savaşı 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan’ın saldırısı ile başlamıştır. Azerbaycan ise Ermenistan’ın işgal ettiği toprakları geri almak içinse bir askeri operasyon başlatmıştır. 10 Kasım 2020 tarihinde 44 gün süren çatışmaların ardından Rusya Federasyonu’nun arabuluculuk faaliyeti doğrultusunda imzalanan ateşkes anlaşması ile son bulmuştur. Bu ateşkes anlaşması sonucu Azerbaycan ve Ermenistan kontrol ettikleri bölgeler aynı pozisyonlarında kalacak, Ağdam ve Kazah bölgesindeki topraklar 20 Kasım tarihine kadar verilecek, Dağlık Karabağ’daki temas hattında ve Laçın koridorunda Rus barış gücü yerleştirilecek

²⁰² Selami Kökçam, “Bir uluslararası kuruluşun başarısızlık hikayesi: AGİT Minsk Grubu”, *TRT Haber*, Yayın Tarihi: 21 Ekim 2022 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bir-uluslararası-kurulusun-basarısizlik-hikayesi-agit-minsk-grubu-717141.html>, (Erişim Tarihi: 06.07.2023).

²⁰³ Ruslan Rehimov, “26 yıldır kağıt üzerinde kalan mutabakat: Bişkek Protokolü”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 12.05.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/26-yildir-kagit-uzerinde-kalan-mutabakat-biskek-protokolu/1837950>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).

²⁰⁴ Nazrin Alizada, “Azerbaycan’ın Karabağ Zaferi ve Türkiye’nin Güney Kafkasya’da Artan Etkisi”, *ANKASAM*, Yayın Tarihi: 30.12.2020, <https://www.ankasam.org/azerbaycanin-karabag-zaferi-ve-turkiyenin-guney-kafkasyada-artan-etkisi/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

ve 5 yıl boyunca bölgede kalacak, yerinden edilmişler ve mülteciler Dağlık Karabağ ve çevresindeki bölgelere yerleşimi sağlanacaktır.²⁰⁵

Savaşın başlamasının ardından Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası hukuku açıkça ihlal eden ve bölgedeki barış ve istikrarın sağlanması önündeki en büyük engel olan Ermenistan'ı şiddetle kınamıştır. Bunun yanı sıra “*Bu süreçte, tek yürek olarak Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği tamdır. Azerbaycan nasıl isterse, o şekilde yanında olacağız.*”²⁰⁶ Şeklinde açıklamada bulunmuştur. Türkiye Azerbaycan'ın yanında olduğunu ve elinden gelen her türlü desteği vereceğini, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bölgedeki istikrar ve düzenin sağlanması için gerekenin yapılması için destek vereceğini böylelikle belirtmiştir.

Ukraynalı siyasetçiler ise Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmekte ve Ermenistan'ın Karabağ bölgesinde mevcut varlığını işgal olarak nitelendirmekle birlikte Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklediklerini de belirtmektedirler. Ayrıca Azerbaycan'ı Karadeniz, Hazar ve Azak denizlerinin güvenliği için Ukrayna'nın önemli bir ortağı olarak nitelendirmektedirler.²⁰⁷

3.4.4. 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya özel askeri bir operasyon başlattıklarını duyurması ile savaş resmen başlamış oldu. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden beri yaklaşık olarak iki yıl gibi bir süre geçmiş bulunuyor. Bu süreçte gerek ekonomik açıdan gerekse dünya düzeni açısından sadece buldukları bölgeyi değil tüm dünyayı etkilemişlerdir.

Bu saldırı sonrasında birçok ülke Rusya'ya yatırım uygulamıştır. Birçok ülkede Rus uçaklarına hava sahaları kapatıldı. Birçok Rus zenginlerinin yurtdışındaki mal varlıkları donduruldu ve kullarımlarına kısıtlamalar getirildi. Bazı Rus bankalarının

²⁰⁵ “Azerbaycan'ın Karabağ zaferi: İşte anlaşmanın maddeleri”, *TRT Haber*, Yayın Tarihi: 10.11.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycanin-karabag-zaferi-iste-anlasmanin-maddeleri-529782.html>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).

²⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “SC-94, 27 Eylül 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Ermenistan'ın Bu Sabah Azerbaycan'a Karşı Başlattığı Saldırı Hakkındaki Soruya Cevabı”, <https://www.mfa.gov.tr/sc-94-ermenistan-in-azerbaycan-a-karsi-baslattigi-saldiri-hk-sc.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).

²⁰⁷ Talha Yavuz, “Ukraynalı siyasetçilerden Azerbaycan'a destek”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 28.10.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/ukraynali-siyasetcilerden-azerbaycana-destek/2021754>, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).

uluslararası finans sisteminden (SWIFT) çıkartıldı²⁰⁸ ve euro, dolar, sterlin gibi para birimleri ile işlem yapması engellendi. Rusya'ya yapılan ihracatlar durma noktasına geldi. Birçok uluslararası firma Rusya'daki faaliyetlerini sonlandırdı, şubelerini kapattı. Uluslararası yapılan aktivitelerden men edildi ve birçok çevrimiçi platform Rusya'dan yapılacak olan girişleri yasakladı veya kendini o bölgeden çekti.²⁰⁹

Şubat 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna topraklarına başlatmış olduğu saldırı sonucunda uluslararası çapta yoğun tepkiler almıştır. Buna karşın Rusya'nın da Karadeniz'de Ukrayna'nın limanlarına uyguladığı abluka bulunmaktadır. “Ukrayna küresel buğday ihracatı sıralamasında dünyada onuncu sırada yer almakta ve tahıl ihracatının yaklaşık yüzde 95'ini Karadeniz limanları üzerinden gerçekleştirmektedir.”²¹⁰ Bu abluka ile başta Akdeniz'e kıyısı bulunan Afrika ülkelerinin yanı sıra birçok üçüncü dünya ülkesi tahıl ithalatında sorun yaşamıştır. Bu durumun sorucunda arz-talep dengesi gereğince küresel çapta buğday fiyatında artışa sebep olmakla birlikte açlığın artmasına sebebiyet vermiştir. Buda gıda güvenliği açısından bir tehdit oluşturmaktadır.

Bu konudaki sıkıntıları gidermek üzere Türkiye'nin yoğun çabaları üzerine, Rusya, Ukrayna, Türkiye ve Birleşmiş Milletler arasında kısaca tahıl koridoru anlaşması olarak da bilinen “Tahıl ve Yiyecek Maddelerinin Ukrayna Limanlarından Emniyetli Sevki Girişimi Belgesi” 22 Temmuz'da imzalanmıştır.²¹¹ İki yıla yakın bir süredir devam eden Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşta Türkiye, hem savaşın tarafları ile var olan iyi ikili ilişkileri hem de bölgesel ve uluslararası alan içerisinde savaşın etkilerinin azaltılması konusunda ve savaşın müzakereler ile bitirilmesi hususunda çalışmalarına devam etmektedir. Rusya ve Ukrayna ile liderler düzeyinde görüşme yapabilen az sayıda ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Hatta taraflar arasında doğrudan müzakerelere de ev sahipliği yapan Türkiye, Karadeniz Girişimi'nin uzatılması konusunda 2023 senesinin

²⁰⁸ Bloomberg HT, “AB, 7 Rus bankasını SWIFT'ten çıkarma kararı aldı”, Yayın Tarihi: 01.03.2022, <https://www.bloomberght.com/ab-7-rus-bankasini-swift-ten-cikarma-karari-aldi-2300256>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²⁰⁹ Alp Selim, “Rusya'ya hangi yaptırımlar uygulanıyor?”, *Medyascope*, Yayın Tarihi: 07.03.2022, <https://medyascope.tv/2022/03/07/rusyaya-hangi-yaptirimlar-uygulaniyor/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²¹⁰ Yücel Acer, “Tahıl Koridoru Anlaşmasının Uzatılması ve Türkiye'nin Rolü”, SETA Perspektif, 2023, Sayı 361, s. 1., <https://setav.org/assets/uploads/2023/03/P361.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

²¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı, “17 Günde Ukrayna Limanlarından 622 Bin Tondan Fazla Tahıl Sevkiyatı Yapıldı”, Yayın Tarihi: 18.08.2022, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1882022-84308>, (Erişim Tarihi 09.06.2023).

ilk yarısında yoğun çaba sarf etmiştir ve Türkiye'nin çabaları sonucunda 33 milyon ton tahıl Karadeniz üzerinden Türk boğazları vasıtasıyla dünya pazarına ulaşmıştır.²¹²

Savaşın ülkede yaşayan halk üzerindeki etkisi oldukça fazla olmuştur. Can güvenliklerini sağlamak için milyonlarca Ukraynalı çevre ülkelere göç etmişlerdir. Bu göç dalgaları hem ev sahibi ülke için hem de göç eden halk için zorlu bir süreç olmaktadır. Euronews'in haberine göre "*Ukrayna'dan Polonya'ya giren mülteci sayısı 16 Mayıs itibarıyla yaklaşık 12 milyon olurken ülkeden ayrılanların sayısı da 10 milyonu geçti.*"²¹³ Son verilere dayanarak Ukrayna nüfusunun yaklaşık 42 milyon²¹⁴ olduğunu varsayarsak ülkenin yaklaşık yüzde 28'i vatanını terk etmek zorunda kalmıştır. UNHRC resmi web sitesinde yer alan verilere göre ise, savaş başlangıcından bu yana 5.1 milyon insan ülke içerisinde evinden sürüldü ve yer değiştirdi ve 6.2 milyon insan ise başta Polonya, Moldova ve Macaristan olmak üzere dünyanın birçok ülkesine göç etmek zorunda kaldı.²¹⁵ Bu veriler ışığında savaşın ülkenin her bir bölgesine yayıldığını görmek mümkündür.

Savaşın bölgede ki enerji tedariki üzerindeki etkisi ise, AB'den Rusya'ya yönelik yaptırımlara karşılık "*Rusya, doğal gazı savaş öncesine oranla yüzde 80 düşürdü*".²¹⁶ Bunun sonucunda Avrupa'da Enerji maliyetleri arttı ve dolaylı yoldan üretim maliyetlerinin artmasına yol açtı. Artık ucuz Rus gazına erişemeyen Avrupa karşılaştığı maliyetler karşısında ürettiği ürünlerine bu pahalılığı yansıttı. AB içi veya İhraç ürünler fark etmeksizin bu da nihai tüketicinin alım gücünde bir gerilemeye, bölgede bir pahalılık ortamının oluşumuna sebebiyet verdi. Aslında aynı bölge içerisinde yaşanan olaylar bir zincir gibi birbirlerine bağlıdır. Bir olayın başlaması domino etkisi ile diğer olayı tetiklemektedir.

²¹² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye Yüzyılında Türk Dış Politikası, Dışişleri Bakanlığının 2024 Mali Bütçe Teklifi'nin Plan ve Bütçe Komisyonu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık", s.13.

²¹³ Euronews, "Polonya'ya geçen Ukraynalı mülteci sayısı 12 milyona yaklaştı", Yayın Tarihi: 17.05.2023, <https://tr.euronews.com/2023/05/17/polonyaya-gecen-ukraynali-multeci-sayisi-12-milyona-yaklasti>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²¹⁴ Sözcü, "Ukrayna nerede, nüfusu kaç? Ukrayna haritası, komşuları, sınırı...", Yayın Tarihi: 24.02.2022, <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/ukrayna-nerede-nufusu-kac-ukrayna-haritasi-komsulari-siniri-6972100/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²¹⁵ UNHRC, "Ukraine Emergency", <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>, (Erişim Tarihi: 12.01.2024).

²¹⁶ Tuğba Altun; Muhammet Tarhan, "2023'te dünyayı Rusya-Ukrayna krizinin etkileri ve enerji krizi riski bekliyor", *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 01.01.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/2023te-dunyayi-rusya-ukrayna-krizinin-etkileri-ve-enerji-krizi-riski-bekliyor/2776757>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

Savaşın başlamasından yaklaşık olarak bir ay kadar sonra Karadeniz’e kıyısı olan özellikle Tuna nehrinin akıntısı sebebiyle başı boş denizde sürüklenen mayınlar Türkiye, Bulgaristan ve Romanya’da görülmüştür. “*Ukrayna'nın Odessa'dan Rus savaş gemilerini durdurmak için Karadeniz'e bıraktığı ve fırtına sonucu çipalarından kurtulup sürüklediği öne sürülen mayınların İstanbul'a kadar ulaşabileceği belirtilmişti.*”²¹⁷ Bazı mayınlar bazı ülkelerin karasularına sürüklenmiş ve tehlikeli bir ortam arz etmiştir. İstanbul boğazına kadar sürüklenen başı boş mayınlar tespit edilmiştir. Hatta Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından “*Bulgaristan-Kefken arasındaki Karadeniz sularında her türlü balık avcılığı durduruldu.*”²¹⁸ Başı boş denizde sürüklenen serseri mayınlar hem deniz trafiğini aksatmakta hem de balıkçılık faaliyetlerini sekteye uğratmakla birlikte bölge için birer tehdit oluşturmaktadır. “*Rusya-Ukrayna Savaşı'nın başlamasından bu yana Türkiye, Romanya, Bulgaristan ve Ukrayna Karadeniz'de yaklaşık 40 adet başıboş mayını imha etti.*”²¹⁹

2014 yılında Rus işgaline uğrayan Kırım yarımadasına yaklaşık 200 km uzaklıkta olan Zaporijya nükleer enerji santrali, Ukrayna’da bulunan dört nükleer enerji santralinden bir tanesidir.²²⁰ Avrupa’nın en büyüğü olan bu santral çevresinde yaşanan çatışma ve patlamalar santralin sağlıklı ve stabil çalışması açısından sorun teşkil etmektedir. “*Zaporijya Nükleer Santrali, 4 Mart'ta Ruslar tarafından ele geçirilmişti. Halihazırda Rus ordusu kontrolünde olan santralin çevresinde topçu saldırıları yaşanıyor.*”²²¹ Şu ana kadar santralde herhangi bir sızıntı veya bölgeye bir tehlikesi bulunmamaktadır. Fakat bu ileride olmayacağı anlamına da gelmemektedir. Bu konuda oluşacak bir felaket tüm bölgeyi etkisi altına alacağına hiç kuşku yoktur.

²¹⁷ A Haber, “İstanbul Boğazı'nda serseri mayın paniği! Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'dan flaş açıklama: Etkisiz hale getirildi”, Yayın Tarihi: 26.03.2022, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2022/03/26/karadenizde-serseri-mayin-panigi-balikcilar-tedirgin-ismini-anmak-bile-tehlikeli>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²¹⁸ A Haber, “İstanbul Boğazı'nda serseri mayın paniği! Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'dan flaş açıklama: Etkisiz hale getirildi”, Yayın Tarihi: 26.03.2022, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2022/03/26/karadenizde-serseri-mayin-panigi-balikcilar-tedirgin-ismini-anmak-bile-tehlikeli>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²¹⁹ Cumhuriyet, “Bulgaristan açıklarında mayın paniği”, Yayın Tarihi: 24.01.2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/bulgaristan-aciklarinda-mayin-panigi-2024515>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²²⁰ Euronews, “5 maddede Ukrayna'daki Zaporijya nükleer enerji santrali hakkında bilinenler”, Yayın Tarihi: 08.08.2020, <https://tr.euronews.com/2022/08/08/5-maddede-ukraynadaki-zaporijya-nukleer-enerji-santrali-hakkinda-bilinenler>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

²²¹ Meiramgul Kussainova, “Ukrayna ve Rusya, Zaporijya Nükleer Santrali'ne yapılan saldırılar nedeniyle birbirini suçluyor”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 16.08.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-ve-rusya-zaporijya-nukleer-santraline-yapilan-saldirilar-nedeniyle-birbirini-sucluyor/2661804>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

Rusya-Ukrayna savaşı halen devam etmekte olup bölge üzerinde daha yeni farklı tehditler doğuracak mı bilinmemekle birlikte bu işgalin masada mı yoksa cephede mi sonlanacağı ise şimdilik bir muammadır.

SONUÇ

Soğuk savaş döneminde Sovyet bloğu ile Batı bloğu arasında bir tampon bölge konumunda yer alan Karadeniz, soğuk savaşın bitişi ile doğu bloğu içerisinde yer alan ülkelerin (Romanya ve Bulgaristan) batının birer üyesi haline gelmesiyle birlikte Karadeniz, dağılmış bu iki kutup için birer köprü konumuna gelmiştir.

Soğuk savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uluslararası sistem değişikliğe uğramıştır. Karadeniz bölgesinde değişen aktörler ve dinamikler ile birlikte Türkiye bu bölgede dengelerin sağlanması ve istikrarın korunması amacıyla birçok bölgesel örgüt kurulmasında öncü konumda yer almıştır. Türkiye Karadeniz bölgesinde bölgesel bir güç olarak yer almaktadır ve kurulan bu çok uluslu örgütler ile Karadeniz bölgesinde istikrar, ekonomik kalkınma ve güvenlik temel paradigmaları sağlama konusunda etkin bir rol oynadığı gözlemlenmektedir.

Bölgesel güvenlik konusunda tezin giriş kısmında değindiğimiz üzere, tarih boyunca her dönem ilk uygarlıklardan günümüz modern devletlerine kadar olan süreç içerisinde güvenlik sorunları, tehditler ve riskler kendi dönemine münhasır olarak dünyanın her yerinde büyük veya küçük olarak kendisini göstermiştir.

Birinci bölümde de anlatıldığı üzere güvenlik kavramı seneler içerisinde farklı açılardan ele alınmıştır. Fakat burada asıl önemli olan kimin veya neyin güvenliği sorusu olmuştur. Bu soru uluslararası ilişkiler literatüründe genel olarak, uluslararası sistemin temel aktörü olan devleti kapsamaktadır. Devletin güvenliğinin sağlanması için ise varoluşuna veya değerlerine yönelik mevcut tehditlerin veyahut potansiyel risklerin oluşumudur.

Tezin asıl konusu olan Türkiye – Ukrayna ilişkileri ve bu ilişkilerin Karadeniz bölgesi üzerine olan güvenlik etkileri ele alındı. Bu kapsamda 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılması üzerine Ukrayna tekrardan bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak Karadeniz bölgesi ve çevresinde yeni devletlerin meydana gelmesi bölge içerisindeki istikrar ve düzenin sarsılmasına yol açmıştır. Soğuk savaş sonrasında bölgede yeni ülkelerin ortaya çıkması ile Karadeniz'e kıyıdaş olan altı ülke var olmuştur. Bu ülkeler arasından bölge üzerinde etkinliği fazla olan ülkelerin başında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu gelmektedir. Özellikle Karadeniz'in açık denizlere

açılan kapısı konumunda olan Türk boğazları, Türkiye'nin bölge üzerindeki hakimiyetini arttırmaktadır.

Karadeniz bölgesi denildiğinde denize kıyıdaş olan ülkelerden bahsedilmektedir. Geniş Karadeniz bölgesini ele aldığımızda, Karadeniz'e bir sınırı olmamasına rağmen denize ve o bölgeye yakın olan ülkeleri de kapsamaktadır.

Karadeniz bölgesindeki güvenlik ve istikrara yönelik sorunlara baktığımızda, enerji güvenliği, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve aralarında bölge üzerinde en olumsuz etkiler doğuran sorunlardan birisi de bölgede yaşanan sıcak çatışmalar olmuştur.

Bu tehlikeler ve bölgesel istikrarsızlığın bölgede olumsuz etkiler yaratmaması adına Türkiye bu konuda bölge ülkelerini tek bir çatı altında birleştirme, ortak iş birliğini teşvik ve güvenliğin tesisi adına bölgesel örgütlenme konusunda elini taşın altına koymuş ve gereken birlik ve beraberlik için bölge ülkeler ile iletişim içerisinde olmuştur.

Karadeniz'de meydana gelen bu olaylar bölge güvenliği üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Tezin üzerinde durduğu, iki ülke ilişkilerinin bölgesel güvenliğe olan etkilerine baktığımızda, Türkiye ve Ukrayna'nın ikili ilişkileri veyahut bölgesel örgütler ile yaptıkları ortak iş birlikleri bölge güvenliği üzerine kısmı olarak pozitif etkiler sağlasa da kesin olarak bir bölgesel güvenlik tesis etmemektedir.

Karadeniz bölgesini bir bölgesel güvenlik kompleksi olarak bakıldığında, daha önce yukarıda bahsedilen komplekslerden farklı olarak kendine has bir durum teşkil etmektedir. Tam bir komplekse ait olduğu söylenememektedir. Karadeniz bölgesi diğer bölgelere nazaran daha yeni bir bölgedir.

Türkiye bölgesel güvenliği tesis etmede uluslararası örgütlerin oluşturulmasında etkin bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda bölgesel güvenliğin oluşması ve iş birliğinin tesisi ile alakalı olarak ekonomik alanda KEİT, Karadeniz güvenliği adına KUH, GUAM, BİO, BSCF ortak sorunlar çerçevesinde bölge ülkelerini bir araya getirmektedir. Fakat ülkeler uluslararası alanda en yetkili ve hiçbir otorite altında yer almadıklarından dolayı bu örgütler ülkeler arası çıkarlar çatıştığı durumda, ülkeler kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ederlerse pek etkili olmamaktadır. Veyahut zaman içerisinde bölge ülkeleri arasında meydana gelen gerilimler ve çatışmalar nedeniyle bölgesel örgütlere katılımlar azalmakta ve bir kenara atılmaktadır. Bölge ülkeleri

yaşamış oldukları gerginlik veya çatışma dolayısıyla, bu bölgesel örgütlere katılımı bir kenara bırakıp, ikili ilişkiler üzerinden diğer ülkeler ile etkileşim halinde olma durumu ortaya çıktığını görmekteyiz.

Bunun en güzel örneklerinden biri 2015 yılında Türkiye'nin Rusya'nın savaş uçağını düşürmesi üzerine Rusya'nın bölgesel örgütler ile yapılan faaliyet ve tatbikatlara katılmaması verilebilir. Aynı şekilde Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve sonrasında yaşanan Rusya-Ukrayna savaşında bölge ülkeleri her ne kadar iki ülke arasında barışı ve bölgesel güvenliği tesis edilmesi konusunda uğraşsalar da bunu başaramamışlardır. Özellikle Türkiye'nin her iki ülke ile olan iyi ilişkileri ve bu ülkelerinde Türkiye'ye olan güveni ile Türkiye, Ukrayna ve Rusya arasındaki savaşta arabulucu olarak devreye girmiş İstanbul ve Antalya'da iki ülkeden temsilciler bir araya getirilmiştir. Fakat yapılan bu görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamamıştır. Savaşın seyrinde olumlu bir sonuç elde edilememiş olsa da Türkiye'nin iki ülke ile yaptığı görüşmeler sonrasında tahıl koridoru anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma sadece bölgesel çapta etki yaratmamış küresel çapta önemli etkiler olmuştur.

Bölgesel güvenlik ele alındığında yukarıda saydığımız bölgesel örgütler nezdinde yapılan ortak çalışmalar doğrultusunda, yasadışı insan göçünün engellenmesi, silah ve uyuşturucu ticaretinin önüne geçilmesi sağlanmıştır.

Türkiye ve Ukrayna'nın ikili ekonomik ve siyasi ilişkilerine baktığımızda bu iki ülkenin birbirine rakip olmadıkları, bunun aksine birbirlerini destekledikleri görülmektedir. Türkiye ve Ukrayna'nın ikili ilişkileri genel olarak birbiri ile çatışan ilişkiler değildir. Bunun tersine birbirini tamamlayan ve iş birliği için uygun koşulların oluşmasına oldukça elverişli olduğu görülmektedir. Özellikle son zamanlarda askeri alanda yapılan ortak çalışmalar bir hayli artmıştır. Yukarıdaki bölümlerde de değinildiği üzere askeri teçhizattan silah yapımına insansız hava aracından ada tipi korvet yapımına kadar birçok alanda önemli adımlar atılmıştır. Hatta uzay alanında da çalışmalar yapmak için görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

İki ülke bu yapılan ortaklaşa silah, askeri teçhizat ve araçların saldırma amaçlı olmadığını tamamen savunma ve güvenliğin tesisi için yapıldığını da belirtmektedir. Bu yapılan askeri iş birliğinin tamamen iyi niyetli ve bölgesel istikrar adına yapıldığını söylemek mümkündür.

Türkiye ve Ukrayna arasında gerek ikili gerekse bölgesel örgütler nezdinde, Karadeniz bölgesi adına birçok önemli iş birliği ve anlaşmalar yapılmıştır. Ekonomik, siyasi ve askeri alanda yapılan bu anlaşmalar Karadeniz bölgesi üzerinde elbette olumlu etkiler sağlamıştır. Fakat genel olarak değerlendirdiğimizde ülkelere karşı bir yaptırım olmaması bölgesel örgütlerin etkilerini sınırlandırmaktadır. Türkiye ve Ukrayna'nın da ikili ilişkileri bölgesel güvenlik adına sınırlı bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Karadeniz içerisinde bir NATO üyesi olan Türkiye, yine bölge içerisinde yer alan Rusya ve Ukrayna ile iyi ilişkiler içerisinde yer almaktadır. Bu iyi ilişkiler ile Türkiye bölge içerisinde diplomasi ve uzlaşma yolu ile gerginlik seviyesinin azaltılması için elinden geleni yapmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkileri diğer ülkelere nazaran daha iyi olduğundan dolayı uzlaşma ve diyalog yolunda bölge ülkelerini bir araya getirmede Türkiye burada etkin bir rol oynamaktadır.

Birinci bölüme nazaran diğer belirli bölgeler gibi standartlaşmış bir komplekse sığmayan Karadeniz bölgesi içerisinde barındırdığı tehditler kadar fırsatlar da mevcuttur. Bunlarda göz önüne alındığında Türkiye ve Ukrayna yapmış oldukları ikili anlaşmalar, iş birlikleri ve bölgesel örgütler ile gerçekleştirdikleri; görevler tatbikatlar ve uygulamalar doğrultusunda nispeten bölgede bir düzen ve istikrarın oluşmasına katkı sağlamıştır.

Mevcutta var olan güvenlik sorunları özellikle sıcak çatışmalar bölge ülkelerini aşan bir duruma gelmektedir. Mevcut durumda bu sorunu bölge ülkeleri bir güvenlik sorunu haline getirmeli ve bir bölgesel güvenlik kompleksi oluşumuna gidilmelidir. Bölge ülkelerinin güvenlikleri aslında birbirlerine kısmi olarak da bağlıdır. Bir yerde yangın varsa diğer yerlere de sıçrama olasılığı her zaman vardır. Bu durum zincirleme etki ile de küresel bir boyut kazanması olasıdır. Bahsedilenler üzerine, siyasi, ekonomik ve askeri alanda faaliyet gösteren ve olası tehditlere ve risklere karşı devletlerin bir araya geldiği bölgesel örgütlerin varlığı bir Bölgesel güvenlik kompleksi oluşumuna destek sağlayacaktır.

Şu anda Karadeniz'de tansiyon oldukça yüksek ve bölge içerisindeki belirsizlikler devam etmektedir. İlerleyen süreçte bölge içerisinde değişecek dinamiklere göre bölge tekrardan değerlendirilmeli. Mevcut sorunların durumu gözden geçirilip, bu sorunlar için bölge ülkeleri bir araya gelip bir BGK oluşumu yaratma eğilimi içerisinde olup olmadıkları incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- A Haber, “İstanbul Boğazı'nda serseri mayın paniği! Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'dan flaş açıklama: Etkisiz hale getirildi”, Yayın Tarihi: 26.03.2022, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2022/03/26/karadenizde-serseri-mayin-panigi-balikcilar-tedirgin-ismini-anmak-bile-tehlikeli>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Acer Yücel, “Tahıl Koridoru Anlaşmasının Uzatılması ve Türkiye'nin Rolü”, SETA Perspektif, 2023, Sayı 361, s. 1., <https://setav.org/assets/uploads/2023/03/P361.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- Akgül Pınar, “Karadeniz'in Bölgesel Güvenlik Kompleksi Olarak İncelenmesi”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, (ss. 550 – 569).
- AKRA, “Türkiye ile Ukrayna Ortak Deniz Tatbikatı”, Yayın Tarihi: 18.03.2016, <https://akra.media/Haber/HaberDetay/77745/Turkiye-ile-Ukraynadan-ortak-deniz-tatbikati>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Alemdar Ahmet, “Güney Osetya Savaşı”, *DefenceTurk*, Yayın Tarihi: 25.05.2019, <https://www.defenceturk.net/guney-osetya-savasi>, (Erişim Tarihi 20.04.2022).
- Alizada Nazrin, “Azerbaycan'ın Karabağ Zaferi ve Türkiye'nin Güney Kafkasya'da Artan Etkisi”, *ANKASAM*, Yayın Tarihi: 30.12.2020, <https://www.ankasam.org/azerbaycanin-karabag-zaferi-ve-turkiyenin-guney-kafkasyada-artan-etkisi/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Aljazeera Türk, “Öncesi ve sonrasında Karabağ Savaşı”, <https://www.aljazeera.com.tr/dosya/oncesi-ve-sonrasiyla-karabag-savasi>, (Erişim Tarihi: 06.07.2023).
- Altun Tuğba, Tarhan Muhammet, “2023'te dünyayı Rusya-Ukrayna krizinin etkileri ve enerji krizi riski bekliyor”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 01.01.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/2023te-dunyayi-rusya-ukrayna-krizinin-etkileri-ve-enerji-krizi-riski-bekliyor/2776757>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt 18, İstanbul 1994, s.134.
- Anadolu Ajansı, “Rusya'nın Kırım'ı yasa dışı ilhakının üzerinden 8 yıl geçti”, Yayın Tarihi: 21.03.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinden-8-yil-gecti/2541117>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).

- Attar Aygün, “Türkiye-Ukrayna Dostluk Antlaşması”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-ukrayna-dostluk-antlasmasi/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).
- Aydınğün İsmail, Acicbe Ceyda, “Kırımın İşgali, Yasa Dışı İlhakı ve Değişen Bölgesel Dinamikler”, (Ed.) Ayşegül Aydınğün; İsmail Aydınğün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişin Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 253-293).
- Baldwin David A., “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, Vol :23, No: 1, Ocak 1997, (pp. 5 – 26).
- Bardakcı Selma, “Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde Asean Örneği”, *TUİÇ Akademi*, 4 Şubat 2011, <https://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Baylis John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2008, (ss. 69-85).
- BBC News Türkçe, “Dağlık Karabağ neden önemli, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorun ne zaman ve nasıl başladı?”, Yayın Tarihi: 28.09.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, (Erişim Tarihi 06.07.2023).
- BBC News Türkçe, “Rusya-Ukrayna heyetleri İstanbul’da görüştü, Ukrayna Türkiye’nin garantör ülkeler arasında olmasını istedi”, Yayın Tarihi: 29.03.2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60912025>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).
- BBC Turkish, “Gürcistan’ın 'Gül Devrimi'”, Yayın Tarihi: 27.01.2004, https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040127_gurcistan_surec.shtm, (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- Biletska Yuliya, “Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet ve Siyaset”, (Ed.) Ayşegül Aydınğün; İsmail Aydınğün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna’da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişin Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss.49-92).
- Birdişli Fikret, “Bölgesel Güvenlik”, (Ed.) Oktay Bingöl; Ali Bilgin Varlık, İçinde: *Güvenlik Çalışmaları (Cilt-1) Kuramsal Yaklaşımlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2020, (ss. 335-355).
- Bloomberg HT, “AB, 7 Rus bankasını SWIFT’ten çıkarma kararı aldı”, Yayın Tarihi: 01.03.2022, <https://www.bloomberght.com/ab-7-rus-bankasini-swift-ten-cikarma-karari-aldi-2300256>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

- Bodur B c oğlu AyŖe, “Türkiye-Ukrayna Serbest Ticaret AnlaŖması iŖ insanlarına yeni iŖ birliği kapıları açacak”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 12.02.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ukrayna-serbest-ticaret-anlasmasi-is-insanlarina-yeni-is-birliği-kapilari-acacak/2500650>, (EriŖim Tarihi: 24.06.2023).
- BOTAŖ, “2018 Sektör Raporu”, https://www.botas.gov.tr/uploads/galeri/347854-2018-faaliyet-raporu_w.pdf, (EriŖim Tarihi: 24.06.2023).
- BOTAŖ, “Türkiye’de Doğal Gaz ıkıyor Mu? Çıkarılan Miktar Ne Kadarlık Tüketimimizi KarŖılıyor?”, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/turkiyede-dogal-gaz-cikiyor-mu/253>, (EriŖim Tarihi: 03.03.2022).
- BP, Statistical Review of World Energy Raporu, 2021, (pp.01-69).
- Buzan Barry, *People, States and Fear: An Agenda for the National Security Problem in International Relations in Post Cold War Era*, Wheatsheaf Books LTD, Brighton, 1983.
- Buzan Barry, W ever Ole, *Regions and Powers The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003.
- Cabbarlı Hatem, “İki G c Arasındaki Ukrayna”, *Karadeniz AraŖtırmaları Dergisi*, Sayı:50, 2016, (ss.95-123), s. 104
- Ceylan Mehmet Fatih, “Türkiye’nin Karadeniz Politikası Ne Olmalı?”, *Fikir Turu*, Yayın Tarihi: 27.09.2023, <https://fikirturu.com/jeo-strateji/turkiyenin-yeni-karadeniz-politikasi-ne/>, (EriŖim Tarihi: 12.12.2023).
- Collins Gabriel, “Russia’s Use of the ‘Energy Weapon’ in Europe”, 2017, Aktaran: Selim kurt, “Karadeniz Bölgesi’nin Güvenliğine Yönelik Tehditlerin DeđiŖen Doğası: Asimetrik Tehditler ve Bölge Güvenliğine Etkileri”, (Ed.) Mehmet Okur; Volkan Aksoy; Yüksel K c ker; Ahmet Nafiz  nal mıŖ, İçinde: *İlk ağlardan Günümüze Jeostratejik ve Jeopolitik Açıdan Karadeniz*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, (ss. 275-300).
- Crimea Platform, “About Platform”, <https://crimea-platform.org/en/about/>, (EriŖim Tarihi: 05.10.2023).
- Cumhuriyet, “Bulgaristan açıklarında mayın paniği”, Yayın Tarihi: 24.01.2023, <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/bulgaristan-aciklarinda-mayin-panigi-2024515>, (EriŖim Tarihi: 09.06.2023).
- Cura Ali, “Bayraktar İHA Ukrayna'ya teslim edildi”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 08.03.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bayraktar-iha-ukraynaya-teslim-edildi/1411967>, (EriŖim Tarihi: 21.10.2023).

- Cura Ali, Abay Emre Gürkan, “Azerbaycan'ın işgal altındaki toprakları Karabağ”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 29 Eylül 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/azerbaycanin-iskal-altindaki-topraklari-karabag/1989594>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- Çalışkan Burak, “Kırım Raporu: Jeopolitik Rekabette Düğüm Noktası”, *İnsamer*, Yayın Tarihi: 06.01.2020, https://insamer.com/tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum-noktasi_2586.html, (Erişim Tarihi: 12.12.2023).
- Çalışkan Burak, “Stratejik Ortaklık; Türkiye Ukrayna İlişkileri”, *İnsamer*, Yayın Tarihi: 12.09.2017, https://www.insamer.com/tr/stratejik-ortaklik-turkiye-ukrayna-iliskileri_827.html, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Çelik Arda, “Ukrayna’ya ait Bayraktar TB2’den ‘kritik görev’”, *SavunmaSanayiST*, Yayın Tarihi: 10.04.2021, <https://www.savunmasanayist.com/ukrayna-bayraktar-tb2-kritik-gorev/>, (Erişim Tarihi: 08.01.2024).
- Çelikpala Mitat, “Son Yirmi Yılda Türkiye’nin Azerbaycan,, Gürcistan ve Ukrayna’ya Yönelik Dış Politikası ve Bu Ülkelerdeki Faliyetleri”, (Ed.) İsmail Aydıngün; Çiğdem Balım, İçinde: *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar – Türkiye ile İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2012, (ss. 309-401).
- Davutoğlu Ahmet, *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001.
- Dedeoğlu Berrin, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2014.
- Defense Express, “MIUS Project Kizilelma by Bayraktar with Ukrainian Engine Presented in Turkey”, Yayın Tarihi: 28.03.2022, https://en.defence-ua.com/industries/mius_project_kizilelma_by_bayraktar_with_ukrainian_engine_presented_in_turkey-2392.html, (Erişim Tarihi: 21.10.2023).
- Demir Sertif, “Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek”, *Karadeniz Araştırmaları*, sayı:35, 2012, (ss.19-50).
- Deutsch Karl W., “European Union Readings on the Theory and Practice of European Integration”, (Ed.) Brent F Nelsen; Alexander stubb, İçinde: *Political Community and the North Atlantic Area*, Lynne Rienner Publishers, Londra, 2003, (pp. 121-143).
- Deutsch Karl W., *Political Community at the International Level*, Doubleday Company, New York, 1954.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Türkiye ile Ukrayna Arasındaki Ticaret Hacmi Hedefi: 10 Milyar Dolar”, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile->

[ukrayna-arasindaki-ticaret-hacmi-hedefi-10-milyar-dolar](#), (Erişim Tarihi: 03.07.2023).

Doğan D. Mehmet, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, 25. Baskı, Yazar Yayınları, Ankara, 2014, s. 1661.

Doğan Erbaş Göknül, “Dağlık Karabağ Meselesi: Bölgesel Güvenlik Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt 22, Sayı 2, 2020, (ss.167-181).

Eralp Atilla, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, (Der.) Atilla Eralp, İçinde: *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, (ss. 57-88).

Erkan Süleyman, “Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, cilt 10/13, 2015, (ss.71-92).

Erturhan Aybüke, “Bölgesel Güvenlik Unsuru”, *Stratejik Ortak*, Yayın Tarihi: 10.07.2021, <https://stratejikortak.com/2021/07/bolgesel-guvenlik-unsuru.html>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Euronews, “5 maddede Ukrayna'daki Zaporijya nükleer enerji santrali hakkında bilinenler”, Yayın Tarihi: 08.08.2020, <https://tr.euronews.com/2022/08/08/5-maddede-ukraynadaki-zaporijya-nukleer-enerji-santrali-hakkinda-bilinenler>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

Euronews, “Avrupa ülkeleri enerjide dışa ne kadar bağımlı, doğal gazı hangi ülkelerden alıyor?”, Yayın Tarihi: 01.03.2022, <https://tr.euronews.com/2022/03/01/avrupa-ulkeleri-enerjide-d-sa-ne-kadar-bag-ml-dogal-gaz-hangi-ulkelerden-al-yor>, (Erişim Tarihi 07.03.2022).

Euronews, “İstanbul'da Rusya-Ukrayna müzakeresi sona erdi: Türkiye dahil 8 garantör ülke isteği”, Yayın Tarihi: 29.03.2022, <https://tr.euronews.com/2022/03/29/istanbul-da-rusya-ukrayna-muzakeresi-erdogan-somut-sonuc-al-nma-donemi-geldi>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).

Euronews, “Polonya'ya geçen Ukraynalı mülteci sayısı 12 milyona yaklaştı”, Yayın Tarihi: 17.05.2023, <https://tr.euronews.com/2023/05/17/polonyaya-gecen-ukraynali-multeci-sayisi-12-milyona-yaklasti>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

Evans Graham, Newnham Jeffrey, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çeviren: H. Ahsen Utku, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul, 2007.

FRONTEX “Risk Analysis for 2021”, Warsaw, 2021, https://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_2021.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2023).

- Furuncu Yunus, “Enerji Perspektifinden Karadeniz”, *Kriter*, <https://kriterdergi.com/dosya-karadenizin-jeopolitigi/enerji-perspektifinden-karadeniz>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Görür Senem, Yücel Okan, “Tahıl koridoru anlaşması İstanbul’da imzalandı: Rusya ve Ukrayna heyetleri aynı masada yer almadı”, *Medyascope*, Yayın Tarihi: 22.07.2022, <https://medyascope.tv/2022/07/22/rusya-ve-ukrayna-heyetleri-ayni-masada-tahil-koridoru-anlasmasi-istanbulda-imzalandi/>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).
- Gürgen Murat, “Ukrayna Deniz Kuvvetleri’yle ortak tatbikat”, *Haber Türk*, Yayın Tarihi: 16.03.2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1210477-ukrayna-deniz-kuvvetleriyle-ortak-tatbikat>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- Güvenlik Portalı, “Ders 1 – Güvenlik Kavramı”, <https://trguvenlikportali.com/ders-1-guvenlik-kavrami/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Güvenlik Portalı, “Ders 2 – Realist Güvenlik Çalışmaları”, <https://trguvenlikportali.com/ders-2-realizm/>, (Erişim Tarihi: 05.02.2022).
- Güvenlik Portalı, “Ders-8 Güvenlik Portalı”, <https://trguvenlikportali.com/ders-8-guvenlik-topluluklari/>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Haber Global, “Yeni Klibi Tüm Dünya İzledi! Ukrayna'nın Bayraktar Sevgisi Bitmiyor!”, *Youtube*, https://www.youtube.com/watch?v=81vhVtn-bKw&ab_channel=HaberGlobal, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).
- Haber Yevheniia, “Crossing The Centennial Threshold: A Long Way To The Ukrainian-Turkish Strategic Alliance”, *Diplomatic Ukraine*, Issue XXII, 2021, (pp. 685-699).
- Hobbes Thomas, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Hürriyet, “Ukrayna ile vizeler kalktı”, Yayın Tarihi: 22.12.2011, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/ukrayna-ile-vizeler-kalkti-19524148>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- İnvesting, “Dogal Gaz Vadeli İşlemleri Genel Bakış”, <https://tr.investing.com/commodities/natural-gas>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- İnvesting, “Ham Petrol WTI Vadeli İşlemleri Genel Bakış”, <https://tr.investing.com/commodities/crude-oil>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- Jane Murat, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu’nun Trans-Kafkasya Diplomasisinin Analizi (1991-2018)”, *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, sayı:1, 2020, (ss.16-38).

- Kanbolat Hasan, “Karadeniz’in Değişen Jeopolitiği (Karadeniz’deki Gelişmeler, Temel Sorunlar, Muhtemel Senaryolar ve Ana Aktörler)”, (Ed.) İlyas Kamalov; Hasan Kanbolat, İçinde: *Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri*, Veritas, Ankara, 2010, (ss. 24-53).
- Karabulut Andaç, Değer Filiz, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım’a Genel Bakış”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 2, sayı 2, Ekim 2015, (ss. 69-79).
- Karabulut Bilal, “Rusya Gürcistan Savaşı”, (Der.) Mehmet Seyfettin Erol, İçinde: *Yeni Büyük Oyun Küresel Güç Mücadelesinde Asya’nın Değişen Jeopolitiği*, Barış Kitapevi, Ankara, 2011, (ss.187-206).
- Kedikli Umut, “Bir Güvenlik Sorunu Olarak Düzensiz Göçe Bağlı Göçmen Kaçakçılığı”, (Ed.) Gökhan Telatar; Umut Kedikli, İçinde: *Uluslararası Göç ve Güvenlik*, Nobel, Ankara, 2019, (ss.85-111).
- Kırım Haber Ajansı, “21 Mart 2014: Kremlin’de Kırım’ın işgalini meşru gösterme girişimini içeren karar imzalandı”, Yayın Tarihi: 21.03.2023, <https://www.qha.com.tr/kirim/21-mart-2014-kremlin-de-kirim-in-iskalini-mesru-gosterme-girisimini-iceren-karar-imzalandi-469617>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).
- Kırım Haber Ajansı, “Ukrayna, zırhlı araçlar için ASELSAN’ın modern savaş sistemlerini kullanıyor”, Yayın Tarihi: 09.08.2022, <https://www.qha.com.tr/haber-arsivi/ukrayna-zirhli-araclar-icin-aselsan-in-modern-savas-sistemlerini-kullaniyor-429784>, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).
- Kırımın Sesi Gazetesi, “Kırım’ın Yasadışı İlhakının Dokuzuncu Yıldönümü”, Yayın Tarihi: 26.02.2023, <https://kiriminsesigazetesi.com/kirim-in-yasadisi-ilhakinin-dokuzuncu-yildonumu/>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).
- King Charles, Çev.: Zülal Kılıç, *Karadeniz*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Koçer Gökhan, “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:1, sayı:1, 2007, (ss. 195-217).
- Kökçam Selami, “Bir uluslararası kuruluşun başarısızlık hikayesi: AGİT Minsk Grubu”, *TRT Haber*, Yayın Tarihi: 21.10.2022 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bir-uluslararasi-kurulusun-basarisizlik-hikayesi-agit-minsk-grubu-717141.html>, (Erişim Tarihi: 06.07.2023).
- Kurt Selim, “Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 7, sayı 1, 2021, (ss.138-161).

- Kurt Selim, “Karadeniz Bölgesi’nin Güvenliğine Yönelik Tehditlerin Değişen Doğası:Asimetrik Tehditler ve Bölge Güvenliğine Etkileri”, (Ed.) Mehmet Okur; Volkan Aksoy; Yüksel Küçükler; Ahmet Nafiz Ünalmış, İçinde: *İlkçağlardan Günümüze Jeostratejik ve Jeopolitik Açısından Karadeniz*, (ss.275-300)
- Kussainova Meiramgul, “Ukrayna ve Rusya, Zaporijya Nükleer Santrali'ne yapılan saldırılar nedeniyle birbirini suçluyor”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 16.08.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-ve-rusya-zaporijya-nukleer-santrali-yapilan-saldirilar-nedeniyle-birbirini-sucluyor/2661804>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Kuzma Maryana, “1990’dan Günümüze Türkiye-Ukrayna İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi* (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, 2018.
- Küçüksoğak Kalkan Övgü, “Güvenlik Kavramlarının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, cilt: 4, sayı: 14, 2012, (ss. 202 – 208).
- Machiavelli Niccolò, *Prens*, 2. Baskı, Çev.: Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.
- McSweeney Bill, *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Memmedli Marziye, Akgüller Hilal, “Brest Litovsk Barış Antlaşması’nın Siyasi Sonuçları (Sovyet Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Açısından)”, *Belgi Dergisi*, Sayı 20, 2020, (ss. 2713-2734).
- Meşhur Sözler, “Sun Tzu Sözleri”, <https://www.meshursozler.com/meshur-sozleri/761-sun-tzu-sozleri.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, 19.cilt TAF-UYA, *Sabah Gazetesi*, 1992.
- Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, 8.cilt GLA-HER, *Sabah Gazetesi*, 1992.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, “Ukraine and Turkey Hold Political and Security Consultations in the Quadriga Format at the Level of National Coordinators”, Yayın Tarihi: 24.03.2021, <https://mfa.gov.ua/en/news/ukraine-and-turkey-held-political-and-security-consultations-quadriga-format-level-national-coordinators>, (Erişim Tarihi: 04.01.2024).
- Moskalyk Denys, “Turkish-Ukrainian Strategic Partnership in the Field of Military Industrial Complex at the Modern Stage” *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı:4, 2021, (pp.22-29).

- North Atlantic Treaty Organization, “Relations with Ukraine”, Yayın Tarihi: 28.07.2023, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm, (Erişim Tarihi: 06.08.2023).
- NTV, “Uçak krizi sonrası Türk-Rus ilişkilerinde neler yaşandı?”, Yayın Tarihi: 09.08.2016, <https://www.ntv.com.tr/dunya/ucak-krizi-sonrasi-turk-rus-iliskilerinde-neler-yasandi,nqUpARHsW0Sizw9Jx9LgZQ>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Özdal Habibe; Viktoriia Demydova, Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj, Avrasya Araştırmaları Merkezi, Analiz No: 16, 2011.
- Pirinççi Ferhat, “Türkiye’nin Ukrayna Politikası: Dengeli Aktivizm”, *Kriter Dergisi*, 2022, <https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna-krizi/turkiyenin-ukrayna-politikasi-dengeli-aktivizm>, (Erişim Tarihi: 09.01.2024).
- President of Ukraine, “A number of bilateral documents were signed during Volodymyr Zelenskyy's working visit to Turkey”, Yayın Tarihi: 10.04.2021, <https://www.president.gov.ua/en/news/u-mezhah-robochogo-vizitu-volodimira-zelenskogo-do-turechchi-67921>, (Erişim Tarihi: 07.01.2024).
- President of Ukraine, “In the presence of the Presidents of Ukraine and Turkey a number of documents that will significantly increase trade turnover between the two countries were signed”, Yayın Tarihi: 03.02.2022, <https://www.president.gov.ua/en/news/u-prisutnosti-prezidentiv-mizh-ukrayinoyu-j-turechchinoyu-pi-72701>, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).
- Rehimov Ruslan, “26 yıldır kağıt üzerinde kalan mutabakat: Bişkek Protokolü”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 12.05. 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/26-yildir-kagit-uzerinde-kalan-mutabakat-biskek-protokolu/1837950>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Savunma Sanayi İş Birliği Anlaşması”, Yayın Tarihi: 07.09.2008, Sayı: 26990, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/09/20080907-2.htm>, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Resmî Gazete, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Hükümeti Arasında Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması”, Yayın Tarihi: 04.12.1994, Sayı:22131, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22131.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023).
- Sancak Kadir, “Türkiye Ukrayna İlişkilerinde Yumuşak Güç”, *Yeni Şafak*, Yayın Tarihi: 03.01.2016, <https://www.yenisafak.com/dusunce-gunlugu/turkiye-ukrayna-iliskilerinde-yumusak-guc-2381225>, (Erişim Tarihi: 21.07.2023).

- SavunmasanayiST, “MİLGEM Hetman İvan Mazepa Korveti Denize İndirildi”, Yayın Tarihi: 02.10.2022, <https://www.savunmasanayist.com/milgem-hetman-ivan-mazepa-korveti-denize-indirildi/>, (Erişim Tarihi: 12.09.2023).
- SavunmasanayiST, “Ukrayna’daki Bayraktar fabrikasının açılış tarihi açıklandı”, Yayın Tarihi: 22.06.2023, <https://www.savunmasanayist.com/ukraynadaki-bayraktar-fabrikasinin-acilis-tarihi-aciklandi/>, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).
- SavunmasanayiST, “Ukrayna’dan AKINCI’ya 30 Adet Yeni Motor”, Yayın Tarihi: 07.11.2021, <https://www.savunmasanayist.com/ukraynadan-akinciya-30-adet-yeni-motor/>, (Erişim Tarihi: 21.10.2023).
- Savunmatr, “Türkiye’deki 5 Azov komutanı Ukrayna’ya döndü”, Yayın Tarihi: 08.07.2023, <https://www.savunmatr.com/turkiyedeki-5-azov-komutani-ukraynaya-dondu/>, (Erişim tarihi: 05.10.2023).
- Selim Alp, “Rusya’ya hangi yaptırımlar uygulanıyor?”, *Medyascope*, Yayın Tarihi: 07.03.2022, <https://medyascope.tv/2022/03/07/rusyaya-hangi-yaptirimlar-uygulaniyor/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Solovikh Evgeniya, "Ukraine-Turkey: political and economic aspects of development and prospects." *The Journal of VN Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, Sayı 8, 2018, (ss. 80-87).
- Sözcü, “Ukrayna nerede, nüfusu kaç? Ukrayna haritası, komşuları, sınırı...”, Yayın Tarihi: 24.02.2022, <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/ukrayna-nerede-nufusu-kac-ukrayna-haritasi-komsulari-siniri-6972100/>, (Erişim Tarihi: 09.06.2023).
- Şahin Fethi Kurtiy, “A Bridge Between Ukraine And Turkey: Crimean Tatar Diaspora”, 25 Years Of Turkey-Ukraine Diplomatic Relations: Regional Developments And Prospects For Enhanced Cooperation, AVİM Conferance Book, 2022, (ss. 62-72).
- Tanrısever Oktay F., “Güvenlik”, (Der.) Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, (ss. 107-123).
- Tarih Budur, “Rusya Gürcistan Savaşı 2008”, <https://tarikhbudur.com/2022/01/rusya-gurcistan-savasi-2008/>, (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- TBMM, Resmi Gazete, Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu Teşkiline Dair Anlaşma, (Resmi Gazete ile yayımı: 26.6.2001 Sayı: 24444), https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc085/kanuntbmmc085/kanuntbmmc08504687.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2024).

- Tchernikov Igor, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Ukrayna İlişkileri (1918-1938)”, çev.: Berna Türkdoğan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 19, sayı 55, 2003.
- The Commission on the Protection of the Black Sea Against Pollution Permanent Secretariat, “Geography”, <http://www.blacksea-commission.org/The%20Black%20Sea/Geography/>, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- TRT Avaz, “Rusya'nın Kırım'ı yasa dışı ilhakının üzerinden 8 yıl geçti”, Yayın Tarihi: 21.03.2022, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinden-8-yil-gecti/623826e401a30a21e8cefb5a>, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).
- TRT Haber, “Azerbaycan'ın Karabağ zaferi: İşte anlaşmanın maddeleri”, Yayın Tarihi: 10.11.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycanin-karabag-zaferi-iste-anlasmanin-maddeleri-529782.html>, (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
- TRT Haber, “Poroşenko'dan Türkiye ile stratejik ortaklık vurgusu”, Yayın Tarihi: 11.03.2016, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/porosenkodan-turkiye-ile-stratejik-ortaklik-vurgusu-238876.html>, (Erişim Tarihi: 17.07.2023).
- TUID, “Ekonomi, politika, turizm, iş dünyası... işte 2016'da Ukrayna – Türkiye ilişkileri”, Yayın Tarihi: 27.12.2016, <https://tuid.org.ua/ekonomi-politika-turizm-is-dunyasi-iste-2016da-ukrayna-turkiye-iliskileri>. (Erişim Tarihi: 06.07.2023).
- TUIK, “Dış Ticaret İstatistikleri”, Yayın Tarihi: 28.04.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Mart-2023-49623>, (Erişim Tarihi: 02.05.2023).
- Tuncel Turgut Kerem, “1991'den Günümüze Ukrayna-Türkiye İlişkileri ve Avromeydan Sonrası Ukrayna'da Türkiye Algısı” (Ed.) Ayşegül Aydıngün; İsmail Aydıngün, İçinde: *Sovyet Sonrası Ukrayna'da Devlet, Toplum ve Siyaset Değişen Dinamikler Dönüşen Kimlikler*, AVİM, Terazi yayıncılık, Ankara, 2020, (ss. 365-409).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, “Güncel Türkçe Sözlük”, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi 27.01.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Ukrayna'da”, Yayın Tarihi: 18.08.2022, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-ukraynada-18-08-2022>, (Erişim Tarihi 05.10.2023).

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, “Türkiye Karadeniz’de 58 milyar metreküp doğalgaz keşfetti”, Yayın Tarihi: 27.12.2022, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-karadenizde-58-milyar-metrekup-dogalgaz-gaz-kesfetti, (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Ukrayna”, Yayın Tarihi: 09.03.2016, <https://www.tccb.gov.tr/konuk/356/40104/ukrayna>, (Erişim Tarihi: 17.07.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “BLACKSEAFOR”, <https://www.mfa.gov.tr/blackseafor.en.mfa>, (Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “No: 62, Yayın Tarihi: 24 Şubat 2022, Rusya Federasyonu Tarafından Ukrayna’ya Yönelik Başlatılan Askeri Operasyon Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_62_rusya-federasyonu-tarafindan-ukrayna-ya-yonelik-baslatilan-askeri-operasyon-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “No: 63, Yayın Tarihi: 16 Mart 2016, Kırım’da 2014 Yılında Düzenlenen Referandum Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_63_16-mart-2016_kirim-da-2014-yilinda-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 22.06.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “No: 75, Yayın Tarihi: 16 Mart 2023, Kırım’ın Yasadışı İlhakının Dokuzuncu Yıldönümü Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_75_kirim-in-yasadisi-ilhakinin-dokuzuncu-yildonumu-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 07.06.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Bakanımızın Kırım Platformu Kuruluş Zirvesi’ne katılımı, Yayın Tarihi: 23.08. 2021”, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-uluslararasi-kirim-platformu-kurulus-zirvesi-ne-katilimi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “SC-94, Yayın Tarihi: 27.09.2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Ermenistan’ın Bu Sabah Azerbaycan’a Karşı Başlattığı Saldırı Hakkındaki Soruya Cevabı”, https://www.mfa.gov.tr/sc_94_ermenistan-in-azerbaycan-a-karsi-baslattigi-saldiri-hk-sc.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye Yüzyılında Türk Dış Politikası, Dışişleri Bakanlığının 2024 Mali Bütçe Teklifi’nin Plan ve Bütçe Komisyonu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık”, s.13.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışişleri Bakanları Toplantısı, Yayın Tarihi: 10.03.2022”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.10.2023).

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Ukrayna Siyasi İlişkileri”, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-siyasi-iliskileri_.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Ukrayna Vatandaşların Karşılıklı Seyahatlerine İlişkin Usullere Dair Anlaşma”, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-vatandaslarin-karsilikli-seyahatlerine-iliskin-usullere-dair-anlasma.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Ukrayna’nın Ekonomisi”, <https://www.mfa.gov.tr/ukrayna-ekonomisi.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 02.05.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Boru Hatları ve Projeleri”, <https://enerji.gov.tr/nukleer-enerji-ve-uluslararasi-projeler-genel-mudurlugu-boru-hatlari-ve-projeleri>, (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Kiev Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Ukrayna’nın 2019 Yılı Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri (Eylül 2020 Raporu).
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)”, Yayın Tarihi: 07.03.2022, <https://abdigm.meb.gov.tr/www/keit/icerik/36>, (Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı “17 Günde Ukrayna Limanlarından 622 Bin Tondan Fazla Tahıl Sevkiyatı Yapıldı”, Yayın Tarihi: 18.08.2022, <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1882022-84308>, (Erişim Tarihi 09.06.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, “Karadeniz Uyumu Harekatı”, <https://www.dzkk.tsk.tr/Harekat/icerik/karadeniz-uyumu-harekati>, (Erişim Tarihi: 01.07.2022).
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Askeri Çerçeve Anlaşması”, [https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/Ukrayna%20%C3%87er%C3%A7eve%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1\(1\).pdf](https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/Ukrayna%20%C3%87er%C3%A7eve%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1(1).pdf), (Erişim Tarihi: 20.10.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, “İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Oluşturan Anlaşma ve Protokoller”, Yayın Tarihi: 23.10.2020, <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/ukrayna/ikili-anlasmalar/iki-ulke-arasinda-ticaretin-altyapisini-olusturan-anlasma-ve-protokoller>, (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

- Twitter, “T.C. Cumhurbaşkanlığı”, Yayın Tarihi: 03.02.2022, <https://twitter.com/tcbestepe/status/1489284297920032777>, (Erişim Tarihi: 24.06.2023).
- Twitter, Vasyl Bodnar, Yayın Tarihi: 24.12.2022, <https://twitter.com/VasylBodnar/status/1603023003117588480>, (Erişim Tarihi: 29.07.2023).
- Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, “Turizm Alanında İşbirliği”, Yayın Tarihi: 02.11.2020, <https://istanbul.mfa.gov.ua/tr/partnership/turizm-alaninda-isbirligi>, (Erişim Tarihi: 05.07.2023).
- Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, “Ukrayna-Türkiye Siyasi İlişkileri”, Yayın Tarihi: 02.11.2020, <https://istanbul.mfa.gov.ua/tr/partnership/ukrayna-turkiye-siyasi-iliskileri>, (Erişim Tarihi: 07.01.2024).
- UNHRC, “Ukraine Emergency”, <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>, (Erişim Tarihi: 12.01.2024).
- United Nations News, “Backing Ukraine’s territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid”, Yayın Tarihi: 27.03.2014, <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812>, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).
- United Nations, “Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly”, <https://digitallibrary.un.org/record/1469977?ln=en>, (Erişim Tarihi 04.01.2024).
- Vorotnyuk Maryna, “Role of Ukraine in Turkey’s Foreign Policy. Turkey’s Attitude Towards the Community of Democratic Choice”, İçinde: *Українсько-турецькі відносини: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної конференції, Одеса, 26 травня 2006.*
- Wolfers Arnold, “National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol: 67, No: 4, 1952, (pp. 481 – 502).
- Yavuz Talha, “Ukrayna ve Türkiye ilişkilerinin 30. Yılıni kutluyor”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 16 Aralık 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-ve-turkiye-iliskilerinin-30-yilini-kutluyor/2448779>, (Erişim Tarihi: 07.12.2023).
- Yavuz Talha, “Ukraynalı siyasetçilerden Azerbaycan'a destek”, *Anadolu Ajansı*, Yayın Tarihi: 28.10.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/ukraynali-siyasetcilerden-azerbaycana-destek/2021754>, (Erişim Tarihi: 13.01.2024).
- Zosymenko Tetiana, “Ukraine and Turkey Economic cooperation: Prospective Challenges or Challenging Prospects?”, *Avrasya Dünyası Altı Aylık Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Sayı:4, 2021, (pp.52-58).

- Аль–Азаві Хайдер Аділ Кадім, “Еволюція регіональної політики Турецької Республіки = Evolution of Turkey’s regional policy”, *КНУ ім. Т. Шевченка ; ЧНУ ім. Петра Могили*. Київ, 2017.
- Гавриленко Н., Бобровицький А., “Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти” *Центр зовнішньо-політичних досліджень*, Київ, НІСД, 2022 http://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf, (Erişim Tarihi: 05.11.2023).
- Гавриленко Н., Бобровицький А., “Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти” *Центр зовнішньо-політичних досліджень*, Київ, НІСД, 2022, http://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/analit.dop.-turechchina_18.11.2022.pdf, (Erişim Tarihi: 05.11.2023).
- Крук Н. І., "Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини." *Актуальні проблеми політики*, No: 50, 2013, (pp.103-110).
- Ніколаєнко Наталія, Макаренко Лілія (), "Міжнародні відносини та політичні процеси в країнах чорноморського регіону в контексті російсько-української війни." *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*, Vol: 2, No: 13,2022, (pp. 5-16).
- Пашков Віктор, "Стратегічне партнерство України та Туреччини на сучасному етапі: від символізму до прагматичної співпраці." *Україна в умовах трансформації міжнародної системи. VIII Міжнародна наукова конференція 9 травня 2022 року*, 2022. (pp. 85-93).
- Пашков Віктор, "Стратегічне партнерство України та Туреччини на сучасному етапі: від символізму до прагматичної співпраці." *Україна в умовах трансформації міжнародної системи. VIII Міжнародна наукова конференція 9 травня 2022 року*, 2022. (pp. 85-93).
- Сергійчук Богдан, Сергійчук Володимир, *На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині XVI – на початку XXI ст.* Сергійчук М.І., Київ: ПП, 2011.
- Хайдер Аділ Кадім Аль–Азаві, “Еволюція регіональної політики Турецької Республіки = Evolution of Turkey’s regional policy”, *КНУ ім. Т. Шевченка ; ЧНУ ім. Петра Могили*. Київ, 2017.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Soğuk savaş sonrası bölgesel güvenlik modelleri.....	29
Şekil 2: Karadeniz	68
Şekil 3: Doğal gaz boru hatları ve projeleri	73

ÖZGEÇMİŞ

Mail Mert Aydın, 2015 yılında Gümüşova İMKB Anadolu lisesinden mezun oldu. Haziran 2020'de Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden onur öğrencisi olarak mezun oldu. Eylül 2020'de Karabük Üniversitesinde Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Programına başladı.